

תרבות יהודית-ישראלית
בחינוך הממלכתי

תכנית לימודים | כיתות א-ט

דבר מנהלת אגף מורשת במזכירות הפדגוגית, צילה מירון-אילן

אֲנִי רוֹצֶה לְהוֹסִיף שְׁנַיִם לַעֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת...
הַדִּבֵּר הָאַחַד-עָשָׂר, "לֹא תִּשְׁתַּבֵּחַ"
וְהַדִּבֵּר הַשְּׁנֵים-עָשָׂר, "הִשְׁתַּבַּחְתָּ, תִּשְׁתַּבַּחְתָּ"
כָּךְ אָמַר אָבִי וּפָנָה מִמֶּנִּי וְהָלַךְ וְנֶעְלַם בְּמֶרְחַקֵּיו הַמּוּזָרִים
(יהודה עמיחי, **אבי היה אלוהים**, מתוך "פתוח סגור פתוח")

כיצד יובל בוגר מערכת החינוך הממלכתית להרגיש בן בית בתרבותו? להכיר את עושר הירושה התרבותית שקיבל ואת גודל אחריותו כלפיה ובתוכה, ועם זאת – לחוש בטוח מספיק לשנות ולהשתנות, לבקר וליצור, ולקחת בתורו חלק במסע בן אלפי שנים?

לראשונה מאז פרסום דוח שנהר[1] מוצעת בתכנית הלימודים החדשה שלפנינו, **תרבות יהודית-ישראלית**, התמודדות מקיפה ומעמיקה עם הסוגיה של עיצוב זהות יהודית-ישראלית אצל לומדי המערכת הממלכתית בראייה כוללת של רצף פדגוגי מכיתה א עד ט. לימודי היהדות באופן רציף ומתמשך יעניקו לבוגרי מערכת החינוך ידע וכלים לגיבוש זהות והשקפת עולם כיהודים, כישראלים וכבני אדם. התכנית החדשה היא פרי פיתוח של אנשי אקדמיה וחינוך הנטועים היטב במערכת החינוך הממלכתית שנים רבות, מכירים מקרוב את השטח ומכירים בגודל האתגר שלפנינו ובחיוניותו.

אנו רואים לנגד עינינו את הבוגר הרצוי של מערכת החינוך כמי שחש שייכות, הזדהות ואחריות לתרבותו ולמורשתו היהודית-ישראלית, לא מתוך עמדה סגורה ומסתגרת, אלא מתוך גישה פלורליסטית, פתוחה וביקורתית, ומתוך נאמנות לערכים דמוקרטיים והומניסטיים כלל-אנושיים. תכנית הלימודים **בתרבות יהודית-ישראלית** נבנתה בהתאמה, על פי השקפת העולם והערכים של החברה והקהילה שמקרבן באים התלמידים במערכת החינוך הממלכתית. תכנית הלימודים מאפשרת היכרות ולמידה רצינית ומעמיקה של אוצרות הרוח היהודיים מכל הזמנים, הכוללים את מרחבי היצירה העשירה שבין "התנ"ך לפלמ"ח", לאורך שנות הלימודים (א-ט) בראיית רצף והתפתחות.

בכל שנה קיים "ערך מוביל" מרכזי שעל בסיסו נבנתה התכנית כגון: "ואהבת לרעך כמוך", משפחה, חברות, ערבות הדדית, זיקה לעם ולארץ ועוד. בכך מושם דגש מיוחד על השיח הערכי בעוגן המרכזי של התכנית. ערכים אלו מקבלים את ביטויים בלבוש השפה והתרבות היהודית, הישראלית והציונית שבתוכה אנו חיים ופועלים, ובכך מציגים פנים חשובות וחיוניות שלה, לצד מקומם בתרבות העולם והערכים האוניברסליים.

התכנית בנויה באופן ספיראלי בשלושה צירים מרכזיים החוזרים על עצמם בכל שכבת גיל:

- **יצירות מופת** בארון הספרים היהודי
- **סוגיות ודילמות חיים** (מעגלי חיים וחברה) מתוך עולמם של התלמידים בשכבות הגיל השונות, ובדגש מיוחד על יצירה ציונית, ישראלית ועכשווית;
- **לוח השנה העברי** (בכל שנה יילמדו לעומק ארבעה מועדים במחזור של ארבע שנים).

התכנית מבוססת על מקורות מגוונים ממזרח וממערב. מובא בה הסיפור השלם של המסורת היהודית במגוון קהילותיה. כמו כן יש התייחסות לשאלות העמיות היהודית, לדיאלוג שבין חלקי העולם היהודי לבין חלקי החברה הישראלית, ועם הפנים אל החלקים הלא יהודיים בישראל ובעולם.

תכנית הלימודים מקדמת את הלמידה המשמעותית: דרכי ההוראה מדגישות למידה מעמיקה ומאתגרת, שיתופית, דיאלוגית ויצירתית. מושם דגש על למידה מגוונת, חדשנית, בדגש על רלוונטיות ומשמעותיות לחיי התלמידים. חשוב שהלמידה תהיה מבוססת על ראייה הוליסטית המחברת את הלימוד

1) "עם ועולם: תרבות יהודית בעולם משתנה", ירושלים, 1994

דבר מנהלת אגף מורשת במזכירות הפדגוגית, צילה מירון-אילן

הפורמלי בכיתה עם מגוון של מרכיבים חווייתיים בתחום הבלתי פורמלי ועם מרכיבים של עשייה ומעורבות בחברה ובקהילה. המקצוע מבוסס על הוראה ועל הובלה של מורים מקצועיים שקיבלו הכשרה רצינית ומשמעותית המבוססת על היכרות עומק עם ארון הספרים היהודי, מן הפן האורייני והפדגוגי כאחד. כולי תקווה שתחום הדעת העשיר יתנחל בתודעה ובלבבות התלמידים, ושישכילו לבחור את דרכם בהמשך חייהם על בסיסו.

בהצלחה!

דבר מפמ"ר תרבות יהודית-ישראלית, יובל סרי

אחד הדיונים המרתקים שמלווים את מערכת החינוך בשנים האחרונות הוא מהי למידה משמעותית: מה מקומה של ההוראה הפרונטאלית, וכיצד ניתן לגוון אותה? כיצד משתלבת חוויה בלימוד? מה חשיבותה של הרלוונטיות לעולמו של התלמיד, וכיצד ניתן לעשות זאת מבלי לוותר על בסיס ידע ומיומנויות? שאלות אלו מעסיקות אותנו רבות, ועל אחת כמה וכמה כשמדובר בתחום דעת שהמוקד המרכזי שלו הוא יצירת שיח-זהות וערכים.

החל משנת תשע"ז החל להילמד מקצוע חדש במערכת החינוך הממלכתית בכיתות א-ט, **תרבות יהודית-ישראלית**. כפי שמשתקף בשם המקצוע, הכוונה היא לעסוק בזיקת העומק וברצף שבין "יהודית" ו"ישראלית", כלומר: התרבות היהודית מנקודת המבט הישראלית, הכוללת בהכרח את נדבכי המודרנה, ההשכלה, המהפכה הציונית והקמת המדינה, ואת השאלות והאתגרים הערכיים והזהותיים שכל אלו מציבים לפתחנו.

אחת המטרות המרכזיות של תחום הדעת היא לפתוח בפני התלמידים את ארון הספרים היהודי-ישראלי כבסיס וכשפה לקיום שיח-הזהות; לתת להם את האפשרות לקיים דיאלוג עם הטקסטים ומתוכם, לפרש אותם ולהפוך בהם, ואף להתאים אותם לעולמם. הטקסט הוא גם מטרה בפני עצמה, ונמצא בלב המקצוע, אך הוא גם אמצעי חשוב וחיוני להעמקת הזהות והבירור הערכי, ולחיזוק שייכותו ואחריותו של התלמיד לחברה ולמקום שבו הוא גר.

תכנית הלימודים **בתרבות יהודית-ישראלית** שלפניכם מניחה את המסד: תכנית ספיראלית לאורך תשע שנות לימוד, כשבכל שנה מוצעת אסופת מקורות מן היצירה רבת השנים. אנו מבקשים מכם, המורות והמורים, לבנות על גביה את הקומות הנוספות: אתם מוזמנים להפוך בתכנית על המקורות שבה, המיומנויות וההצעות החווייתיות, שהן חלק בלתי נפרד מהתכנית; להכיר את ספרי הלימוד שעיבדו והנגישו את התכנית לתלמידים; ולהיעזר ביחידות הלימוד האינטראקטיביות שאנו מציעים בפניכם באתרי המקצוע. למידה משמעותית מתרחשת, בין השאר, כאשר המורים עצמם מקיימים דיאלוג עם תכנית הלימודים, בוחרים מתוכה, מבטאים את עצמם דרכה, ומוסיפים משלהם. כל אלו עשויים לתרום להזדהות ולהתלהבות אשר בעת ההוראה יעברו גם לתלמידים ויעוררו בהם עניין.

תכנית הלימודים שלפניכם נכתבה עבור שעתיים שבועיות שנתיות בכל אחת משכבות הגיל א-ט. עם זאת, בכיתות שבהן ניתנות להוראת המקצוע רק שעה שבועית שנתית (עדיף – שעתיים במחצית), עליכם, המורים, לבחור מתוכה את החלקים הרלוונטים ביותר לכיתותיכם, ובלבד שישקפו מגוון נושאים וקולות. פרטים נוספים על שעות ההוראה של המקצוע, על מסלולי הכשרת מורים, על סל פעילויות חווייתיות, על ספרי לימוד ועוד – תוכלו למצוא בסוף חוברת זו.

מורים יקרים, אנו יוצאים לדרך חדשה, משמעותית ומרתקת בתחום לימודי היהדות במערכת החינוך הממלכתית. שנות הלימודים הקרובות יהיו מאתגרות עבורנו, ונפלה בחלקי הזכות להוביל מקצוע זה. זו ההזדמנות להזמין אתכם להצטרף לדרך זו ולהיות שותפים לה.

בהצלחה לכולנו!

ריכוז ועריכה

- צילה מירון-אילן, מנהלת אגף מורשת ומפמ"ר מחשבת ישראל (ממלכתי), משרד החינוך
- אריאל אביב, מדריך מרכז ארצי ומורה למחשבת ישראל ותרבות יהודית-ישראלית
- ד"ר אשר שבטר, ממונה תכניות לימודים, אגף מורשת, משרד החינוך
- יוספה משולם, מפמ"ר תורה שבעל פה ומשפט עברי (ממלכתי), משרד החינוך

ייעוץ אקדמי

- ד"ר חנוך בן-פזי, המחלקה לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, מכללת סמינר הקיבוצים
- פרופ' יונתן כהן, מנהל מרכז מלטון לחינוך יהודי, האוניברסיטה העברית, ירושלים
- ד"ר ענבר גלילי-שבטר, מנהלת מכון "כרם" לחינוך יהודי-הומניסטי, ירושלים

חברי ועדות התכנית

- ד"ר אשר שבטר (מרכז ועדת משנה ט), ממונה תכניות לימודים באגף מורשת
- אביה פינקלשטיין, מורה ומדריכה, מחשבת ישראל ותרבות יהודית-ישראלית
- איציק רבי, מדריך ארצי ומורה לתורה שבעל פה ומשפט עברי
- איריס סבן, צוות תרבות יהודית-ישראלית, מט"ח
- אריאל אביב, מורה ומדריך מחשבת ישראל ותרבות יהודית-ישראלית
- גילית רן, מורה לתורה שבעל פה ומשפט עברי, ביה"ס אליאנס, חיפה
- דפנה קרא, מדריכה ומורה לתרבות יהודית-ישראלית, בי"ס דורות, מודיעין
- ורד פז-צוק, מורה ומדריכה לתורה שבעל פה ותרבות יהודית-ישראלית
- טליה אפיק, מורה ומנחה לתרבות יהודית-ישראלית, בי"ס המסורתי ומכללת אורות ישראל.
- יעל גרוס-רוזן (מרכזת ועדת משנה ה-ח), מנחה לתרבות יהודית-ישראלית, מכון שלום הרטמן
- יהודית לקיצביץ, מדריכה פדגוגית במכללת דוד ילין, ירושלים
- מיכל רוט-ברגר (מרכזת ועדת משנה א-ד), רפרנטית תרבות יהודית-ישראלית מחוז דרום, משרד החינוך
- מלי ניסים, מורה ומדריכה ארצית לתורה שבעל פה ומשפט עברי, תיכון ע"ש ברנר, פתח תקווה
- סילביה טרכטנברג-עובדיה, מורה במכללת דוד ילין

חברי וועדת המקצוע

פרופ' רון מרגולין, יו"ר, ראש תכנית "אופקים", החוג ללימודי תרבות עברית, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב

צילה מירון-אילן (מרכזת), מנהלת אגף מורשת ומפמ"ר מחשבת ישראל ממלכתי, משרד החינוך

ד"ר אביטל דוידוביץ-אשד, עמיתת מחקר בתרבות ישראל, אוניברסיטת תל אביב

איציק רבי, מדריך ארצי ומורה לתורה שבעל פה ומשפט עברי

אסתי שחר, מנהלת בי"ס יסודי "זיכרון יוסף", חיפה

אריאל אביב, מדריך מרכז ארצי ומורה למחשבת ישראל ותרבות יהודית-ישראלית

אשל קליינהאוז, מנהל בי"ס על יסודי בית חינוך משותף, חוף השרון

ד"ר אשר שבטר, ממונה תכניות לימודים, אגף מורשת, משרד החינוך

דוד ביטון, מפתח תכניות בכי"ח, מנהל פדגוגי צעירים בירוחם

דליה הלוי, מפמ"ר עברית בבתי הספר היסודיים, משרד החינוך

ד"ר חנוך בן-פזי, המחלקה לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, סמינר הקיבוצים

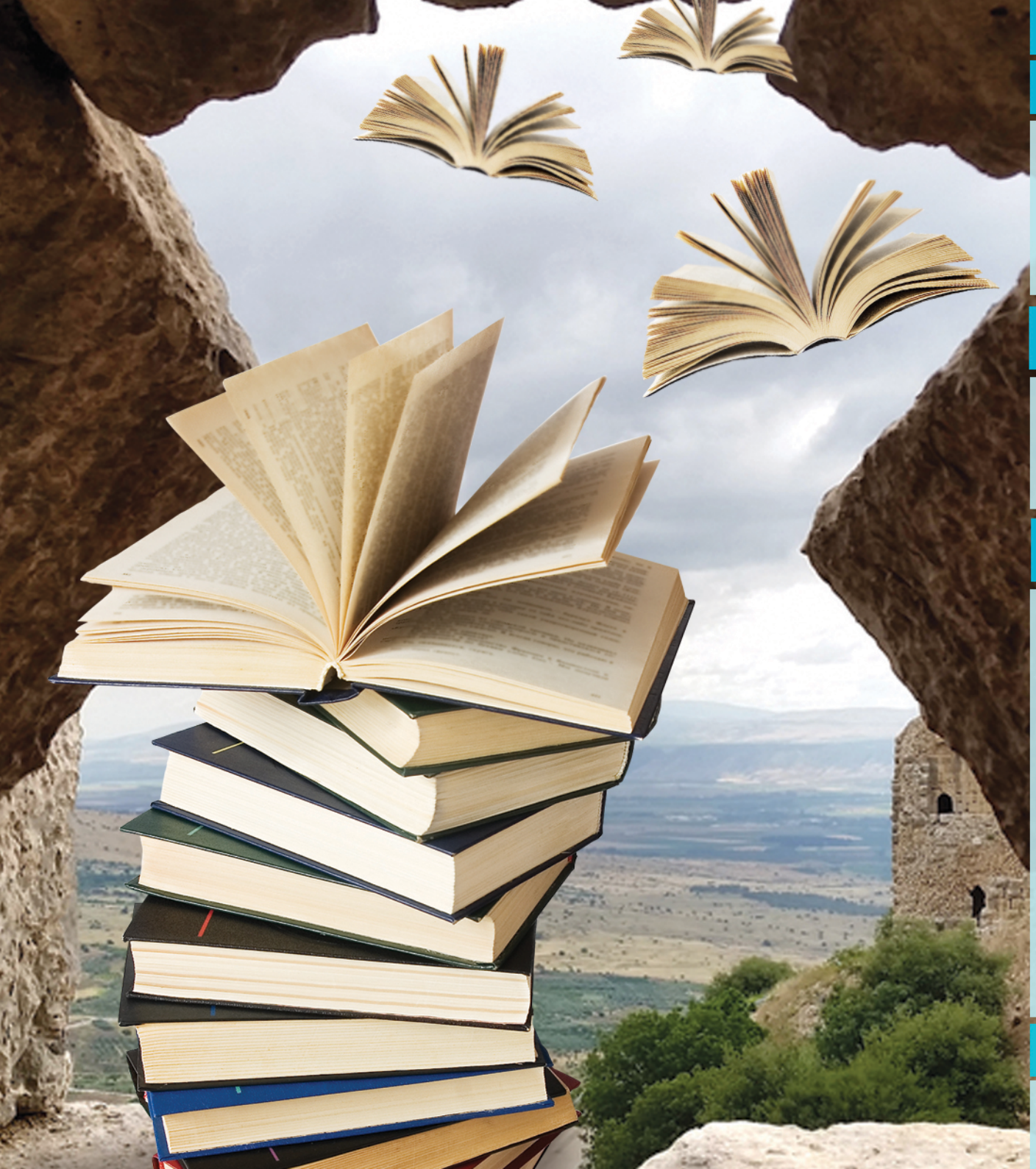
פרופ' יונתן כהן, מנהל מרכז מלטון לחינוך יהודי, האוניברסיטה העברית, ירושלים

יוספה משולם, מפמ"ר תורה שבעל פה ומשפט עברי (ממלכתי), משרד החינוך

ד"ר ענבר גלילי-שבטר, מנהלת מכון "כרם" לחינוך יהודי-הומניסטי, ירושלים

ציפי שאבי, מורה ומרכזת חינוך יהודי, מודיעין

שירה אקרמן שמחוביץ, מרכזת הגיל הרך, רשת בתי ספר תל"י

תוכן העניינים

מבוא ותפיסה רעיונית

4-2	פתיחה
6-5	כותבים ושותפים
9-8	רציונל
12-10	רקע
13	מטרות

היבטים פדגוגיים

16-14	שיקולים ועקרונות פדגוגיים מרכזיים בבניית תכנית הלימודים
17	דרכי הוראה והערכה

תכנים וארגון

18	טבלה מתכללת לנושאי תכנית הלימודים בכיתות א-ט
25-19	תכנית הלימודים לכיתה א
31-26	תכנית הלימודים לכיתה ב
38-32	תכנית הלימודים לכיתה ג
47-39	תכנית הלימודים לכיתה ד
55-48	תכנית הלימודים לכיתה ה
60-56	תכנית הלימודים לכיתה ו
67-61	תכנית הלימודים לכיתה ז
74-68	תכנית הלימודים לכיתה ח
81-75	תכנית הלימודים לכיתה ט

מקורות ונספחים

83-82	חוזר מנכ"ל - יולי 2017 מקצוע תרבות יהודית-ישראלית

"דור מחדש ויוצר איננו זורק אל גל האשפה את ירושת הדורות ...
יש שהוא נאחז במסורת קיימת ומוסיף עליה.
ויש שהוא יורד לגלי גרוטאות, חושף נשכחות, ממרק אותן מחלודתן,
מחזיר לתחייה מסורת קדומה שיש בה כדי להזין את נפש הדור המחדש"
(ברל כצנלסון, מתוך "מהפכה ומסורת")[2]

מבוא

רציונל

תכנית הלימודים ב**תרבות יהודית-ישראלית** נועדה לחזק ולהעמיק את הזהות היהודית-ציונית-ישראלית של תלמידי מערכת החינוך הממלכתית, את תחושת השייכות שלהם, אחריותם ומחויבותם לעמם, לארצם, למורשתם המשפחתית והקהילתית ולתרבותם. היא מבקשת להפגיש את התלמידים[3] הלומדים במערכת החינוך הממלכתית עם היצירה היהודית לדורותיה, עם הערכים היסודיים המגולמים בה ועם ביטויים חווייתיים ומעשיים של ערכים אלה באורחות חיים יהודיים. התכנית מבקשת לחשוף את הלומדים ליהדות משמעותית, רבת פנים, רלוונטית לחייהם כאן ועכשיו, בתוך הקשר ישראלי רחב, ולתת בידיהם ידע נרחב ומעמיק, חוויות עשירות וכלים מגוונים וחדשניים לפיתוח אישיותם וזהותם של התלמידים כיהודים, כישראלים וכבני אדם. בתכנית הלימודים ניתן מקום מרכזי ללימוד מעמיק של מקורות מגוונים מ"ארון הספרים היהודי" כנדבך ובמשאב חיוני, מכונן ומעורר מחשבה והשראה בתהליך פיתוח האישיות והזהות של הלומדים. בתוך כך, שואפת התכנית להעמיק את יכולתם של התלמידים לקיים דיאלוג קשוב ומכבד בין זהויות שונות בחברה הישראלית, וכן לעודד את התלמידים לקחת חלק פעיל בפיתוח תרבות יהודית-ישראלית במרחב, באקלים הבית ספרי, בקהילה ובחברה הישראלית בכלל גם בהמשך חייהם – כבוגרי מערכת החינוך. נקודת המוצא הערכית של תכנית הלימודים מאפשרת את הדגשת המשותף והמאחד שבין חלקי החברה דרך ערכים מכוננים משותפים המצויים בבסיס התכנית.

השם תרבות יהודית-ישראלית מורה על כך שמדובר בלימודי התרבות היהודית מנקודת מבטם של יהודים ישראלים, השונה מנקודת מבטם של יהודי התפוצות כיום, כמו גם מנקודת המבט של היהדות המסורתית שלפני הציונות וקום המדינה. ההבדל מתבטא בשני מוקדים מרכזיים, שהם בעלי חשיבות מכרעת בתפיסת המקצוע, מטרותיו ותכניו:

ראשית – תרבות יהודית-ישראלית כוללת את היצירה היהודית החדשה – **הציונית והישראלית – כחלק בלתי נפרד מ"ארון הספרים היהודי"** שהלך ונוצר לאורך הדורות. ככזו, התכנית מדגישה ומעמיקה את הזיקה ואת תודעת הרציפות ההיסטורית-תרבותית לארץ, וכן היא מדגישה את תרומתם של אבות הציונות ומנהיגי המדינה מראשיתה לעיצוב דרכה הזהותית והתרבותית של מדינת ישראל.

שנית – תרבות יהודית-ישראלית עומדת בסימן **אתגרי הקיום הריבוני במדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית**, בהם האתגרים החברתיים, הכלכליים, הביטחוניים והממלכתיים ואתגרי החיים הדמוקרטיים במדינה, תוך כיבוד והכרה של כלל האוכלוסיות, האזרחים, הדתות והתרבויות שבה.

המושג **"תרבות"** יהודית כולל בתוכו, בין היתר, מרכיבים דתיים, מוסריים, רגשיים, עממיים, אומנותיים, חברתיים, לאומיים ומשפטיים, ובכזה הוא מכוון למגוון צרכים, וליצירת קשר וזיקה ביניהם. יתרה מזו, השם "תרבות יהודית-ישראלית" מצביע גם על כך שמדובר בתפיסת יהדות המניחה המשכיות, התפתחות ורצף פרשני בין המקורות היהודיים ההיסטוריים לבין היצירה היהודית והישראלית המודרנית.

2) בתוך: **במבחן**, ת"א, 1935
3) המסמך כתוב בלשון רבים כמתייחס ללשון זכר ולשון נקבה כאחד

רציונל

תפיסה זו נשענת על מודעות עמוקה לאופייה ההיסטורי של היהדות, המניחה רצף תוך כדי שינוי מתמיד באופייה ובמרכיביה השונים של התרבות היהודית. כך, למשל, המרכיב הדתי בתרבות היהודית, הכולל את מושג האלוהים, וכן היבטים שונים של קדושה ופולחן, התגלות והשגחה ועוד, התפתח במהלך ההיסטוריה היהודית גם כביטוי ליצירה רוחנית, להשראה דתית, לתודעה מוסרית ולעשייה חברתית של יחידים וקהילות. מכלול מרכיבי התרבות שהלכו והתפתחו לאורך ההיסטוריה היהודית, כללו במאה הקודמת גם את המפעל הציוני, וזה הכין את התשתית להקמת מדינת ישראל כמדינת הלאום היהודי, המאפשרת ליהודים לשוב ולהתקיים כישות פוליטית מדינית בהיסטוריה המודרנית. אופייה הפרשני של התרבות היהודית הוא שאפשר לה לחדש שוב ושוב את מובנם של המקורות הקדומים, לבחור וליצור בתוכם ומתוכם, להיפתח לתרבויות הסביבה ולאתגרי הזמן, ולקלוט לתוכה נתונים חדשים ומהפכניים תוך כדי שמירה על תחושת ההמשכיות והנאמנות. מקורות אלו היוו כל הדורות מקור לא-אכזב לערכים ואורחות חיים ולתעצומות נפש, והם עודם מהווים משאב תרבותי ורוחני גם ואולי אף ביתר שאת בעידן המודרני. הנחות יסוד אלה מהוות בסיס לתכנית הלימודים שלפנינו בתרבות יהודית-ישראלית. התכנית מנסה אפוא לתת מענה לשלל מרכיבי התרבות (על זיקות הגומלין שביניהם) כחלק בבניין הזהות, וכן להציג עמדה מורכבת ולפיה היהדות והישראליות - עבר, הווה ועתיד - יכולות וצריכות לחבור יחדיו בעיצוב זהותו של אדם מישראל.

רקע

תחום דעת תרבות יהודית-ישראלית שואף לעצב מחדש את תפיסת החינוך היהודי ואת העיסוק בשאלות של זהות יהודית במערכת החינוך הממלכתית, לאור השינויים המהותיים שהתרחשו בעשורים האחרונים הן בתפיסות היהדות בחברה הישראלית ובמרחב הציבורי בישראל, והן בתכניות הלימודים במערכת החינוך הממלכתית. בעבר כללו תכניות הלימודים בספרות עברית ובהיסטוריה של עם ישראל יחידות שונות שהוקדשו לתולדות עם ישראל וליצירה היהודית העיונית והספרותית בימי בית שני, בימי הביניים ובעת החדשה, אך כבר שנים רבות פרקים אלו אינם כלולים כחובה בתכניות הלימודים. במקביל, לימודי תורה שבעל פה, שהיו מקובלים בעבר בביה"ס הממלכתי היסודי, נעלמו כליל. היעלמותם של מרכיבים אלה הפכה את המקרא לטקסט היהודי היחיד הנלמד כחובה (ובמקצוע ליבה לזכאות לבגרות) בכל בתי הספר הממלכתיים (למעט תלמידים שבחרו ללמוד תורה שבעל פה ומחשבת ישראל ברמה מוגברת בחטיבה העליונה). מצב זה מונע מרוב מוחלט של התלמידים המסיימים את מערכת החינוך הממלכתית היכרות משמעותית עם התרבות היהודית העשירה שהתפתחה לאחר תקופת המקרא משלהי ימי הבית השני ואילך, ועד ערב התקופה הציונית (הקפיצה הידועה "מן התנ"ך לפלמ"ח"). תרבות יהודית זו היא שעיצבה את חיי היהודים במהלך אלפיים השנים האחרונות, בין ששימרו אותה כלשונה, ובין שמרדו וחידשו בה או שימרו רק חלקים מתוכה, החל מראשית ימי האמנציפציה באירופה ועד ימינו, ויצרו לאורה ובנגדה מגוון זהויות יהודיות חדשות.

הירידה החמורה במעמדם של לימודי היהדות בחינוך הממלכתי תרמה להתגברות תחושות ניכור הולכות וגוברות של תלמידים כלפי מורשתם, ושימשה רקע להקמת ועדת שנהר. בהמלצותיה, שפורסמו בשנת 1994, הוצגה הקריאה "לחתור ללימוד מקצועות היהדות באופן שידגיש את אופיים כמקצועות הומניסטיים, מנחילי תרבות וערכים, המעניקים כלים לבניית השקפת עולם"[4], תוך התאמתם לאתגרי הזמן ולצרכיה ולמאפייניה של אוכלוסיית התלמידים במערכת החינוך הממלכתית. בין מסקנות הדוח צוין כי "הוועדה סבורה כי יש להשתמש בפלורליזם של החינוך הכללי כמנוף להעמקה תרבותית, להעשרה ולהתנסות חינוכית משמעותית, תוך היענות לאתגרי התקופה. יש להפוך את בית הספר הכללי למוקד לפיתוח אופציות לקיום תרבותי יהודי-ישראלי המשוחרר מתלות בסמכות ההלכה, המקיים זיקה לתולדות ישראל וליצירה ממגוון היבטים, תוך ביקורת וחידוש". עוד נקבע שם כי "על תכנית הלימודים לגבש שיטות ודרכי עבודה מגוונות התואמות את צורכיהן של אוכלוסיות התלמידים השונות" בחינוך הממלכתי. כל זאת מתוך רצון להפוך את לימודי היהדות ללימודים בעלי משמעות חיובית ולא מנוכרת, אשר יתרמו לבניין זהותו ועולם הערכים של התלמיד בוגר החינוך הממלכתי בישראל.

את הצורך החיוני הגובר במתן מענה משמעותי ושיטתי לסוגיית החינוך הערכי וטיפוח זהותם היהודית-ישראלית של תלמידי מערכת החינוך הממלכתית יש לראות גם על רקע משבר ערכים האופייני לחברות מערביות פוסט מודרניות רבות. לפי מחקרים רבים בשנים האחרונות,[5] החברה הישראלית, בדומה למדינות אחרות בעולם המערבי, מאופיינת במשבר ערכי חמור: צעירים חווים אבדן משמעות, ומנהלים את חייהם ללא מצפן ערכי ברור. יתרה מזו, מתבגרים רבים מתקשים כיום לחשוב באופן קוהרנטי ומושכל על סוגיות מוסריות, עקב מחסור במיומנויות חשיבה בסיסיות. אחת הסיבות למצב זה נעוצה גם בתפיסה רווחת ולפיה למערכת החינוך אין הסמכות לקבוע מהם הערכים או המטרות הערכיות שעל פיהם אמורים צעירים לעצב את חייהם. משבר ערכים זה אף הביא משרדי חינוך במדינות ה-OECD לקדם באופן מואץ תכניות לאומיות לחינוך ערכי לאחר תקופה של מחסור יחסי בתכניות מסוג זה במחצית השנייה של המאה ה-20.

4) דוח ועדת שנהר: **עם ועולם – תרבות יהודית בעולם משתנה**, לבדיקת מצבם של לימודי היהדות בחינוך הממלכתי, משרד החינוך, ירושלים, 1994

5) ר' למשל אריאל שריד, **חינוך לאתיקה ומוסר על פי תכניות הלימודים בישראל**, פברואר 2012, סקירה ספרות כחומר רקע לעבודת ועדת המומחים לנושא "מחקר מתווה דרך: "הצעה לארגון לימודים מחודש", היוזמה למחקר יישומי בחינוך, **האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים**; עוד בנושא: **חינוך לערכים בעולם משתנה – אסופת ניירות דעה**, הוועדה לנושא מחקר מתווה דרך: "הצעה לארגון לימודים מחודש", היוזמה למחקר יישומי בחינוך, עורכות: עפרה ברנדס ורעות יששכר, ירושלים, יולי 2013; http://http.academy.education.ac.il במדור חומרי רקע

רקע

ההתמודדות עם אתגרי חינוך ערכי במאה ה-21 עומדת כמובן על סדר יומה של מערכת החינוך בכללותה. בתחום לימודי היהדות בחינוך הממלכתי החל תיקון המצב לפני שנים אחדות עם כינונו של המקצוע "תרבות ישראל ומורשתו" שנלמד עד תשע"ו בכיתות ה עד ח.[6] במקביל, מתקיימים מזה, ובמגמת התחזקות מתמדת, לימודי "מחשבת ישראל" ו"תורה שבעל פה" כמקצועות בחירה בחטיבה העליונה.

הקמת ועדת המקצוע "תרבות יהודית-ישראלית" וכתיבת תכנית הלימודים החדשה נועדו להמשיך, להרחיב ולהעמיק את המהלך. חידושה ובשורתה של התכנית הנוכחית הם בשני אפיקים עיקריים: ראשית, היא פורסת, לראשונה במערכת החינוך בישראל, רצף פדגוגי של לימודי היהדות והעמקת הזהות היהודית-ישראלית לכלל תלמידי מערכת החינוך הממלכתית מכיתה א ועד כתה ט. שנית, היא משלבת בין המגמה לעסוק בזהות יהודית באופן רב-תחומי, יצירתי וחווייתי – כמתבקש מן המושג "תרבות" – לבין ההכרח לפתח בסיס ידע ומיומנויות של אוריינות ולמידה המתחייבים מהאופי הדיסציפלינרי של לימודי היהדות ושל השפה היהודית, כשבראשם תורה שבעל פה ומחשבת ישראל, ולצדם תחומים תומכי זהות נוספים כמו ספרות ולשון עברית, היסטוריה של עם ישראל, מורשות אחרות ותרבות העולם, וכן תחומי האומנויות וכו'.

זאת ועוד, התכנית מנסה לענות על צורך ייחודי לתלמידי בתי הספר בחינוך הממלכתי: תלמידים אלה באים מבתים בעלי מגוון זהויות חילוניות ומסורתיות ולעתים אף דתיות, וכן מתוך מגוון של מורשות קהילות ישראל בארץ ובתפוצות, ממזרח וממערב.[7] לגבי רבים מבוגרי המערכת הממלכתית הבאים מבתים חילוניים, הקשר בין ישראליותם ליהדותם הפך אתני בלבד, וכפועל יוצא מכך, חשים רבים מהם בנתק בין זהותם הישראלית לזהותם היהודית. מנגד, תלמידים רבים במערכת הממלכתית הבאים מבתים המגדירים את יהדותם כ"מסורתית" אינם מוצאים בתכנית הלימודים הקיימת (מעבר ללימודי התנ"ך) מספיק תכנים יהודיים משמעותיים, וגם לא ביטוי מספק למורשת המשפחתית שלהם (מתוך עולם המנהגים והמסורות של עדות וקהילות ישראל). התכנית הנוכחית רואה אפוא לנגד עיניה את מגוון הזהויות של תלמידי מערכת החינוך הממלכתית, על פני כל הרצף, ומבקשת לתת להן ביטוי ומענה הולם, תוך עידוד להיכרות ולדיאלוג מכבד וסובלני בין זהויות תרבותיות שונות.

השיקולים המנחים את כותבי התכנית החדשה הם אורייניים וחווייתיים. התכנים מבוססים על לימוד שיטתי של טקסטים ועל הצעות לפעילות חווייתית נלווית אשר נבחרו בקפידה על פי קריטריונים שונים – אורייניים, תרבותיים וזהותיים – בהתאם לשלבי ההתפתחות של התלמידים בשכבות הגיל השונות. הנושאים, ההתנסויות והטקסטים נבחרו מתוך מגמה לחשוף את הקאנון היהודי-ישראלי בפני התלמידים, וליצור סביבו עניין, דיאלוג, חשיבה ויצירה.

חלק בלתי נפרד מגיבוש הזהות האישית והמתחדשת מבוסס אפוא על ההיכרות עם המקורות הקלאסיים ועל היכולת להתמודד איתם. בתכנית מתקיים מתח בין הרצון מצד אחד שהתלמידים יתוודעו בצורה רצינית ומעמיקה לטקסטים ולהתנסויות חשובות בעיצובה של תרבותם לאורך דורות, ומן הצד השני, יובלו לפתח בכוחות עצמם את זהותם האישית מתוך שיח פתוח וביקורתי עמם.

6) על השתלשלות הנושא במהלך שני העשורים האחרונים, ר' למשל מחקר של מרכז המחקר והמידע של הכנסת: **"היבטים אחדים של מצב לימודי היהדות בחינוך הממלכתי"**, מוגש לוועדת החינוך של הכנסת, מרס 2010

7) **הערה:** בכך מתמודדת תכנית הלימודים בתרבות יהודית-ישראלית (תשע"ה-תשע"ו) מלכתחילה עם אתגרי "הסיפור השלם", כפי שהוצגו בדוח ועדת ביטון, שפורסם זמן קצר לאחר אישור תכנית לימודים זו ופרסומה.

רקע

דמות הבוגר העולה מתכנית זו היא של אדם מישראל המכיר ומעריך את תרבותו על שלל אורותיה וצלליה, החותר להבנה משמעותית וחווייתית של מקורות תרבותו ומרכיביה, ומסוגל להעניק לה פרשנות אותנטית, לקרב ולהרחיק, לקבל ולדחות, וליצור בתוכה ומתוכה את הנדבך האישי והחברתי שלו בבניין זהותו ובעיצוב התרבות היהודית. לפי תפיסה מורכבת זו, שאילת השאלות על מקורות התרבות ומרכיביה אמורה לשקף בה בעת עמדה עצמאית וביקורתית כמו גם זיקה, אמפתיה ושייכות אליהם.

מיותר לציין את מקומם המכריע של הכשרת המורים ופיתוחם המקצועי להטמעתה הראויה של תכנית זו ולהצלחתה.

- טיפוח **שייכות, הזדהות ואחריות** של התלמידים לתרבותם, לעמם ולמורשתם היהודית-ישראלית.
- היכרות עם **ארון הספרים היהודי** לדורותיו על מגוון היצירות והקולות שבו ועל מגוון הדרכים בלימודו כמרכיב יסוד בעיצוב זהותם של התלמידים.
- **בירור ערכים** מרכזיים המגולמים במקורות היהודיים ובזיקה לתרבויות העולם, תוך בחינת מימושם באורחות חיים ובמציאות החברתית בעבר ובהווה.
- רכישת ידע וכלים שתאפשר לתלמידים לפתח באופן אוטונומי **זהות והשקפת עולם פלורליסטית וסובלנית** כיהודים, כישראלים וכבני אדם.
- טיפוח **המחויבות לערכים דמוקרטיים, יהודיים והומניסטיים** כלל-אנושיים כחלק מזהות יהודית-ישראלית.
- העמקת **המחויבות המעשית** של התלמידים לקהילה, לחברה, למדינה, לעם היהודי ולכלל האנושות על בסיס זהותם היהודית-ישראלית.
- יצירת **שפה משותפת ובסיס ערכי לדיאלוג** של בוגרי מערכת החינוך הממלכתית היהודית עם כלל החברה הישראלית.
- עידוד היווצרותה של **תחושת בית בתרבות היהודית** שתאפשר ותעודד תלמידים להעמיק את היכרותם עם היהדות, לשאוב ממנה מקורות להשראה ומשמעות לחייהם, וליטול חלק פעיל ביצירתה ובהתחדשותה.

שיקולים ועקרונות פדגוגיים מרכזיים בבניית תכנית הלימודים

תכנית הלימודים מבוססת על שני יסודות מארגנים החוזרים ונשנים בכל שנות הלימוד:

א. הלימוד כולו מבוסס על **שיח ערבי** ומכוון אליו, על פי ערכי יסוד של המסורת היהודית וההומניסטית. הכוונה היא כי ערכים אלו יהוו תשתית תרבותית-ערכית-רוחנית לתלמידים ולבוגרים של מערכת החינוך הממלכתית, ויוכלו לשמש בסיס לשפה משותפת בחברה הישראלית בכללה. בכל שנה נידונים ערכי יסוד אחדים ובראשם "ערכ(ים) מוביל(ים)" (ראו להלן), העוברים כחוט השני במרבית תוכני הלימוד והחוויה באותה שנה. יודגש כי הערכים המופיעים בתכנית, רובם ככולם, הם ערכים "רכים" הטעונים בירור ולימוד בתהליך חינוכי של שיח פתוח ומכבד, ואינם בבחינת תכתיב מחייב של ערכים "קשיחים" וסגורים. לעתים מדובר גם בערכים שונים המצויים לא פעם בקונפליקט זה עם זה (כגון שוויון ושונות, מסורת וחידוש, חירות ומחויבות), והכוונה היא לקיים סביבם דיאלוג בוחן וביקורתי המעלה גם דילמות, קונפליקטים ועמדות מורכבות, ומזמין גם חילוקי דעות ומרחב של הכלה וכבוד הדדי. הכול כמובן בהתאם לגיל ולשלב ההתפתחותי שבו נמצאים הלומדים.

ב. **תוכני הלימוד** מחולקים מדי שנה לשלושה מוקדי תוכן: שניים מרכזיים (טקסטואלי-אורייני ותימטי-נושאי) בזיקה ישירה לערכים המובילים, והשלישי (לוח השנה העברי) משתלב בהם לאורך השנה, סמוך למועדים נבחרים מדי שנה, בבחינת למידה "שהזמן גרמה".

ג. שנת הלימודים תתחלק בעיקרה לשניים: כל מחצית תתרכז יותר באחד משני המוקדים הראשונים (מבחינת התוכן, המיומנויות, דרכי הלמידה וכו'), כשהמועדים משתלבים במהלכם סמוך לזמנם בשנה. כמובן, למידה מיטבית של התכנית תחתור ליצירת רצף פדגוגי בין מוקדי התוכן השונים לכל אורך השנה.

- מוקד לימודי ראשון מתרכז בלמידת יצירה או יוצר או ז'אנר מכונן מארון הספרים היהודי (כגון: פתגמים, משנה, מדרש, אגדה, ביוגרפיות וכדומה); במוקד זה יושם דגש על היכרות עם היצירה, מאפייניה ולשונה המיוחדים, על מיומנויות למידה ייחודיות לה וכדומה. הכוונה היא שהתלמידים ייחשפו בהדרגה לאורך שנות לימודיהם לנדבכים מרכזיים בארון הספרים היהודי.
- מוקד לימודי שני בכל שנה מתרכז בנושא תימטי מרכזי מן התרבות היהודית-ישראלית, שבמרכזו סוגיית חיים וחברה רלוונטית לשלב ההתפתחותי של התלמידים באותה שכבת גיל. מוקד זה המלווה את התפתחות התלמיד על רצף מעגלי החיים והחברה לאורך שנות לימודיו (כגון: חיזוק תחושת ה"יחד" עם תחילת הלימודים בכיתה א, ובהמשך מעגלי המשפחה, החברות, שייכות לעם ולמדינה, גיל מצוות). לימוד נושאי זה יתבסס על מקורות מגוונים מתוך היצירה היהודית לדורותיה, מן המקרא ועד ימינו, בדגש מיוחד על יצירה ציונית וישראלית עכשווית, תוך עמידה על הממד ההיסטורי והפרשני של המקורות והזיקות ביניהם, ובתוספת משמעותית של העשרה חווייתית והשקות בין-תחומיות רלוונטיות.

שני מוקדים שנתיים אלו מהווים את הציר המארגן העיקרי של כלל הלמידה.

- כיוון ש**לוח השנה העברי** הוא עוגן מרכזי בזהות היהודית-ישראלית, הוא אינו נושא התחום בשכבות גיל מסוימות, אלא הוא עובר כציר רוחבי בכל אחת משכבות הגיל. עם זאת, כדי להימנע מחזרה בלתי פוסקת על תוכני לוח השנה, שנה אחר שנה, דבר שבא בהכרח גם על חשבון תכנית הלימודים הכללית, נקבע כי נושאי לוח השנה יילמדו בראייה רב-שנתית, ספירלית ובזיקה ישירה לתכנית הלימודים הכללית: במחזור ספירלי בן ארבע שנים – יילמדו בכל שנה ארבעה מועדים נבחרים (בהתאם להיקפם), במסגרת תכנית הלימודים באותה שנה, קרי: בזיקה ישירה לערכים המובילים באותה שנה ולשני מוקדי הלימוד: ארון הספרים היהודי ומעגלי החיים והחברה (למשל: ראש השנה באגדה, בשירה, במדרש; וכן – במשפחה, בטבע, בחברה וכו'). המבנה הספירלי המחזורי מאפשר חזרה אל המועדים השונים אחת לארבע שנים, תוך הרחבה והעמקה חדשות, כשבכל פעם המועדים נלמדים בדגש אורייני וערכי אחר. בנוסף, באחת מכיתות היסוד (כיתה ד), יילמד הלוח העברי כנושא במסגרת המוקד "מעגלי החיים והחברה".

שיקולים ועקרונות פדגוגיים מרכזיים בבניית תכנית הלימודים

יודגש כי הציפייה היא שיתר המועדים שאינם כלולים בתכנית הלימודים בשנה נתונה יילמדו ויצוינו באופן פתוח וחווייתי גם מחוץ לשיעורי תרבות יהודית-ישראלית, בעיקר במסגרת שעות חינוך וחברה, מקצועות תומכי זהות אחרים, בתי מדרש, טקסים, וכדומה. (המלצות ללימוד ולפעילות סביב מעגל השנה מתפרסמות באתר אגף מורשת ובאתר תרבות יהודית-ישראלית)[8].

כאמור, למרות החלוקה התיאורטית לשלושה נושאי לימוד (ולשתי מחציות), השאיפה היא ליצור רצף שנתי ברמת הדגש הערכי, מיומנויות אורייניות ולימודיות אחרות, דרכי למידה וכו', למען למידה מיטבית.

מלבד עקרונות מארגנים אלה, התכנית שלהלן מבוססת על **עקרונות ועל שיקולים פדגוגיים מרכזיים נוספים**:

ד. **חוויה ולימוד:** תכנית הלימודים מדגישה את חשיבותה של החוויה כמרכיב מרכזי בלמידה משמעותית ומעוררת השראה, בדמות: פעילויות חברתיות שונות, משחק, סיור ב**אתרי מורשת ובנופי הארץ**, טקסים, אומנויות, בתי מדרש, פעילות קהילתית. החוויה משמשת גם כמרכיב חשוב בלימוד הפורמלי והן כתוספת בתחום הבלתי-פורמלי (מחוץ לבית הספר או מעבר ליום הלימודים).

ה. **משמעות ורלוונטיות:** תוכני הלימוד ודרכיו יהיו רלוונטיים ומשמעותיים לעולמם של הלומדים ולחייהם בהתאם לגילם ובהתאם לזהותם כתלמידים במערכת החינוך הממלכתית.

ו. **שפה ואוריינות:** טיפוח ידע, הבנה, רגישות אוריינית ויכולת שימוש במכמני השפה העברית על משלביה השונים ובהקשריה במקורות מהמקרא ועד ימינו. כל זאת, תוך הדגשת מקומן של השפה והאוריינות הלשונית והתרבותית כנדבך מרכזי בבניין זהות יהודית-ישראלית.

ז. **אוטונומיה ואחריות של הלומד:** טיפוח לומד עצמאי בעל הנעה פנימית וחוש ביקורת, לנקיטת עמדה אישית, לבחירה מושכלת ולחירות ואחריות בבניין זהותו ובמקומו בחברה.

ח. **התפתחות וספירליות:** התכנית בכללה מבוססת על ספירליות של תכנים, על יצירות ומיומנויות, בהתאם לשלב ההתפתחות ולרלוונטיות לתלמידים בכל שכבת גיל. בשכבות הגיל הצעיר מצוי שלב ה"קסם", או השלב ה"מיתולוגי" בהתפתחות הפסיכולוגית הקוגניטיבית. לפיכך הטקסטים שנבחרו לגילאי כיתות היסוד הם טקסטים נרטיביים ומכוננים יותר (סיפורים, שירים, פתגמים), בבחינת "גירסא דינקותא". בהמשך יילמדו גם טקסטים מופשטים ומורכבים יותר, תוך עידוד שיח ביקורתי, המותאמים גם לאתגרי גיל ההתבגרות.

ט. **בחירה:** בצד נושאי חובה המהווים את תשתית הליבה של התכנית, היצע התכנית כולל מגוון מקורות ונושאים לבחירה, על פי קריטריונים שונים, בבחינת "אין אדם למד אלא במקום שלבו חפץ".

י. **דיאלוגיות ושיתוף:** טיפוח יחס של כבוד וסובלנות לדעות שונות; פיתוח דרכי לימוד בית מדרשיות הכוללות: כלים פרשניים, דיאלוגיים, חקרניים ושיתופיים, תוך כדי עידוד הקשבה, חשיבה, כישורי שיח, תרבות המחלוקת ופתיחות אל האחר.

יא. **בין הפרטיקולרי לאוניברסלי:** טיפוח יחס של זיקה ואהבת הארץ, שייכות, אחריות ומעורבות כלפי החברה והמדינה על כלל מרכיביה; יחד עם נאמנות לערכים הומניסטיים ודמוקרטיים כלל-אנושיים.

יב. **"תלמוד המביא לידי מעשה":** תוכני הלימוד יתחברו לאורחות חייהם של התלמידים, כחלק מבניין זהותם, במעגלים של יחס בין אדם לחברו ולסביבתו, אחריות ותרומה לחברה ולקהילה, שייכות לעם היהודי ולמורשתו, מעורבות ומנהיגות חברתית.

8) קישור לאתר המפמ"ר ולאתר המקצוע למורים ותלמידים מופיע בעמוד האחרון

יג. **מורשת קהילות ישראל:** מתן מקום של כבוד לביתו ולמשפחתו של הלומד, לקהילה ולהקשר התרבותי שמהם הוא בא, תוך ייצוג הולם של מגוון קולות, שיטות, מורשות וזהויות במסורות היהודיות ממזרח וממערב, בעבר ובהווה.

יד. **ישראל והתפוצות:** מתן ביטוי להיבטים של העמיות היהודית על גווניה השונים, ולתחושת סולידריות ושותפות עם העם היהודי בתפוצות.

חזור
אחורה

הדרכים ייבחרו על ידי המורים בהלימה לרוח התכנית, יעדיה ותכניה. מבין שלל האפשרויות יודגשו האפשרויות הבאות:

א. הקניית מיומנויות בדרך של תרגול ושיחה – בהקניית המיומנויות הטקסטואליות והאינטרטקסטואליות ובשאלות המטה-טקסטואליות. למשל: מהם התכנים או הערכים העיקריים העולים ממנו? כיצד מקורות שונים קשורים זה לזה ביחס פרשני, מחלוקת, השלמה וכו'; מה אנו חושבים על הטקסט? האם תכנים אלה משמעותיים עבורנו היום, וכיצד אנו יכולים ליצור מגע ערכי או אקטואלי עם אותם טקסטים?

ב. למידת עמיתים – לימוד חשוב מאוד הוא באמצעות הצגת נושא או טקסט על ידי התלמיד, ניתוחו ודרכי הבנתו, תוך עמידה על שאלות רלוונטיות, הצגת עמדה אישית מנומקת, ויכוח עם עמדות אחרות ובדומה, לצד תגובותיהם של עמיתיו אם בסגנון ה"דיבייט" או כ"פרזנטציה". היתרונות הפדגוגיים בסגנון הוראה זה בולטים מאוד: עמידה בפני קהל, הצורך לרכז מידע ולהעבירו תוך עמידה בפרק זמן קצוב, פיתוח כישורי חשיבה וכישורי טיעון ובדומה. כל תהליך ההכנה לקראת למידת העמיתים הוא לימוד בפני עצמו, בבחינת "ומתלמידיי יותר מכולם".

ג. לימוד חברותאי – לימוד עם אדם נוסף הוא לימוד קלאסי כפי שהתרחש ומתרחש בישיבות ובבתי המדרש לסוגיהם ולדורותיהם. היתרונות של הלימוד החברותאי הוא בהליכה יחדיו, כעין פסיעה איטית אבל בטוחה לשם לימוד טקסט, ניתוחו והבנתו. ללא תיווך, התלמידים יכולים להציע הבנות, תובנות ניתוח ופרשנות עצמאית. לאחר מכן במסגרת הדיונים במליאת הכיתה יכולים התלמידים לחוש בטוחים ולהציג את תובנותיהם על הטקסט, מושא דיוניהם.

ג. למידה בדרך חקר ודרכי הערכה חלופית, במסגרת הרפורמה ללמידה משמעותית – דרכי ההוראה יהיו מגוונות ומהן ייגזרו גם דרכי הערכה חלופיות שאינן רק בחינות בכתב, כגון: PBL, פרויקטים, עבודות חקר, ניתוח סרטים בתחומים הרלוונטיים ובדומה. גם התכנית בתרבות יהודית-ישראלית מציעה למורים לבחון דרכי הערכה חלופית בהתאם לרצונותיהם ולהתאמתם הפדגוגית לכיתות הספציפיות. כמובן, גם שאלות ההערכה במבחנים יכוונו ויותאמו על פי רוח התכנית ומטרותיה (שאלות ידע והבנה לצד שאלות של הבעת דעה, יישום אקטואלי ובדומה). כמו כן, במסגרת הרפורמה גובשה נוסחה לחלוקת החומר שהיא 30/70 דהיינו 70% מן החומר יילמד בבסיס וכחובה על פי תכנית הלימודים, ואילו 30% יהיו פתוחים יותר ויאפשרו הרחבה והעמקה לבחירת המורים והתלמידים.

טבלה מְתַבְלֶלֶת לנושאי תכנית הלימודים בביתות א–ט

ערכים מובילים / מוקד התוכן	כיתה א	כיתה ב	כיתה ג	כיתה ד	כיתה ה	כיתה ו	כיתה ז	כיתה ח	כיתה ט
	"ואהבת לרעך כמוך"	ערך הלימוד, כיבוד הורים, ערך המשפחה	חברות ומנהיגות	ערבות הדדית	זיקה לעם ולארץ	מסורת וחידוש	אחריות ומעורבות	תיקון עולם	ערך החיים, חירות האדם וכבוד האדם
יצירות ויוצרים בארון הספרים היהודי	פתגמים ומימרות חכמה	"מתחילים ללמוד" בספרות המנהגים ומורשת קהילות ישראל	אגדות חז"ל (ספר האגדה)	פרקי אבות	"תפילת האדם": סידור, פיוט ושירי תפילה מודרניים	פרשה ומדרשה	הסיפור היהודי: אגדות, יומנים, ביוגרפיות – דמויות מופת	מִשנה ויסודות המשפט העברי	אגדות וספרות חז"ל סביב היחס לזולת
מעגלי חיים וחברה	שירה ופיוט עבריים בזיקה לארץ ישראל	שייכות למשפחה וקהילה	"בין אדם לחברו"	זמן יהודי-ישראלי	עם וארצו, ישראל והתפוצות	עצמאות אישית (בת/בר מצווה) ולאומית (מגילת העצמאות)	התבגרות והתגברות (בת/בר מצווה)	חברת מופת	"להיות אדם": ערכי חיים על פרשת דרכים במחשבה היהודית
לוח השנה היהודי-ישראלי	ראש השנה	שמחת תורה	יום הכיפורים	סוכות ושמיני עצרת	ראש השנה	שמחת תורה	יום הכיפורים	סוכות	ראש השנה
	חנוכה	פורים	יום הזיכרון לרצח ראש הממשלה	ט"ו בשבט	עשרה בטבת וצומות החורבן	חנוכה	יום הזיכרון לרצח ראש הממשלה	ט"ו בשבט	עשרה בטבת וצומות החורבן
	פסח	שְׁלוֹשָׁה רְגָלִים כחגים חקלאיים	שבת	יום הזיכרון לשואה ולגבורה	שְׁלוֹשָׁה רְגָלִים כחגים חקלאיים	פורים	שבת	שבועות	פסח
	יום העצמאות	ל"ג בעומר	יום ירושלים	שבועות	מחזור מועדים ממלכתיים (ניסן-אייר)	פסח	ספירת העומר	ט"ו באב	מחזור מועדים ממלכתיים (ניסן-אייר)

תכנית הלימודים לכיתה א

תכנית הלימודים של כיתה א מכוונת להניח תשתית אורייתית יהודית בסיסית המתאימה ליכולותיהם של תלמידים רכים בכיתה א, העושים צעדים ראשונים בבית הספר בכלל ובתהליכי רכישת הקריאה בפרט, בבחינת "גֵּרְסָא דְּיַנָקוּתָא" (גרסת הינקות, שהנלמד בה, בעיקר בעל פה, נטבע בנפש הילד).

התכנית מזמנת עיסוק בשני סוגי טקסטים בעלי ערך גם טרום קריאה: פתגמים ושירים. הפתגמים (וצירופים לשוניים נוספים) הם טקסטים קצרים טעוני משמעות מוסרית, אישית וחברתית, שיילמדו בתוך הקשר סיפורי ואקטואלי, ויכללו התמודדות עם מסרים מילוליים ושאינם מילוליים ועם מיומנויות הבנת הנשמע והקראה מתווכת. בנוסף, במעגלי החיים והחברה תודגש "שירת הרבים" כחוויית חִברות מכוננת – דרך שירים ופיוטים קאנוניים, בבחינת "פסקול יהודי-ישראלי". החיבור בין מילים למנגינות מאפשר קשר אורגני בין הבנת הנקרא ובין הבנת הנשמע והמושר – בין מילים, רעיונות וערכים ובין חוויה אישית (מוזיקלית) ואורחות חיים – ותורם להטמעתם בזהות הלומדים.

כמו כן, התכנית מאפשרת שילוב אורייני בין שני סוגי הטקסטים, שכן השירים מכילים לעתים פתגמים או צירופים לשוניים, הטעונים במשמעות ערכית וחברתית. השילוב ביניהם יעודד זיהוי וקישור בין הטקסטים השונים, והבנת הזיקה ביניהם.

ערך מוביל: "ואהבת לרעך כמוך"

שלושה מוקדי תוכן מרכזיים:

א. **ארון הספרים היהודי: פתגמים ומימרות חכמה**

הז'אנר העיקרי שיילמד הוא פתגמים (קלאסיים, במקרא ובספרות חז"ל) ומימרות חכמה (מתקופות מאוחרות יותר בקהילות ישראל השונות), אשר יילמדו מתוך סיפורים הממחישים אותם ובזיקה לחיי התלמידים. בהיותם נפוצים ביותר בעולם היהודי לאורך הדורות, יש בפתגמים כדי להציג מחכמת החיים והמוסר היהודיים של כל הזמנים, ולהביע בשפה קוֹלַעַת (מדויקת) תוכן ערכי רב משמעות. בה בעת הפתגמים הם יצירה קצרה, קולעת (וממצה), המתאימה לתהליך רכישת הקריאה וליכולות הלומדים בכיתה א.

ב. **מעגלי חיים וחברה: שירה ופיוט עבריים בזיקה לארץ ישראל**

במוקד הלימוד – "שירה עברית", שירים שהם חלק מהקאנון היהודי והישראלי. השירים יילמדו בלמידה בית מדרשית ובדרך חווייתית הכוללת גם את ביצועם ביחד. הלומדים יוזמנו להביא ממשפחתם גם את השירים ה"קאנונים" שלהם. המפגש בין שירים שונים (או בין עיבודים ולחנים שונים של אותו שיר) יפתח דיאלוג המושתת על כבוד, הקשבה, הערכה וקבלה, וישקף את היותנו "קיבוץ גלויות" שיש בו כדי לצבוע ולהעשיר את השלם. בני המשפחה יבררו יחד מהם השירים המיוחדים במשפחתם, יתעדפו, יבחרו, ינמקו וילוו את תהליך הלמידה. הנושא יזמן התייחסות למוזיקה למיניה ולמסורת המסירה. מוצע פרויקט שנתי שבו יבינו התלמידים "זמירון אישי-משפחתי" (יצירה אישית) ו"זמירון ביתי-קהילתי" (משפחת הכיתה), שילווה בתהליך חקרני ובית מדרשי: מהם השירים החוזרים הנחשבים חלק מהקאנון היהודי והישראלי, ומדוע לדעתם.

ג. **לוח השנה העברי: ראש השנה, חנוכה, פסח ויום העצמאות**

ארבעה מועדים אלו יילמדו בהרחבה סמוך לזמנם, **בזיקה מובהקת (ערכית ואוריינית)** לשני הצירים הקודמים, וכחלק בלתי נפרד ממהלכם. בנוסף, תהיה התייחסות חווייתית לשבת, לראשי חודשים עבריים ולמועדים נוספים בלוח השנה.

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי- חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירות ויוצרים בארון הספרים היהודי	**פתגמים ומימרות חכמה** בספרות חז"ל ובמורשת קהילות ישראל	"וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (ויקרא י"ט, י"ח) דרך ארץ כבוד הבריות ערבות הדדית קבלת השונה	20	**15 פתגמים קלאסיים בהקשרים סיפוריים** (מקור או הדגמה והמחשה), ביניהם: • "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" – זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה" (ויקרא י"ט, י"ח, ומדרש ספרא). • "מָה שָׁשָׂנוּא עָלֶיךָ אַל תַּעֲשֶׂה לַחֲבֵרֶךָ" (תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף ל"א, ע"א). • "וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל" (ויקרא י"ט, י"ד). • "יְהִי כְּבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ" (מסכת אבות ב, י"ג). • "אֵיזֶהוּ חָכָם? הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם. אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד? הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת" (אבות ד,א). • צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם. .... חָבֵר טוֹב.... שָׁכֵן טוֹב. ...." (אבות ב, ט). • "שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ." (משלי א, ח). • "לֵךְ אֶל-נְמָלָה עָצֵל, רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם" (משלי ה, ו). • "דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם" (משלי ג, י"ז). **5 פתגמים ומימרות חכמה ממורשת קהילות ישראל, ממזרח וממערב**, כגון: טוב ציפור אחת בַּיָד משתיים עַל הָעֵץ. יידיש: עַל רֹאשׁ הַגַּגָּב בּוֹעֵר הַבּוֹבַע. לדינו: אִלו הַחֲמוֹר הָיָה שֶׁלִי, לא הָיִיתִי צוֹחֵק. מרוקו: מִילִים מְתוּקוֹת פּוֹתְחוֹת גַּם דְּלָתוֹת מִבַּרְזֶל. מביתא ישראל: הַסַּבְלָנוּת מָרָה, אֲבָל פֵּירוֹתֶיהָ מְתוּקִים.	• פסוק • תורה • פתגם • משל • אגדה • תורה שבכתב • תורה שבעל פה • מצוות שבין אדם לחברו • "צלם אלוהים"	• שימוש בפתגמים • יישום • זיהוי רעיון/מסר מרכזי בסיפור • מדרש תמונה • לימוד בעל פה (של פתגמים ומטבעות לשון) • הפיכת הפתגמים והאמרות לחלק מהמאגר התרבותי של התלמיד	• תכנון הצגות והעלאתן על סיפור/פתגם • הבעת משמעות הפתגם בציור • הכנת תערוכת תוצרים • הכנת "ספר הפתגמים שלנו"

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**"שירת הרבים": שירה עברית ופיוט בזיקה לארץ ישראל** (בהקשר החלוצי-ציוני ובקהילות ישראל)	• "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" (ויקרא י"ט, י"ח) • אחווה • יחד • שירת הרבים ("שירה בציבור") • פסקול משותף (בחלק משפה) • ערך השונות • רב-תרבותיות	20	**2 שירים עבריים בהקשרם** שירי ארץ ישראל, שהם חלק מהקאנון הישראלי, בהם למשל: • הַתִּקְוָה / נפתלי הרץ אמבר • שְׁאוּ צִיּוֹנָה נֵס וָדֶגֶל / נוח רוזנבלום • יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל זָהָב / נעמי שמר • בּוֹאוּ נָשִׁיר לְאֶרֶץ יָפָה /אבי רן טוויג • פֹּה בְּאֶרֶץ חֶמְדַּת אָבוֹת/ ישראל דושמן • לַמּוֹלֶדֶת שׁוּבִי רָנִּי / אשר מזרחי • קוּם וְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ / יוֹרָם טָהַר-לֵב • מִי יִבְנֶה יִבְנֶה בַּיִת / לוין קיפניס • שָׁלוֹם תְּבָרְכֵנוּ / אביהו מדינה • אָנִי וְאַתָּה נְשַׁנֶּה אֶת הָעוֹלָם / אריק איינשטיין **6 שירים ופיוטים מן המסורת היהודית וממורשת קהילות ישראל – ממזרח וממערב**, כגון: • מִי- הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, שִׁיר לַמַּעֲלוֹת, הללו- יהּ בְּצִלְצְלֵי - שָׁמַע, הפיוט "אָדוֹן עוֹלָם", הפיוט "יִגְדַּל." • פיוטים וזמירות כגון: לְכָה דוֹדִי, שלום עֲלֵיכֶם מַלְאֲכֵי הַשלוֹם, דְּרוֹר יִקְרָא, צור מִשֶּׁלּוֹ אכלנו, שִׁירַת הבקשות. ר' שָׁלוֹם שבזי, הדיוואן בְּתֵימָן וְכוּ'. • שירים בזיקה ללוח השנה (נוסף למועדים המפורטים להלן), כגון: שלומית בונה סוכה, משננס אדר, כך הולכים השותלים, מלאו אסמינו בר וְכוּ'.	• זמר, זמירון • שיר, שירון • שירה עברית "שירי ארץ ישראל" • שירה בציבור • ההמנון ("התקווה") • פיוט • קהילות ישראל • מסורת, מסירה • צירופי הלשון שבשירים השונים	• האזנה לשירים • שירה • שיח ערכי-זהותי סביב שירים • מדרש-שיר • זיהוי זיקה למקורות קלאסיים ולערכים יהודיים בשירה עכשווית • התאמה בין מילים ולחן • זיהוי סוגות שונות בשירה • שאילת שאלות ריאיון • איסוף, ארגון, הצגה, השוואה בין שירים ממשפחות ומקהילות שונות • "מפגש" בין שיר ופתגם. מה דומה ומה מוסיפה סוגה אחת לשנייה	• שירה (בליווי נגינה) בכיתה, לקישור בין "שירה עברית" לנושא ה"משפחה וקהילה" (להלן) • מוצעים שני פרויקטים שנתיים: • **יצירת זמירון משפחתי** (אישי) במעורבות הורים וסבים, וזמירון קהילתי (כיתתי) - בנייה, עיצוב, איור וכו', בליווי תקליטורים, מצגות וכדומה • **הפקת ערב משותף לילדים והורים** ובו יבוצעו מבחר מן השירים שבזמירון הכיתתי בתוספת סיפורים משפחתיים

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות בישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**ראש השנה**	• התחדשות וצמיחה • ערך הברכה	5	• מזל החודש (מאזניים), **משמעות החג**, סמליו ומנהגיו. • המופע המעשי של החג: ארוחת ערב ראש השנה. • **מקורות קלאסיים** העוסקים בראש השנה – בדגש על מטבעות לשון אופייניים לחג, בהם: • "שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" • "שנהיה לראש ולא לזנב" • "שירבו זכויותינו כרימון" (מברכות סימני ליל ראש השנה) • תקיעה, תרועה, שברים (קולות השופר) • **מקורות חדשים** (הכוללים גם מטבעות לשון הקשורים לחג (בגון: "שיר לחודש תשרי" / דתיה בן דור, "גם השנה" / לאה גולדברג, "בראש השנה" / נעמי שמר, "ותן ברכה" / מילים: התפילה, לחן: נורית הירש	• חודש תשרי, ראש השנה, תשובה, עשרת ימי תשובה • מצוות ועבירות שבין אדם לחברו/למקום • מאזני צדק • כף חובה וכף זכות • ברכה: "יהי רצון ש-" (וסימני ליל ראש השנה) • תשליך • תקיעה, תרועה, שברים	• סמלים וביטויים, רעיון מרכזי בטקסט • קשר בין ערכים מרכזיים לטקסטים ומנהגים • פרשנות שונה לטקסט • בירור המושג ברכה	• הדמיית ארוחת ליל ראש השנה (על הסימנים, הברכות וכו') • הכנת עץ משאלות לשנה החדשה • טקס "תשליך" ביתתי או "מגרת התיקונים" • עיצוב איגרות ברכה לשנה החדשה ושליחתן (בחירת נמענים: חיילי צה"ל, ילדים חולים בבית חולים, ילדי עולים במרכזי קליטה וכו')

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי-חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**חנוכה**	• מוטיב האור ומוטיב החושך, ומשמעותם הסמלית. • ערך הברכה	5	• **משמעות החג**, מקורו בתקופת החשמונאים, סמליו ומנהגיו, סיפור פך השמן (נוסח ספר האגדה דף קכ"ח מ"ג, על פי בבלי, שבת, דף כ"א, ע"ב: "כשנכנסו יוונים להיכל ...") אל מול השיר הציוני: "נס לא קרה לנו, פך שמן לא מצאנו" • **מקורות קלאסיים וחדשים** העוסקים בחנוכה – בדגש על מטבעות לשון אופייניים לחג בהם: ברכות הדלקת הנרות: "להדליק..."; "שעשה נסים ..."; "שהחיינו..."; "הנרות הללו שאנו מדליקין ..." • "בית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, ומכאן ואילך מוסיף והולך..." (מתוך בבלי, שבת כ"א ע"ב) • "נס גדול היה פה" (סביבון) • "כל אחד הוא אור קטן וכולנו אור איתן" ושירי אור נוספים; האור כמוטיב אוניברסלי (כגון: חגי אור בתרבויות אחרות), משמעויות רעיוניות של אור	• "בימים ההם בזמן הזה'' גזרות, מכ(ק)בים • התייוונות • מנורה, חנוכייה • בית המקדש • טמא/טהור, נס • מעטים מול רבים • "נס גדול היה פה" • "מוסיף והולך"	• זיהוי הקשר בין מנהגי החג ובין הערכים המשתקפים בו • הבנת החג בהקשרו ההיסטורי בתקופה החשמונאית • משמעות סמלית של מוטיבים בחג (אור, מנורה וכו')	• עבודת יצירה ואומנות סביב מוטיבים הקשורים בחג אור, מנורה, זית, שמן, וכו') • השתתפות במסיק זיתים • מסיבת חנוכה חגיגית הכוללת שירה, משחק, חידון חנוכה, ובדומה • "כל אחד הוא אור קטן": יוזמה התנדבותית

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**פסח – חג החירות**	• זיכרון לאומי • מסורת וחידוש • חינוך, לימוד "והגדת לבנך" ערך השאלה • משפחה • שייכות לעם היהודי (עמיות)	5	• **משמעות החג**, מקורותיו, סמליו ומנהגיו בעיקר כ"זמן חירותנו" • עיבוד מצויר של סיפור על יציאת מצרים • קטעים נבחרים מתוך הגדה של פסח (בדגש על מטבעות לשון אופייניים לחג), כגון: – "בצאת ישראל ממצרים" – "פסח, מצה ומרור" – עשר המכות – ארבע קושיות ("מה נשתנה") – "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה" (ללא התשובות) – בכל דור ודור • מקורות חדשים, כגון: – השיר "מה נשתנה" / חגית בנזימן – "שמחה רבה ..." / יפה בלהה	• יציאת מצרים • מעבדות לחירות • "והגדת לבנך" • ליל הסדר • סימני הסדר • הגדה של פסח • "בכל דור ודור • חייב אדם ..." • "מה נשתנה" • "ארבעה בנים" • "לשנה הבאה בירושלים הבנויה"	• קריאה ופרשנות של ההגדה • שאילת שאלות בדרך ללמידה • השוואה בין הגדות • לימוד מהגדות מאוירות • השלמת פערים וכתיבה אישית: היכן הבנות? • הגדה ישראלית, וכו'	• הדמיה/עריכה של סדר כיתתי יצירת הגדה כיתתית עם איורי הילדים סביב המספר ארבע: "מחפשים את המטמון" • חידון סביב "מה נשתנה": כתיבת/המחזת "מה נשתנה" אישי; בחירת מקום בבית הספר ושיפוצו (יצירת שינוי)

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**יום העצמאות**	• ערך העצמאות • שייכות ואחריות למדינה ולדמותה • שמחה משותפת • מהי ישראליות? • מעצב לשמחה: צמידות יום הזיכרון ליום העצמאות	5	• **משמעות החג**, מקורותיו, סמליו ומנהגיו הקשר ההיסטורי בין העם לארץ. משמעות העצמאות והריבונות וסמליה: "אם תרצו אין זו אגדה" (הרצל) "עוד לא אבדה תקוותנו" (התקווה) סמל ודגל המדינה ומשמעותם • **שירים ישראליים** המבטאים את שמחת העצמאות והקשר לארץ, כגון: – כאן ביתי / עוזי חיטמן – ארץ ישראל שלי / דתיה בן דור – קום והתהלך בארץ/ יורם טהרלב	• יום הולדת למדינה • מולדת • ציונות • חלוצים • קיבוץ גלויות • סמל המדינה, דגל, המנון • "ולתפארת מדינת ישראל" • הרצל • בן-גוריון	• זיהוי רעיונות וערכים בטקסטים. • השוואה בין טקסטים: בין פתגמים, בין שיר ופתגם, בין שירים וכו', וייחודו של כל טקסט. • הבנת רצף היסטורי • הבנת עקרון התכנון: מחלום למציאות	• לימוד מתוך האזנה לשירים • בנייה וסלילת הדרך למדינה (חלום, זיקה, חלוצים, הכרזה) במגוון דרכים עבודה עם חומרים שונים • כתיבת ברכות ואיחולים למדינה

תכנית הלימודים לכיתה ב

תכנית הלימודים של כיתה ב ממשיכה בהנחת תשתית אוריינית יהודית בסיסית שהחלה בכיתה א', ומותאמת ליכולותיהם של התלמידים הנכנסים אל שנתם השנייה בבית הספר, ומצויים בעיצומם של תהליכי רכישת הקריאה והחברות אל בית הספר, המסורת והתרבות. ניתן לראות בתכנית הלימודים בשנה זו בסיס ותשתית רעיונית לביסוס ערכי הלימוד והאוריינות היהודית שנדבכיו השיטתיים הבאים יונחו מדי שנה.

התכנית מבוססת בעיקר על היכרות ראשונית עם עולם הלימוד היהודי, עם ערכו של הספר ועם אהבת הספר במסורת היהודית, בבחינת "תלמוד תורה כנגד כולם" (ובזיקה לתחילת לימודי המקרא בשנה זו ולחגיגת קבלת ספר תורה הנוהגת בשנה זו). כמו כן, היא מתייחסת אל משמעות הכניסה אל בית הספר כמסגרת לימודית ואל ערך החברותא (הלימוד המשותף) במסורת היהודית. בנוסף, יודגשו חיבור למשפחה, לערכי משפחה וקהילה ולמסורת מוזיקלית ומנהגים מן הבית, שהם חלק בלתי נפרד מחוויות הלימוד הראשונות של הילד, בבחינת "שתלתם ניגונים בי אמי ואבי ..." (פניה ברגשטיין) (ובהמשך למוקד השירה בכיתה א). (נושא המשפחה הוא גם נושא מרכזי בשיעורי התורה הנפתחים באמור בכיתה ב בספר בראשית – ספר משפחתי).

ערכים מובילים: ערך הלימוד, כיבוד הורים וערך המשפחה

שלושה מוקדי תוכן מרכזיים:

א. **ארון הספרים היהודי: "מתחילים ללמוד"**

הנושא מתמקד בשייכות לבית הספר ולכיתה, כחלק מקהילת הלומדים במסורת היהודית בעולם כולו ובכל הזמנים. הוא ממשיך ומעמיק את נושא ה"מעברים" שעוסקים בו בתחילת כיתה א, בהיותו חלק מרכזי מן החוויה של כניסה לבית הספר וללמידה מובְנית. כמו כן, הנושא מעלה את השאלה הבית מדרשית, "כיצד לומדים?" ומציג מסורת של דרכי למידה, שבראשן החברותא (למידה משתפת), שאליה מצטרפים הלומדים הצעירים. הנושא יכלול היכרות עם דרכים שונות של תחילת למידה במנהגים שונים, סיפורים שונים ומגוונים על "תינוקות של בית רבן" בבית המדרש של חז"ל, כמו גם מן "החדר" ו"תלמוד התורה" בקהילות ישראל השונות.

מוצע פרויקט משותף: ספר כיתתי שיציג סיפורים שיביאו התלמידים על לימודיהם של הסבים/סבתות, בליווי תערוכה או הצגה של דרכי למידה בקהילות ישראל.

ב. **מעגלי חיים וחברה: שייכות למשפחה וקהילה**

הלימוד יִפתח נושאים כמו: "והגדת לבנך", כיבוד הורים, יחסים בין אחים, יחס בין-דורי, המשפחה כחלק מקהילה וכדומה. האוריינות בשירה ובפיוט (המשך לכיתה א) תיושם גם במעגל המשפחתי והקהילתי, ותזמין את משפחות הלומדים למעורבות ולשיתופיות בתהליך הלמידה והיצירה בסיפורים, בתמונות, בחפצים, במסורות ובשירים. התלמידים יוזמנו להביא גם מן המסורת המוזיקלית המשפחתית והקהילתית אל השיעורים, ובכך יתאפשרו לימוד, היכרות ושיתוף הדדי בין התלמידים.

ג. **לוח השנה העברי: שמחת תורה, פורים, שְׁלוֹשָׁה רְגָלִים כחגים חקלאיים, ל"ג בעומר**

ארבעה מועדים אלו יילמדו בהרחבה סמוך לזמנם, **בזיקה מובהקת (ערכית ואוריינית)** לשני הצירים הקודמים, וכחלק בלתי נפרד ממהלכם. בנוסף, תהיה התייחסות חווייתית לשבת, לראשי חודשים עבריים ולמועדים נוספים בלוח השנה.

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירת סיפורים ואגדות	**מתחילים ללמוד: מנהגים ומורשת קהילות**	• אהבת הלימוד • כוח הלימוד • "תלמוד תורה כנגד כולם" • שיתוף פעולה • פתיחות לאחר בתהליך הלמידה	20	**6 סיפורים ופתגמים קלאסיים על לימוד ולומדים:** • "בן חמש למקרא ..." (אבות ה, כ"א) • "תלמוד תורה כנגד כולם" (משנה, פאה, א, א) • אגדת הלל הזקן על גג בית המדרש (מסכת יומא, דף ל"ה, ע"ב) • מָה הָיְתָה תְּחִלָּתוֹ שֶׁל רַ' עֲקִיבָא? (אבות דר' נתן נוסח א ו; שם, נוסח ב, י"ב) • "משה קיבל תורה ... והעמידו תלמידים הרבה..." (אבות א, א) • "תלמוד גדול שמביא לידי מעשה" (קידושין, מ, ב) • "אין אדם למד, אלא ממקום שלבו חפץ" (בבלי, עבודה זרה, דף י"ט, ע"א) • דוגמאות מתוך 48 הדרכים שבהן נקנית תורה (מסכת אבות, פרק "קניין תורה") • תרבות המחלוקת בבית המדרש ("אלו ואלו", מסכת עירובין, דף י"ג, ע"ב) ורעיון ה"חברותא" • סיפורים על התמסרותם של חכמים ללימוד בקהילות ישראל בעולם, כגון: – סיפור על הרב עובדיה יוסף ("ספר בהשאלה ליומיים", ברשת) **מקורות המתעדים או משקפים את מורשת קהילות ישראל, ממזרח וממערב, על הכניסה ללימוד**, ערך הלימוד ומסורות לימוד, כגון: • "חדר קטן, צר וחמים" (עיבוד עברי לשיר ביידיש "אויפן פריפעטשיק" על ה"חיידר") • "אצלנו בכפר טודרא" (מילים: יהושע סובול, לחן: שלמה בר) **4–5 מקורות ספרותיים (שירים, סיפורים) מן התקופה המודרנית** על בית הספר, תלמידים ומורים וערך הלימוד, כגון: אלף בית / נעמי שמר	• אותיות ומילים • אגדה • תלמוד תורה • "תלמוד תורה כנגד כולם" • לימוד בסתר • תלמידי חכמים • תינוקות של בית רבן • "חדר", כותאב • "תלמוד תורה" (מקום), "בית מדרש" • מסורת	• הקשבה, שיחה ושיתוף • שאילת שאלות • בירור המושג לימוד/למידה • הבעת דעה ונקיטת עמדה	• מפגש עם הבית: מה/ איך והיכן למדו הוריי/ סבי/ הורי סבי – סיפורי "חדר", כותאב ו"תלמודי תורה" בקהילות השונות • יצירת אותיות (צורת האות והגייתה) ומילים בשילוב אומנות ומוזיקה, אונומטופיאה (מִצְלוֹל) • לימוד "מילת השבוע" והכנת מילון כיתתי מאויר משותף • יצירת פרויקט כיתתי: תערוכה/ סרט/ הצגה בנושא דרכי למידה • סרטונים מתרבויות בעולם מדובבים על ידי הלומדים • תערוכת מבנים שונים של כיתות מחומרים שונים

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**משפחה וקהילה**	• משפחה • משפחתיות • כיבוד הורים • סובלנות וקבלה	20	• מהי משפחה? גרעין המשפחה: הוֹרוּת (הורה וילד, הורים וילדים) כתשתית לקיומן של משפחות שונות (נדרשת גם תשומת לב ורגישות לילדים ממשפחות חדשות, חד הוריות, משפחות שכולות, יתמוּת, ילדים מאומצים וכד') • "והגדת לבנך"- קשר בין הילדים להורים בקשר של למידה והמשכיות, קשר למסורת וכדומה. • הדיבר "כַּבֵּד אֶת-אָבִיךָ, וְאֶת-אִמֶּךָ ..." (שמות כ י"ב), ומצוות "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ ..." (ויקרא י"ט, ג) (ניתוח והשוואה). • "שנו רבותינו: איזהו מורא ואיזהו כבוד ..." (ספר האגדה תצ"ט סימן ר"ע, לפי קידושין ל"א ע"ב). • סיפורי אחים בספר בראשית, כגון יעקב ועשיו, יוסף ואחיו ויעקב ובניו (אהבה, קנאה וכו'), סיפור יוסף ואחיו במצרים כביטוי לקשר למשפחה (בראשית מב-מה) • ממשפחה לעם: סיפורם של "בני ישראל" • אגדות חז"ל ומדרשים על כיבוד הורים, כגון: - סיפור דמא בן נתינא (ספר האגדה תצ"ט סימן רע"ב, לפי קידושין דף לא,ע"א) - אמו של ר' טרפון (ירושלמי, קידושין, א,ז) • בהקשר לסיפורים משפחתיים של התלמידים: • אגדות חז"ל ומדרשים על כיבוד הורים, כגון: - סיפורי שֵמות (שם משפחה ושם פרטי), למשל במאגר בית התפוצות - "אנו באנו ארצה", סיפורי עלייה של המשפחה • מקורות ספרותיים מודרניים על ערך המשפחה, שגרת חיי משפחה ומנהגים במזרח ובמערב, דילמות במשפחה וכו' – למקורות ר' למשל: - א' בשן, הורים וילדים בהגותם של חכמי צפון אפריקה, תל אביב 2005 - א' שטאל (מהדיר), משפחה וגידול ילדים ביהדות המזרח, ירושלים תשנ"ג	• כבד את אביך ואת אמך ..." • משפחה • קהילה • משפחה רב-דורית • "שרשרת דורות" • דיאלוג • מסירה • עלייה • קיבוץ גלויות	• שאילת שאלות • זיהוי סוגות שונות • השוואה בין טקסטים מזמנים ומקומות שונים • הכנת ריאיון • תיעוד סיפור משפחתי • מדרש תצלום (משפחתי)	• הערה: ציון חווייתי של יום המשפחה ישתלב עם לימוד הנושא • ערב הורים וילדים סביב משפחה וקהילה עם ניגונים, מאכלים... • פעילות משותפת הורים וילדים: מה ההורה רוצה לתת לי? • ציור משותף, שירים וסיפורים משפחתים • יצירת מסלולי העליות (של משפחות התלמידים) מארצות המוצא על גבי מפת העולם • חקר שם המשפחה • תערוכת תמונות משפחתיות עם סיפור/מידע על כל משפחה

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**משפחה וקהילה (המשך)**			• שירה ישראלית (המשך לכיתה א), בגון: – "פתחו את השער" / קדיה מולודובסקיה, עממי – "המשפחה שלי" / יורם טהרלב – ילד של אבא / מוקי לימוד הנושא יכלול התייחסות ליום האם וליום המשפחה			
לוח השנה היהודי-ישראלי	**שמחת תורה**	• ערך הלימוד • שמחה • ישראל והתפוצות	4	• מקורו של חג שמחת תורה ומקומו ביחס לסוכות • מנהגי ההקפות, תחילת מחזור הקריאה בתורה (ניתן להתייחס גם להבדל בין ארץ ישראל ובבל במחזורי הקריאה בתורה) • סיפור מתן תורה ואגדות סביבו • פיוטי שמחת תורה בקהילות שונות, כגון: "מפי אל", "אשורר שירה" • משמעות השמחה סביב התורה, אהבת הלימוד, אהבת הספר בעם היהודי • החג יילמד בזיקה ישירה לנושא לעיל "מתחילים ללמוד", מנהיגים ומורשת קהילות, וכן בזיקה לתחילת לימודי תנ"ך בכיתה ב.	• קריאה בתורה, הקפות • "תלמוד תורה כנגד כולם" • "עם הספר"		• היכרות מקרוב עם ספר תורה (כתוב על קלף וכו') • שירה ופיוט לחג • הכנת דגל אישי לשמחת תורה

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**פורים**	• שמחה • נתינה • רעות • ערבות הדדית • זהות (ומשמעות של מסכה ותחפושת)	5	**מקור החג, סמליו ומנהגיו** • עיבוד של סיפור מגילת אסתר (וקריאה מתוך פרקים ח-ט), מנהג קריאת המגילה, הפיוט "שושנת יעקב" • שמחת החג וסממניה ("משנכנס אדר", "ליהודים הייתה אורה..."), משתה וחגיגה, מסכות ותחפושות (עדלאידע). **שירים** כגון: • שיר המסכות ("זקן ארוך לי") / לוין קיפניס • "אני מלכת אסתר" / לוין קיפניס משלוח מנות ומתנות לאביונים – חשיבות ההדדיות והצדקה בזמן חגיגה, למשל בדברי רמב"ם (משנה תורה, הלכות מגילה, ב, י"ט): "מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים, מלהרבות בסעודתו ובשלוח לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה, אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים ..." **מנהגי פורים** בקהילות השונות	• פורים • פור • מנהגי פורים • מגילת אסתר • "ונהפוך הוא" • "ליהודים הייתה אורה ושמחה וששון ויקר" • "משנכנס אדר מרבים בשמחה"	• קריאה אישית במגילה • הבנת רצף סיפורי והקשר היסטורי • זיהוי וחשיפת מוטיבים בסיפור המגילה • שאילת שאלות • דיון בדילמה מתוך המגילה • מתלמוד למעשה	• קריאת קטעים מן המגילה עם שירה, המחזה... • פעילות יצירתית: פנטזיה של מה הייתי רוצה להיות והכנת מסכות בהתאם • הכנת משלוחי מנות ומסירתם במסגרת של מסיבת פורים (למשל לילדים חולים, עולים במרכזי קליטה וכו')
	שְׁלֹשֶׁת הָרְגָלִים בחגים חקלאיים (ללימוד בעיקר בין פסח ושבועות)	• בין האדם והטבע • זיקה לארץ • שמחה • נתינה • אחווה	6	• מחזור שלושת הרגלים בזיקה לעונות הטבע, לארץ ישראל ולחגים חקלאיים. שמות כ"ג: " שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה ...", העלייה לרגל לירושלים, תיאורים מתקופת בית שני • חג הסיגד של ביתא-ישראל כדוגמה עכשווית של מורשת קהילות למנהג העלייה לרגל • עליות יהודים לארץ לפני הציונות • "יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָהּ יַחְדָּו – עיר שהיא עושה כל ישראל לחברים" (ירושלמי, חגיגה כ"א, א) • תפילת הגשם (שמיני עצרת), תפילת הטל (פסח) • **אגדות חז"ל בנושאי גשם וחקלאות**, כגון: חוני המעגל והורדת הגשם (בבלי, תענית, דף י"ט, ע"א), שבעת המינים, שירים וסיפורים סביב עונות השנה והזיקה לחגי הטבע, הצומח בארץ וכדומה.	• "שלושת הרגלים" • עונות השנה • פעולות חקלאיות • שבעת המינים • מתנות עניים • עלייה לרגל • "יְרוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָהּ יַחְדָּו", • "כל ישראל חברים" • חג הסיגד	• הבנת הקשר בין חג ומועד למחזורי הטבע • הכללה של מועדים שונים • פרשנות טקסטים, השוואה • פרשנות אישית • התבוננות רפלקטיבית	• פעילויות חוץ בזיקה לעונות השנה, למשל: תיעוד השינויים בצבע ובצורה שהטבע עובר לאורך השנה • פעילות יצירתית בחומרי טבע עונתיים (כגון עלי שלכת וכו') ושיחה סביב העונות, למשל לפי "ילדי חורף", "ילדי אביב" (ימי הולדת) או "איזו עונה אני אוהב"

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**ל"ג בעומר**	• גבורה • כבוד • אהבת חינם	4	• הרקע לל"ג בעומר: על תלמידי ר' עקיבא "שלא נהגו כבוד זה בזה" (בבלי, יבמות, דף ס"ב,ע"ב) • דמותו של רשב"י, סיפור המערה (בבלי, שבת, דף לג,ע"ב), ההילולה, פיוטי רשב"י ומירון • סיפור בר כוכבא/בר כוזיבא • מנהג הדלקת המדורות (וגלגולו בציונות)	• ספירת העומר • "אהבת חינם" • בר כוכבא • רשב"י	• רצף סיפורי • התפתחות היסטורית בתפיסת המועד • נקיטת עמדה והבעת דעה	• מדורה משותפת שיש בה גם הכנסת אורחים, עם שירה, חידון, משחק

תכנית הלימודים לכיתה ג

לאחר שעסקנו במעגל המשפחתי בכיתה ב, בתכנית הלימודים של כיתה ג נרחיב את מעגלי ההתייחסות החברתית ונעסוק בחברות וחברים, במנהיגות, בחברה ובתקשורת בין-אישית בכלל. הנושא מתאים גם לשלב ההתפתחותי בתהליך המתמשך של פיתוח כישורים חברתיים בבית הספר, בשכונה, בתנועה ובמסגרות חברתיות שונות.

בתוך כך, נמשיך בהנחת תשתית אוריינית יהודית – בהיכרות עם עולם האגדה של חז"ל, שבדמויותיו, בעלילותיו ובסגנונו המיוחד – מזמין את התלמידים להיכנס בשעריו של עולם מופלא ומסקרן, רחוק וקרוב כאחד. באמצעות האגדות נקיים שיח סביב שאלות מוסריות, תיקון מידות ונושאים ש"בין אדם לחברו". כך תשוחח היצירה שנבחרה (אגדות חז"ל – ספר האגדה) עם הערכים המובילים בשנה זו (חברות ומנהיגות).

ערך מוביל: חברות ומנהיגות

שלושה מוקדי תוכן מרכזיים:

א. **ארון הספרים היהודי: אגדות חז"ל (ספר האגדה)**

העולם של אגדות חז"ל מושך את לב שומעיו, ומתאים במיוחד לשלב זה של התפתחות הקריאה והשפה, כושר הדמיון ויכולת הניתוח והשיחה אצל התלמידים. סיפורים ומעשים אלו, שצמחו מתוך חייהם של דמויות מופת מעולמם של חז"ל, חכמי המשנה והתלמוד, מעמידים במרכזם עלילה אנושית המתארת את מעשיו, לבטיו, מאבקיו וכוחות הנפש של היחיד, שבמובנים מסוימים הוא גם מנהיג (של חייו), ולעתים אף מנהיג לרבים, מזמנים דיון בערכים ובאמיתות אוניברסליות. בתוך כך נבקש גם להרחיב ואף להמליל את כישורי הלימוד הבית מדרשי בחברותא, שהחלו להתנסות בו בשנתיים שקדמו, המפתח מיומנויות חברתיות חשובות של הקשבה ודיאלוג, תגובה עניינית ומכבדת, שיתופיות והתחשבות, כחלק בלתי נפרד מעיסוק בנושא החברות. האגדות יילמדו בעיקר מתוך ספר האגדה של רבניצקי וביאליק, אשר ביקשו לפתוח בו את אוצרות הרוח של ספרות חז"ל לקהל הקוראים בן זמננו, כחלק בלתי נפרד מן המפעל הציוני. ברבות השנים הפך ספר האגדה לספר קלאסי, שראוי שכל לומד יכירו, לצד לימודי המקרא (הספר יצא באחרונה במהדורה מחודשת, ויש גם אפשרות להסתייע בעיבוד של "ספר האגדה לילדים" ובכלים מלווים שונים ברשת).

לסיום השנה מוצע פרויקט של הכנת 'ספר אגדה' כיתתי משותף, פרי הלמידה בנושא, במגוון דרכים ומשלבי שפה: ציורים, קומיקס, סרטים וכו' .

ב. **מעגלי חיים וחברה: "בין אדם לחברו"**

הלימוד יפתח נושאים כמו: מיהו חבר, מהי חברות אמיתית, וכיצד רוכשים חברים? אהבת הרע, וחובת הזהירות מרכילות ולשון הרע על הזולת; דרכים לניהול ויכוח, ביקורת ותוכחה כלפי הזולת; מריבה והתפייסות; קבלת אחריות במצבי דילמה חברתיים; ערך הרעות באתוס הציוני והישראלי, וכן האתגרים העומדים בפני תקשורת בין-אישית ויחסי חברות בעידן של תקשורת המונים וכד'. התלמידים יוזמנו להביא לכיתה שאלות ודילמות בנושא מחייהם כחלק בלתי נפרד מהלימוד.

ג. **לוח השנה העברי: יום הכיפורים, שבת, יום הזיכרון לרצח רה"מ, יום ירושלים**

ארבעה מועדים אלו יילמדו בהרחבה סמוך לזמנם, **בזיקה מובהקת (ערכית ואוריינית)** לשני הצירים הקודמים, וכחלק בלתי נפרד ממהלכם. בנוסף, תהיה התייחסות חווייתית לראשי חודשים עבריים ולמועדים נוספים בלוח השנה.

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירות ויוצרים בארץ ובספרות היהודי	**אגדות חז"ל (ספר האגדה)**	**חברות** מנהיגות, "בין אדם לחברו" "דרך ארץ" באגדות חז"ל היחס ל"אחר" דמויות מופת אחריות לאחרים ולדורות הבאים כוחו של רצון ערך הלימוד	25	**15-10 אגדות סביב דמויות מפתח במקרא ובעולם החכמים בדגש על עניינים שבין אדם לחברו ולאחרים.** רקע רעיוני ללימוד הנושא: "וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל" (תהלים א). **אגדות מקראיות** (יילמדו במקביל ללימוד על הנושאים בתנ"ך) כגון: **משה והגדי** (שמות רבה ב,ב, ספר האגדה עמ' מ"ז, כ"ז, נוסח מעובד על ידי אפרים סידון באתר סנונית). **משה** יוצא אל אחיו (ספר האגדה עמ' מ"ו, כ). **אהרון** אוהב שלום ורודף שלום (בבלי, שבת דף ל, ב-ל"א, א). **אגדות חז"ל**, כגון: רבי פנחס בן יאיר חוצה נהר (ספר האגדה ר, פג עד "יעבור ולא ינזק") **אדריינוס** המלך והנוטע הזקן (מדרש תנחומא, פרשת קדושים, סימן ח) **ר' עקיבא** משקיע את כספי ר' טרפון בצדקה: "אמרו עליו על ר' טרפון, שהיה עשיר גדול ולא היה נותן מתנות רבות לעניים ..." (מסכת כלה, לפי ספר האגדה עמ' קעז סימן קלב) **ר' אלעזר בן שמוע** והנכרי שנעשה קיסר (מדרש קהלת רבה, ספר האגדה עמ' קצט סימן בעד) **ר' זירא** והבריונים (סנהדרין דף ל"ז, ע"א, ספר האגדה רבז סימן תקז) ר' שמעון והמכוער (בבלי, תענית, דף כ, ע"א-ע"ב) (מתקשר גם למוקד הבא)	חז"ל מדרש - אגדה ספר האגדה (ביאליק ורבניצקי) דמויות מפתח בעולמם של חכמים (הלל ושמאי, חוני המעגל וכו') הזוגות חברותא דרך ארץ מחלוקת	מיומנויות הבנת הנקרא/הנשמע: ניבוי על פי כותרת, ניבוי בעקבות איורים/תמונות זיהוי הרצף הסיפורי זיהוי רעיון מרכזי חילוץ מוסר השכל הכללה זיהוי הסוגה השוואה: המשותף לאגדות קריאה הקשרית פרשנות אישית היכרות עם דמויות מופת מחז"ל שאלת שאלות פיתוח חשיבה ביקורתית	לימוד בחברותא, בזוג או קבוצה קטנה לימוד משותף עם הורים הכנת תערוכה כיתתית/שכבתית בעקבות קריאת האגדות: הכנת סרט, הכנת הצגה בנושא דרך ארץ המחזת אגדות חז"ל הפקת "ערב מספרי אגדות חז"ל". הכנת קומיקס או תאטרון בובות (תבניות/מסגרות מוכנות לקומיקס באתרים; מט"ח מלמד ב"מדברים קומיקס" את תהליך היצירה)

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**בין אדם לחברו**	• **חברות** • "דרך ארץ" • היחס ל"אחר" • תקשורת בין-אישית • אמון לעומת חוסר אמון • שלום • אמת • פיוס • אחריות	15	**10 מקורות בנושא ממגוון סוגות ותקופות, כגון:** • רקע לנושא: "הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד" (תהלים קלג"א) - מומלץ לשיר את השיר • "טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן-הָאֶחָד ..." (קהלת ד,ט) • "לֹא-תִלֶּךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ ... לֹא-תִשְׂנָא אֶת-אָחִיךָ, בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת-עֲמִיתֶךָ ... וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ: אֲנִי ה'" (ויקרא י"ט, ט"ז-י"ח) • "מָה שֶׁשָּׂנוּא עָלֶיךָ..." (בבלי, שבת דף ל"א, ע"א) • "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב" (תהילים ל"ד, י"ג) • "מָוֶת וְחַיִּים, בְּיַד-לָשׁוֹן" (משלי י"ח, כ"א) • "עֲשֵׂה לְךָ רַב, וּקְנֵה לְךָ חָבֵר" (משנה, אבות פרק א, משנה ו) • "כיצד? ..." (אבות דר' נתן) (והצירוף "רב-חבר") • "חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם" (מסכת אבות פרק ג, י"ד) • "כשם שאין פרצופיהן שווים זה לזה, כך אין דעתם שווה" (ברכות דף נ"ח עמוד א) • "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ" (בראשית ב, י"ח) • חכם אברהם ערוסי: "... 'ואהבת לרעך כמוך', ועוד אפילו עובדי עבודה זרה והם באחדות, הקדוש ברוך הוא מוותר להם על עוונם ..." (אור לישרים, בתוך נר יאיר, תשנ"ו, עמ' נ"ה) **שירים, סיפורים ומשלים בני זמננו על חברות ומנהיגות,** כגון: • אגדת גשר / שלמה אבס (סיפור) • ריבים קטנים /יהונתן גפן (שיר) • התפייסות / שלומית כהן אסיף (שיר) • שני חברים / יהודה אטלס (שיר) • שותפים / שלומית כהן אסיף (שיר) • חברים / דודו ברק (שיר) **מקורות מתרבויות עולם, כגון:** "חברות היא הדבר היחיד שהתועלת שלו מוסכמת על כל בני האדם" (קיקרו); אל תלך לפניי, אל תלך מאחוריי, לך פשוט לצדי והיה ידידי (אלבר קאמי);	• "בין אדם לחברו" לעומת "בין אדם למקום" (כביטויים לשוניים) • "אהבת חינם" • נברא בצלם • סובלנות • דומה ושונה • "חיים ומוות ביד הלשון", לשון הרע, לשון נקייה • שווים • היות האדם לבדו • אחריות	• אסטרטגיות להבהרת המלל • זיהוי רעיון מרכזי • הכללה • שאילת שאלות • השוואה בין טקסטים • קבלת החלטות • פרשנות אישית • הפקת לקחים • הערכה • שיפוט אסטרטגיות אינטר-טקסטואליות • התבוננות רפלקטיבית • הבנת האחריות של כל יחיד לשינוי ושיפור • דיאלוג	יום משחקי חברה, המדגימים ערכי חברות, שיתוף פעולה וכו', כגון: • פעילות "מוביל-מובל" בכיתה, ואחר כך הליכה ביחד (ר' הציטוט מקאמי) • שזירת חבלים דקים ובדיקת הסיבולת שלהם, ואחר כך לשלש ולבדוק ("והחוט המשולש לא במהרה יינתק") • הכנת פרויקט משותף פרי/תוצר של הלמידה בנושא, במגוון דרכים: ציורים, סרטים, רב קולי, קומיקס במגוון משלבי שפה • מפגשים עם "אחרים"

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**יום הכיפורים**	• ערך הסליחה • חשבון נפש • תשובה • תיקון	5	**משמעות יום הכיפורים, מקורותיו, סמליו ומנהגיו:** • להתמקד בחשבון נפש, צום (מופעי החג), עשיית טעות, תיקון סליחה • אפשרות (לבחירה) להתייחסות לדיאלוג עם/על אלוהים כתופעה אוניברסלית (מנקודת מבט דתית וחילונית כאחד) • "דע מאין באת ולאן אתה הולך" • שירה ופיוט ממחזור התפילה וסדר הסליחות ומן השירה העברית ליום הכיפורים, כגון: • הפיוטים "אדון הסליחות", "אבינו מלכנו" • העיקר לא לבקש סליחה / יהודה אטלס • הילד הרע / לאה גולדברג • לו יהי / נעמי שמר	• "בין כסה לעשור" • "עשרת ימי תשובה" • "גמר חתימה טובה" • עבירות שבין אדם לחברו ובין אדם למקום • מפגש עם שפה – יום כיפור, לכפר וכפרה. • שערי שמיים • שערי רחמים • תפילת "נעילה" • חשבון נפש • תיקון • מהי סליחה: סליחה המביאה לשינוי • צום • קול נדרי	• ביטויים שונים של סליחה • מה משמעות של צום? • דרכים ואופנים לחשבון נפש • מדוע חשוב והאם חשוב לערוך פעם בשנה חשבון נפש? • מה המשמעות של יום כיפור לתלמיד? • תיעוד יום כיפורים משפחתי • השוואה בין ימי כיפור שונים (במשפחות שונות ובזמנים שונים)	• הצגות בנושא עברות שבין אדם לחברו • כתיבת בקשות סליחה • שירת שירים ופיוטים לחג • הבעת רגשות בדרכים שונות (אמנות, תנועה)

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**יום הזיכרון לרצח רה"מ**	• ערבות הדדית • זיכרון היסטורי משותף • תרבות המחלוקת • סובלנות • שונות • ערך חיי אדם	3-4	• **הרקע והמשמעות** של יום הזיכרון לרצח ראש הממשלה • חומרת איסור שפיכות דמים: משנה תורה לרמב"ם ספר נזיקין, הלכות רוצח, פרק ד, הלכה ט. • "אלימות היא כרסום יסוד הדמוקרטיה הישראלית. יש לגנות אותה, להוקיע אותה, לבודד אותה. זו לא דרכה של מדינת ישראל" (מתוך הנאום האחרון של רבין) • "הִלֵּל אוֹמֵר, הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן, אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם" (אבות א) • הקשר לצום גדליה • סכנת האלימות המילולית: ירמיהו ט,ז; תהילים ל"ד,י"ג-י"ד: "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים ... נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע ..." • איסור לשון הרע, איסור הסתה (מצווה, חוק) • **מקורות בספרות חז"ל** על תרבות המחלוקת ועל כוחן של מילים, כגון: - אבות ה, ט"ז: מחלוקת (שלא) לשם שמיים; בבלי, עירובין דף י"ג, ע"ב: על מחלוקת בית הלל ובית שמאי ("אלו ואלו"), ועדיפותם של בית הלל שהלכה כמותם - "כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים" (בבא מציעא, דף נ"ח, ע"ב) • **שירים** על ערך השונות והסובלנות, כגון: - ניצוץ האהבה / אהוד בנאי ודקלון	• "לא תרצח" • "אלו ואלו דברי אלהים" • "מחלוקת לשם שמים", "שאינה לשם שמים" • סובלנות • פלורליזם • דמוקרטיה • צום גדליה • בר פלוגתא	• תיווך, ארגון ועיבוד רגשי ואינפורמטיבי של האווירה במרחב הציבורי, וכן מושגים, אמירות ותמונות שהילדים מביאים איתם • הצעות ודרכים לפתרונות כאשר לא מסכימים או מתנגדים • הערכה • הפקת לקחים • חברותא • התבוננות רפלקטיבית • דיאלוג	• תכנון והכנת טקס על ידי בחירת מקורות וביטוי אישי • מסגרות של מפגש ודיאלוג בין קבוצות בחברה ובקהילה: ותיקים וחדשים, מזרח ומערב, דתיים וחילוניים • פעילות בכיתה על חוסר הסכמה

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**שבת**	• מנוחה • אחריות חברתית • קדושה • זיכרון	10	**מקורות, ערכים והיבטים** של השבת: • מקורות השבת בתורה, סיפור הבריאה, עשרת הדיברות • ערך המנוחה: מנוחת האל במעשה בראשית ומשמעות המנוחה בחיינו • ערך סוציאלי ("למען ינוח עבדך ואמתך...") • ערך רוחני ("זכור את יום השבת לקדשו...") • סדר השבת המסורתי: "שלום עליכם", הדלקת נרות, קידוש והבדלה • השבת כזמן אחר **אגדות חז"ל** על שבת, כגון: • ר' יהודה הנשיא ותבלין של שבת (מדרש רבה לבראשית, פרשת י"א, ד) • ר' חנינא בן דוסא וחלות משמים (בבלי, תענית דף כ"ד,ע"ב-כ"ה,ע"א) • פרה שומרת שבת? (פסיקתא רבתי, סימן י"ד) • יוסף מוקיר שבת (בבלי, שבת, דף קי"ט, ע"א) **פיוטי שבת** כגון: "דרור יקרא" **מקורות מודרניים**, כגון: • "יותר מששמרו ישראל את השבת, שמרה השבת את ישראל" / אחד העם; נ"החמה מראש האילנות נסתלקה" / ח"נ ביאליק; "שמלת השבת של חנל'ה" / י' דמיאל; "שבת בבוקר" / אריק איינשטיין; "שיר עם נקי" / אהוד מנור, מתי כספי • "עלינו להפוך את שבתותינו וחגינו למדורות של תרבות"... "השבת בשבילי היא מעמודי התרבות העברית, וההישג הסוציאלי הראשון של האדם העובד בהיסטוריה האנושית. ואני בוש שהיה הכרח לעשות עניין זה... עניין להסכם פוליטי" (ברל כצנלסון) • "השבת, שאין לה אחות בשום עם בימי קדם, ורק בזמן החדש זכתה לכבוד בתחיקה הסוציאלית, שבת זו הרי היא תגובתה המוסרית של הנפש היהודית על השעבוד (של עם ישראל במצרים)" (נחמן סירקין)	• "זכר למעשה בראשית" "זכר ליציאת מצרים" • נרות שבת • קידוש והבדלה • שביתה מ"מלאכת מחשבת" • זמן אחר • עונג שבת • "שבת וינפש"	• זיהוי רעיון מרכזי • שאילת שאלות • השוואה בין טקסטים • פרשנות אישית • אסטרטגיות אינטר-טקסטואליות • ביטוי אישי • דיאלוג • דיוני דילמה על שבת	• פרויקט יצירתי: השבת שלי (צילום, תיעוד...) - פעילות על מנוחת השבת של הילדים ומשפחתם • תכנון וביצוע קבלת שבת בשיתוף משפחות, שבהן ביטויים אישיים וקהילתיים, שירים ופיוטי שבת

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות בישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**יום ירושלים**	• זיכרון היסטורי משותף • זיקה לארץ • אבל לאומי • תרבות המחלוקת • תקומה, גאולת העם	5	• **מעמדה של ירושלים** במסורת היהודית ובמדינת ישראל, ושאלות חברתיות ותרבותיות שיום ירושלים מעורר • **חשיבות העיר לשלוש הדתות:** סמלים דתיים בעיר, סמל העיר – ישן וחדש • "יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה-לָּהּ יַחְדָּו" (תהלים קכ"ב, ג) • סיפור החורבן והצומות על החורבן, המעבר לימי שמחה (זכריה ח, י"ט) • אגדת חורבן ירושלים – קמצא ובר קמצא (בבלי, מסכת גיטין, דף נ"ו) • "אִם-אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם..." (תהלים קל"ז, ה): שבעים שמות לירושלים • **שירי ירושלים מן השירה הישראלית ומן המסורת,** בגון: – ירושלים של זהב / נעמי שמר – מעל פסגת הר הצופים / אביגדור המאירי – שישו את ירושלים / ע"פ ישעיהו – שבחי ירושלים/ מן התפילה – עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים/יוסי גמזו	• זיכרון • אבל לאומי • בית המקדש (בית ראשון, בית שני) • חורבן, גלות, גאולה, תקומה • "שנאת חינם" • "אִם-אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָם ..." • "צִיּוֹן הֲלֹא תִשְׁאֲלִי לִשְׁלוֹם אֲסִירַיִךְ" (ריה"ל) • "חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם" (איכה ה, כ"א). • "ירושלים של זהב"	• חברותא • התבוננות רפלקטיבית • דיאלוג • "אלפי דורות חלמתי עליך"- זיכרון, געגוע, כיסופים. בירור משמעותם של המושגים ודיוק ההבדלים ביניהם. • משמעותו של "שם" בהבניית זהות • משמעותם של שמות ירושלים	• סיור בירושלים, בכותל המערבי • שירי געגוע לירושלים • ביטוי אמנותי לנושא החורבן ותיקונו • ייצוג חזותי של אחד משמות ירושלים

תכנית הלימודים לכיתה ד

תכנית הלימודים של כיתה ד מעמידה במרכז הלימוד את הערך של ערבות הדדית ביחס לקהילה ולכלל החברה, כפי שהוא מתבטא הן בפרקי אבות שבמשנה, והן בערכים ובמנהגים שונים של מועדי ישראל. כמו כן, מוקדשת יחידה נרחבת להכרה כללית של הלוח העברי, מבנהו ומועדיו, והצגת מרכזיותו בעיצוב הזהות והחברה היהודית בארץ ובתפוצות.

ההתפתחות ורצף התכנית מכיתה א עד כה יש בהם כדי לאפשר בכיתה ד שיח ולימוד מעמיק סביב דילמות ערכיות ומוסריות ויצירת תרבות של מחלוקת. נוסף לכך, לימוד פרקי אבות מהווה נדבך טקסטואלי ייחודי, בהשוואה לשנים הקודמות שחשפו ז'אנרים שונים, בכך שהוא מפגיש את התלמיד עם יצירה אחת, בעלת שלמות פנימית, שיש לה חשיבות רבה הן מבחינה אוריינית ותרבותית והן בעיצוב השקפת עולמם ואורחות חייהם של יהודים לאורך ההיסטוריה.

ערך מוביל: ערבות הדדית

שלושה מוקדי תוכן מרכזיים:

א. **ארון הספרים היהודי: פרקי אבות**

פרקי אבות שבמשנה מאפשרים לימוד שיטתי של יצירה אחת בעלת שלמות פנימית, בצורה מקיפה ורב-ממדית (רקע היסטורי על ימי בית שני והמשנה, היכרות עם דמויות מפתח בעולם החכמים, דיון בסוגיות ערכיות, תרבות המחלוקת ודיאלוג פנים-יהודי ובין תרבותי, העשרה לשונית וכו'), ומזמנים באופן מובהק למידה בית מדרשית. משניות מרכזיות מהמסכת יילמדו בשנה זו הן במסגרת היצירה הנבחרת, והן סביב לוח השנה העברי (שחוזר גם כנושא כללי וגם בארבעת המועדים הנבחרים בשנה זו, ובראשם חג השבועות. כידוע, מנהג קדום הנוהג עד היום הוא ללמוד את המסכת בפרק הזמן שבין פסח לשבועות).

ב. **מעגלי חיים וחברה: זמן יהודי-ישראלי**

לאחר התייחסות ליחיד, למשפחה, לקהילה ולחברה (בשנים הקודמות), מוצג בשנה זו מבט כולל לעבר הזהות והשייכות לעם היהודי ולמדינת ישראל: תיערך היכרות עם הלוח העברי ומבנהו, זיקתו לארץ ולטבע הארץ, עיסוק במהותו של חג ובהכרת חגים ומועדים וערכים המשתקפים בהם ובראשם ערבות הדדית וסולידריות עם החלש. לוח השנה היהודי של עם ישראל בנוי מחזוריות מעגלית קבועה המשתקפת במחזוריות קוסמית (יום, שבוע, חודש, שנה, עונות שנה) ובתוכה משתלבים מאורעות היסטוריים וחקלאיים (שלושת הרגלים למשל), חברתיים, תרבותיים ודתיים. לוח השנה הוא כלי להדגשת ערכים משותפים ושמירה על הזהות היהודית, גם כשעם ישראל היה בגולה. מצד שני, עיצוב הזמן מכיל בתוכו גם מרכיב של חופש ופנאי אישי ובחירה אישית. במסגרת זו (והמוקד השלישי) יינתן מקום מרכזי לחג השבועות, כולל פרויקט מצופה לסוף שנה (הכנה והפקה של אירוע מסכם ובו הצגת חג השבועות על מירב רבדיו, בשיתוף הקהילה).

ג. **לוח השנה העברי: סוכות ושמיני עצרת, ט"ו בשבט, יום הזיכרון לשואה ולגבורה, שבועות**

ארבעה מועדים אלו יילמדו בהרחבה סמוך לזמנם, **בזיקה מובהקת (ערכית ואוריינית)** לשני הצירים הקודמים, ובחלק בלתי נפרד ממהלכם. בנוסף, תהיה התייחסות חווייתית לשבת, לראשי חודשים עבריים ולמועדים נוספים בלוח השנה.

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירות ויוצרים בארון הספרים היהודי	**פרקי אבות**	• **ערבות הדדית** • ערך המסירה • מסורת וחידוש • זיכרון היסטורי משותף – כבסיס לתחושת שייכות ומעורבות יחיד וחברה • דרך ארץ • כבוד הבריות • אדם נברא בצלם • ערך הלימוד • בין מורים ותלמידים • תרבות המחלוקת • ממדרש למעשה • גמילות חסדים • ראיית הטוב	25	• **10 משניות** באופן אינטנסיבי (העמקה, דיון ערכי, פרשנות והשוואה, יישום למצבי חיים, אפשרות לזיקה לדיונים וסיפורי חז"ל רלוונטיים, למשל באבות דר' נתן, וכן למורשת קהילות ישראל ולמקורות מודרניים) • **ו-10 משניות** באופן אקסטנסיבי (בבקיאות: הבנת הנקרא, יישום ושימוש לשוני ורעיוני) • **פתיחה:** למה נקראה מסכת אבות? (בנים לומדים מאבות ופירושים נוספים), מקומה במשנה, מאפייניה • **בחירת משניות ומקבצים מפרקים שונים**, מתוך: – **פרק א:** משניות א-ז, י"ב-י"ד – **פרק ב:** ה (מהאמצע: אל תדון את חברך וכו')-ו, י-י"ב – **פרק ג:** י"ב, י"ז, כ-כ"א – **פרק ד:** א, ג, ו, ט"ו, כ, כ"ג – **פרק ה:** ו, ט-ט"ז, כד(משנה טו- ללא "ומורא רבך כמורא שמים") (החלוקה כאן – לפי מאגר ספרות הקודש, אתר סנונית). • **הבחירה תכלול משניות שונות בנושאים הבאים:** ערך האדם ("חביב אדם שנברא בצלם"), מידות האדם, אדם בחברה, האדם מול עצמו, חוסן חברתי וערבות הדדית, מסירה, מסורת וערך הלימוד • **הרחבות סיפוריות או רעיוניות בספרות חז"ל**, למשל: סיפור אהרון רודף שלום (הרחבה באבות דר' נתן לאבות א, י"ב); חוני המעגל ועץ החרוב (בזיקה לאבות א', י"ד וגם לט"ו בשבט); רבי אלעזר בן שמוע מטייל על שפת הים (מדרש קהלת רבה י"א, בזיקה לאבות ד, ג: "...אין לך אדם שאין לו השעה"); רבי חיים מצאנז: איש תועה ביער (בזיקה לאבות ב, י"ב: "צאו וראו ..."); בבלי, מסכת עירובין, דף נ"ג, ב: אמר רבי יהושע בן חנניה: "מימי לא נצחני אדם..." • **מקורות מודרניים המתכתבים עם המשניות**, כגון: על שלושה דברים העולם קיים / לאה גולדברג (בזיקה לאבות א, ב ו-י"ח); שני חברים/יהודה אטלס מתוך "הילדה שאני אוהב" (בזיקה לאבות א משנה ו ואבות ב משנה ט); אורחים לקיץ / נעמי שמר (בזיקה לאבות ד משנה כ: "המקדים בשלום כל אדם"); צל ומי בר/יורם טהרלב (בזיקה לאבות א, משנה ה: "היה ביתך פתוח לרווחה")	• תורה שבעל פה • משנה • תַנאים • מסכת אבות • מתן תורה • דברים בשם אמרם • בית מדרש • מחלוקת • "דרך ארץ קדמה לתורה" • "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" • "חביב אדם שנברא בצלם" • מסורת • חידוש • "אם אין אני לי מי לי" • "צאו וראו.."	• חברותא • סיעור מוחין • שימוש באנלוגיות ובמטפורות • התבוננות רפלקטיבית • השוואה • זיהוי ערכים מושגים ועקרונות בטקסט • הערכה • נקיטת עמדה • הרחבת משמעותה של היצירה על ידי קשור לעולמם של הקוראים • שליטה במטבעות לשון, בניבים ובביטויים	• דרמה: אקטואליזציה של המשניות במצבי חיים, דרך כתיבת סיפורים אישיים, המחזה, כתבות, קטעי סרטים ובדומה. • פעילות נתינה בקהילה (איסוף צעצועים, בגדים ובדומה למשפחות נזקקות, התנדבות וסיוע) • פעילות פתיחה או סיכום: ללקט עצות מההורים ולהכין "מסכת אבות ואימהות" כיתתית/קהילתית (מתוך לימוד הורים וילדים) • שירים ופיוטים על פי ערכי מסכת אבות. • הכנת אסופת אמרות מפי התלמידים. • יצירת אמנות סביב משניות

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**זמן יהודי-ישראלי**	• **ערבות הדדית** (ותודעת זמן משותפת) • קדושת הזמן • הזיקה לארץ ולטבע במועדי השנה • זיקת ישראל והתפוצות	15	• **מבוא ומבט כולל על עיצוב הזמן** בלוח השנה העברי • מוצע לטפל בזמן דרך מופעיו הטבעיים, סביב מחזורי היום-לילה, השבוע, החודש, השנה ועונותיה: – **יממה:** "ויהי ערב ויהי בוקר" (למה שבת מתחילה ביום שישי?), ערב: ברכת "מעריב ערבים" (מברכות קריאת שמע); בוקר: התחדשות, "מודה אני", ברכות "יוצר אור ובורא חושך" (מברכות קריאת שמע), לקט מברכות השחר: "הנותן לשכוי בינה", "הנותן ליעף כוח", "המעביר שינה מעיני" וכו'; מקור מודרני על בוקר (שיר, סיפור) כגון: בראשית/ חיים חפר; לפעמים החגיגה נגמרת/ נעמי שמר – **הרחבה בספרות חז"ל:** בבלי, חולין, דף ס, עמוד ב: אָמְרָה יָרֵחַ: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֶפְשָׁר לִשְׁנֵי מְלָכִים שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד?; בראשית רבה, פרשה ג דרשה א: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר" (בראשית א, ג) רַ' יְהוּדָה אָמַר: הָאוֹרָה נִבְרֵאת תְּחִלָּה..; "בֵּין שֶׁרָאָה אָדָם הָרִאשׁוֹן יוֹם שֶׁמִּתְמַעֵט וְהוֹלֵךְ ..."(עבודה זרה, דף ח עמוד א) – **שבוע:** המקור בסיפור הבריאה בבראשית. מחזור זמן טבעי (יום לילה) לעומת זמן מלאכותי-מקודש (שבת); שמות ימי השבוע במסורת ישראל ובתרבויות אחרות. מהו יום המנוחה? (שבת, בקצרה - הנושא נלמד בהרחבה בכיתה ג) – **חודש:** מולד הלבנה; קידוש החודש וקביעת הלוח; ראש חודש; ברכת הלבנה "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים, רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (שמות י"ב, ב) (גשר לנושא הבא - שנה). מחלוקת על קידוש החודש (משנה, ראש השנה, ב, ח-ט). בבלי, מסכת ראש השנה, דף כ, ע"ב. קטעים מהרמב"ם, משנה תורה, הלכות קידוש החודש. משל האורלוגין: מדרש תנחומא פרשת בא סימן י"ב, ילקוט שמעוני, פרשת בא, רמז ק"צ: "החודש הזה לכם ראש חודשים... משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו אורלוגין..."	• לוח שנה, • שנה עברית • חודשי השנה: שמות, עונות, שנה מעוברת, ראש חודש, שנת שמיטה, מזלות • חג ומועד • שלושת הרגלים • מקראי קודש • ערב שבת (וחג) ומוצאי שבת (וחג) • קידוש והבדלה • סוגי מועדים: מועדים מדאורייתא ומדרבנן • חגי טבע וחקלאות • מועדים לאומיים היסטוריים • מועדים דתיים • מועדים ממלכתיים • מועדים כלל-אנושיים	• חברותא • זיהוי והבחנה בין מועדים • הבנת רצפים בשנה והבנת תהליכים היסטוריים • השוואה • הערכה • שיתופיות • יצירה אישית • פעילות חוקרת ומשווה: חקר שמות ימי שבוע, שמות החודשים, חקר מופע הלבנה	• פעילות לכבוד ראשי חודשים, קבלות שבת וכו' • פעילות בטבע (סיור, מפגש עם חי וצומח, וכו') בזיקה למועדים • אפשר לשלב פעילות אמנותית על מופעי הירח • אפשר לעשות פעילות על מאכלי חורף ומאכלי קיץ • יצירת אמנות סביב מחזור השנה (עונות, מחזורי חג) • הנושא יסתיים בלימוד ממוקד של חג השבועות ובפרויקט כיתתי שבו יוצג החג על מכלול רבדיו, והפקת אירוע שיא

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**זמן יהודי-ישראלי (המשך)**			• **שנה:** שנה שמשית לעומת שנה ירחית; עיבור שנה; שמות החודשים ומשמעותם; הלוח המקראי לעומת הלוח של חז"ל; השוואה ללוחות בתרבויות שונות (והלוח האזרחי); לוח שנה: יהודי, ישראלי, אוניברסלי. ראשי שנה: משנה, ראש השנה, א, א-ב. • **עונות השנה:** תפילת הגשם/הטל; "משיב הרוח ומוריד הגשם", "תן טל ומטר". הזיקה לארץ ישראל; שירי עונות ישראליים, כגון: "חורף" (יואב לרנר), "רעמים וברקים" (יהונתן גפן), "חוטים של גשם" (אהוד מנור), "לכבוד הקיץ" (גזוז), "סתיו יהודי" (אברהם חלפי), "שניים-עשר ירחים" (נעמי שמר) "איך עונות השנה מתחלפות"/יונה טפר • **חגים ומועדים על פני השנה:** מיון המועדים לסוגיהם: מועדים לאומיים-היסטוריים, ממלכתיים (ימי זיכרון ואבל וימי שמחה), טבעיים-חקלאיים, דתיים וכלל-אנושיים. • **מסורת וחידוש:** התפתחות תפיסת המועדים מן המקרא דרך חז"ל ומורשת הקהילות ועד הציונות ומדינת ישראל, כגון: א"י השל, "השבת", בהקדמה (מעבר מדגש חקלאי להיסטורי; שבועות כדוגמה) • **תפקידי הלוח:** תפקידים שימושיים ותרבותיים (גורם מאחד, זיכרון משותף וערבות הדדית, ישראל ותפוצות)			

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות בישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**סוכות ושמיני עצרת**	• ערבות הדדית • הכנסת אורחים • זיקה לטבע ולארץ • סולידריות חברתית, צניעות • שמחה • אחדות	6	• **מקורות החג ומנהגיו:** – ההבחנה בין סוכות, שמיני עצרת ושמחת תורה – חג חקלאי ותפילה לגשם – סוכה – המקור המקראי ומנהגי הישיבה בסוכה (יציאה לסוכה כביטוי של שוויון בין מעמדות / פילון האלכסנדרוני) – מנהג האושפיזין כביטוי של חברות והכנסת אורחים – ארבעת המינים (ומדרש ויקרא רבה ל, י"ב "תורה ומעשים טובים") – שמחת החג (דברים ט"ז ט"ו: "ושמחת בחגך והיית אך שמח"), שמחת בית השואבה, טקסי מים, הציפייה לגשם ותפילת הגשם בשמיני עצרת (שמחת תורה: בקצרה – נלמד גם בכיתה ב). • **פיוטים, שירי החג ושירים מודרניים**, כגון: – תפילת גשם / לוין קיפניס – באלפי חלילים / נורית זרחי – פיוט לגשם נוסח עדות המזרח: אֱלֹהֵינו וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינו – הגשמי אורה תאיר אדמה... – "גשם בעתו" / מילים: תלמה אליגון-רוז – חוטים של גשם / אהוד מנור – "ושאבתם מים" / לחן: עמנואל עמירן – "ברך עלינו" / לחן: עוזי חיטמן – "אורחים לחג" (יום טוב לנו חג שמח..), לוין קיפניס – "התחדשות" (אחרי החגים יתחדש הכל), נעמי שמר	• חג אסיף • ישיבה בסוכה • בית קבע – בית ארעי • ארבעת המינים • נטילת לולב • אושפיזין • הושענה רבה • הקפות • שמיני עצרת ותפילת הגשם • ניסוך המים – שמחת בית השואבה • שמחת תורה • שלושת הרגלים • עליה לרגל	• הבנת הנקרא • מדרש תמונה • ייצוג ידע	• פעילות יצירתית של יציאה החוצה ברוח סוכות (למשל עם אוהלים) • בנייה וקישוט מושכל של סוכה בבית הספר • הזמנת אושפיזין לסוכה, לימוד בסוכה • יצירות אמנות: אסיף בארצות שונות • דגמים וצילומים של סוכות מיוחדות • ביקור בשוק ארבעת המינים, תיעוד וצילום

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**ט"ו בשבט**	• ערבות הדדית (גם לדורות הבאים) • זיקה לטבע ולאדמה • אהבת הארץ • אחריות אישית • ט"ו בשבט וכנסת ישראל	2	• **מקורו של ט"ו בשבט** במשנה (ראש השנה א,א) וגלגוליו השונים בהיסטוריה עד לציונות ולנושאי טבע. • התמקדות **במנהג הנטיעות ומשמעותו** (זיקה לארץ, לטבע, מחויבות לדורות הבאים וכו') כגון: "וְכִי תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל" (ויקרא י"ט, כ"ג); "כִּי תָצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ ..." (דברים כ, י"ט) "... אף על פי שתמצאו אותה מלאה כל טוב ... הוו זהירין בנטיעות ... כשם שנכנסתם ומצאתם נטיעות שנטעו אחרים, אף אתם נטעו לבניכם..." (מדרש תנחומא, פרשת קדושים); "לֹא יְסַקֵּל אָדָם מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים" (בבלי, בבא קמא, דף נ, ע"ב). "אילן אילן במה אברכך" (בבלי, תענית, דף ה, ע"ב). חוני המעגל ועץ החרוב (תענית כ"ג עמוד א). • **שירים וסיפורים בני זמננו** לט"ו בשבט בדגש על הקשר לאדמה ושמירת הצומח; "לך אל הטבע"/תלמה אליגון רוז; "כך הולכים השותלים"/יצחק שנהר, שירת העשבים/רבי נחמן מברסלב, "ארץ" שייקה פייקוב, "שלג על עירי -פירות חמישה עשר"/נעמי שמר, "השקדיה פורחת" י' דושמן, הפיוט "יום זה מפינו"/ ר' משה חלואה, מרוקו, המאה ה-19: "יוֹם זֶה מִפִּינוּ אַל יֻשְׁבַּת אֶפְצָחָה בּוֹ שִׁירִים וּרְנָנוֹת גָּדוֹל הוּא לָנוּ יוֹם ט"ו בִּשְׁבָט רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאִילָנוֹת"	• איכות הסביבה • מִחְזוּר • סדר ט"ו בשבט • עבודת האדמה • אחריות על הארץ • אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי לִי? • רשות היחיד ורשות הרבים • האדם כעץ השדה • כעץ שתול על פלגי מים	• דיון דילמה בסוגיות של קיימות, פיתוח ושימור • מעקב אחרי התפתחות היסטורית של מועד	• טקס נטיעות, שתילה במכלים ממוחזרים • בית מדרש בטבע • יצירת אמנות בחומרי טבע (עלים, ענפים...) • בנייה משותפת ועריכה של סדר ט"ו בשבט (דגש של שמירה על איכות הסביבה, כגון שימוש בכלים לא חד פעמיים)

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**יום הזיכרון לשואה ולגבורה**	• ערבות הדדית • זיכרון משותף • כבוד האדם • "צלם אלהים" • סובלנות • אחריות	5	• **רקע היסטורי** • **לקחים היסטוריים** • **דרכי ציון היום** באופן ממלכתי ואישי • **סיפורים אישיים של ילדים** או על ילדים, קטעי יומן וציורים של ילדים בשואה, כגון: – יומנה של אנה פרנק; – "יומנה של הנערה הצעירה דוניה רוזן" (בהיותה בת 16 בשנת 1943); – "האי ברחוב הציפורים"/ אורי אורלב; – סיפורו של יאנוש קורצ'ק; יצירות של אהרון אפלפלד ובדומה • **חסידי אומות העולם:** – "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש" (אבות, ב, ה); – סיפורים על חסידי אומות העולם ועל גילויים של רוח האדם בשואה; – חסידי האומות/ חיים חפר(נכתב לכבוד ערב הוקרה בשנת 1987) • **שירים** כגון: – "דרכו האחרונה" / אנדרה עמיר על יאנוש קורצ'ק; – "לכל איש יש שם" / זלדה; – "הצלקת" / יאנוש קורצ'אק	• "יד ושם" • נרות נשמה • "משואה לתקומה" • "לכל איש יש שם" • גזענות • "חסידי אומות עולם" • וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא (סנהדרין, ד, ה) • "שמע ישראל", קדיש, יום הקדיש הכללי • "והגדת לבנך" – "וזכרת והגדת"	• תיווך, ארגון ועיבוד רגשי ואינפורמטיבי של האווירה במרחב הציבורי, וכן מושגים, אמירות ותמונות שהילדים מביאים איתם • הערכה • הפקת לקחים • מתן ביטוי אישי	• מצבה" של מעשים טובים – בעקבות שירה של הנערה דוניה: כל ילד מתחייב למעשה טוב בעולמו הילדי • מפגש עם אנשי עדות • הכנת טקס בית ספרי • בניית חדרי זיכרון בבית הספר

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**שבועות**	• ערבות הדדית • זיקה לארץ • אהבה וחסד • תלמוד תורה • התחדשות • הודאה • שמחה	5	• הנושא ישתלב גם עם המוקד "זמן יהודי-ישראלי" וישמש לו סיכום • סיפור מעובד של **מגילת רות**, ביטויים של חסד במגילה • **חג חקלאי** (קציר חטים, סיום ספירת העומר), על היובש בקיץ ועל חגיגות קיץ. • **חג הביכורים:** דברים, כ"ו, א-ג, י-י"א (מקרא ביכורים). משנה, ביכורים ג, א-ד (תיאור ציורי וחי של הבאת הביכורים) • **חג מתן תורה:** ביטויים בחג; יחס לשמחת תורה, תיקון ליל שבועות) • **חג הביכורים בציונות**, בקיבוצים במושבים ובכפרים. לדוגמה עדות מטקס הבאת הביכורים בעין חרוד בשנת 1928 "החל משעות אחרי הצהריים...מורגשת תנועה.. בחצר: חברים מקשטים עגלות בירק ובענפים, בפירות ובפרחים ובכלי עבודה, ענף יתאמץ להפתיע ולעבור את רעהו בפאר עגלתו. ואף לילדים עגלות לפי בתיהם: פעוטונים, גנים ובתי ספר.....נושאי הביכורים מובילים אנשי המשק לפי הסדר הבא: טרקטור ומחרשה בראש, ואחריהם זוג בהמות ....מזרעה...ושקי תבואה ואחריה עגלה עמוסה ככרות לחם.... איזה שלל צבעים!!! מה רבה השמחה וההמולה: סוסים צוהלים וקריאות עגלונים...והנה קול החצוצרה, מכריז על טקס הבאת הביכורים...מי פילל ומי מילל שרק לפני שלוש שנים מפרידים בין מראות השוק באוקרינה (בגולה) לבין מה שנראה כאן לעינינו (יצחק מיכאלי, "מתרמילי")	• שבעה שבועות • עצרת • ספירת העומר • חג קציר • מתנות עניים ביכורים (שורש ב.כ.ר) • מתן תורה • "נעשה ונשמע" • עשרת הדברות • תרי"ג מצוות • "עם הספר" • מגילת רות • חסד • מסכת ביכורים • תיקון ליל שבועות • שבעת המינים - אפשר לשלב גם מדרשים • מצוות התלויות בארץ • עלייה לרגל • בית המקדש	• זיהוי מרכיביו ומשמעותו של טקס • עיצוב טקס • פענוח סמליות במנהגי החג וסימניו • השוואה (החג בעבר ובימינו)	• פעילות חסד • דיון: למי ייתנו התלמידים פרי ראשון - לאדם אהוב או לצדקה? • פרויקט סיום שנתי (גם לנושא "זמן יהודי ישראלי") להצגת חג השבועות על מירב רבדיו, כגון: - סיורים בטבע - שירי החג - המחזת מגילת רות - הבאת ביכורים (מסוגים שונים) - תערוכה, מאכלי חלב - תיקון שבועות (כיתתי/ בית ספרי/ קהילתי)

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**שבועות (המשך)**			• **מקורות מודרניים:** – סלינו על כתפינו / לוין קיפניס, לחן: ידידה אדמון – מי ברכב / מילים: רפאל ספורטה, לחן: עמנואל עמירן – שיבולת בשדה / מילים ולחן: מתתיהו שלם – מלאו אסמינו בר / מילים: פ' אלעד, לחן: דוד זהבי – הללויה / יענקל'ה גלפז, לחן: מני גל (אדם חוזר מקציר יומו...) – מתן תורה / אוריאל אופק • **הרחבות סיפוריות או רעיוניות בספרות חז"ל**, כגון: – *איך נשמע קולו של האל במעמד הר סיני?* בשעה שאמר ה' את עשרת הדברות לבני ישראל במעמד הר סיני, שמעו הכל את קול ה', אך כל אחד שמע את הקול באופן שונה: הילדים שמעו קול עדין כדי שלא ייבהלו, המבוגרים שמעו קול גבוה , צלול וחזק הזקנים שמעו קול נעים ורך לאוזניים... הוא התאים את קולו לכל אחד לפי כוחו ולפי דרכו. כך קיבלו בני ישראל את התורה יחד – אך כל אחד באופן המיוחד לו (על פי מדרש שמות רבה פרשה ה') – *מעמד הר סיני* "כשנתן הקב"ה את התורה צפור לא צווח, עוף לא פרח, שור לא געה אופנים (מלאכים) לא עפו, שרפים (מלאכים) לא אמרו קדוש קדוש הים לא נזדעזע, הבריות לא דברו, אלא העולם שותק ומחריש ויצא הקול: "אנכי ה' אלוהיך"" (שמות רבה, כ"ט, ט) – *ריב ההרים – (על פי מדרש שוחר טוב)* "בֶּן זוֹמָא אוֹמֵר: בַּמֶּה יִגְיעוּת יָגַע אָדָם הָרִאשׁוֹן עַד שֶׁמָּצָא פַּת לֶאֱכֹל: חָרַשׁ וְזָרַע וְקָצַר וְעִמֵּר וְדָשׁ וְזָרָה וּבָרַר וְטָחַן וְהִרְקִיד וְלָשׁ וְאָפָה, וְאַחַר כָּךְ אָכַל. וַאֲנִי מַשְׁכִּים וּמוֹצֵא כָּל אֵלֶּה מְתֻקָּנִים לְפָנַי" (בבלי, ברכות נ"ח, עַמּוּד א) – *מי ישועות:* מנהג של יהודי צפון אפריקה שחדר ארצה, לשפוך מים על כל עובר ושב			

תכנית הלימודים לכיתה ה

תכנית הלימודים של כיתה ה מכוונת לפתח ולשכלל יכולות אורייניות שתלמידים רכשו מכיתה א, וכן להכשיר את התלמידים לקראת התמודדות עם טקסטים ארוכים ומורכבים בכיתה ו. התכנית חושפת מגוון רחב של מקורות טקסטואליים ואחרים, ושואפת לפתח את יכולת התלמידים לפענח טקסטים מרובי שכבות, וכן לזהות סמליות ומעגלי שייכות רחבים יותר: הארץ, המדינה והעם היהודי.

במוקד השנה – המרחב ש"בין אדם למקום" בשני מובניו: הן הזיקה הממשית והנפשית שבין העם לארצו, בין אדם ל"תבנית נוף מולדתו", והן מפגש עשיר עם "תפילת האדם" מן הסידור המסורתי ועד לשירה וביטויים של שאיפה ורוחניות בני זמננו. שני המוקדים מאפשרים תנועה בזמן בתוך ארון הספרים היהודי: הסידור שמכיל בתוכו מקורות מן התנ"ך ועד ימינו באופן שמשקף התפתחות ושינוי אצל המתפלל הבודד והקהילה, וגם סמלי המדינה המזמנים אפשרות לחקור את ההווה הישראלי ולהתחקות אחר מקורותיו לכל אורך ההיסטוריה היהודית ועד למקרא. בשניהם נוכחת השאיפה לירושלים והכמיהה לארץ ישראל – כתפילה ומשאת נפש וחלום של דורות וכאתגר של עשייה וריבונות גם יחד.

בגלל מוקדים אלו חשוב שתלמידים יקבלו הזדמנויות ללמוד מחוץ לכיתה: לחקור את סביבתם הקרובה, לזהות זיקות לקהילות מרוחקות, לפגוש תפילות ומתפללים, וגם להתנסות בעבודה עם סמל בטקסט (וטקסט בסמל) אותו אפשר ללמוד, לבקר ולפתח.

ערך מוביל: זיקה לעם ולארץ

שלושה מוקדי תוכן מרכזיים:

א. **ארון הספרים היהודי: "תפילת האדם": סידור, פיוט ושירי תפילה מודרניים**

סידור התפילה הוא טקסט נפוץ ביותר בעולם היהודי. זהו טקסט אישי-קהילתי המכיל את היום יום הפרטי של האדם על שִגרותיו וכאביו וגם את ההיסטוריה של קהילות ישראל לאורך הדורות. לאורך הגלות הווה הסידור תשתית של שפה שאִפשרה ליהודים להתחבר זה לזה מעבר למגבלות הזמן והמקום. התפילה היא גם ההזדמנות לעסוק ברוחני ובנאצל בחיינו: לבחון את החיבור שלנו לכמיהותינו הפנימיות ולהוויה הסובבת אותנו. נשאל: מה מסדר הסידור? מה יכול הסידור להעניק לפרט ולקהילה, ומה מקום התפילה, אם בכלל, בחיי האדם החילוני? בהוראת הנושא ניתן להתמקד באחד מן השניים: **חוויית התפילה** (כתופעה אוניברסלית, רוחנית וכו'), **וסידור התפילה** כטקסט תשתיתי (מבחינת שפה, משמעות, תרבות וכו').

ב. **מעגלי חיים וחברה: עם וארצו, ישראל והתפוצות**

כפי שהתפילה היהודית הוותה בעבר מרכז לקהילה היהודית, כיום מהווים סמלי הלאום מרכז לחברה הישראלית-ציונית. הסמל מבטא נראטיב וערך, מייצר תחושת המשכיות ושייכות וטומן בחובו הדהודים מן העבר וחזון לעתיד. הבחירה בסמלי המדינה כטקסט מאפשרת דיון חינוכי בשאלות של זהות ושייכות לישראל, לירושלים ולעם היהודי בכלל.

ג. **לוח השנה העברי: ראש השנה, עשרה בטבת וצומות החורבן, שלושה רגלים כחגים חקלאיים, מחזור מועדים ממלכתיים (ניסן-אייר)**

בכיתה ה מתחיל סבב חדש, מעמיק יותר, של לימוד מועדים מרכזיים בלוח השנה. ארבעה מועדים אלו יילמדו בהרחבה סמוך לזמנם, **בזיקה מובהקת (ערכית ואוריינית)** לשני הצירים הקודמים, וכחלק בלתי נפרד ממהלכם.

בנוסף, כמדי שנה, תהיה התייחסות חווייתית לשבת, לראשי חודשים עבריים ולמועדים נוספים בלוח השנה.

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירות ויוצרים בארון הספרים היהודי	**"תפילת האדם": סידור, פיוט ושירי תפילה מודרניים**	• **זיקה לעם ולארץ** • התבוננות, קשב וקשר בין אדם ועולמו • הכרת הטוב הכרת תודה • קהילתיות ערבות הדדית • אוניברסליות ופרטיקולריות	18	• **"תפילת האדם"**: היכרות כללית עם נושא התפילה האישית והציבורית (כתופעה נפשית, תרבותית, אוניברסלית) ועם סידור התפילה היהודי. הלימוד בביתה ה יכלול שני מוקדים: – **התפילה מבחינה רעיונית ואישית-חווייתית**, וכן כתופעה אוניברסלית ובין-דתית. ידונו: תפילה אישית וספונטנית (לעומת תפילה בציבור, **סידור תפילה** ותפילת קבע) דוגמאות: תפילת חנה (שמואל א, א-ב), מזמורי הללויה, בגון: "הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי שָׁמַע ..." (תהלים ק"נ) בנוסף, תיבחן התפילה כשירה והשירה כתפילה – **תפילת הקבע, כפי שהיא מתבטאת בסידור התפילה** היכרות כללית עם סידור התפילה, מבנהו והתהוותו, וכן עם סידורים של עדות וזרמים שונים • בשנה זו יילמדו מן הסידור בעיקר רעיון הברכה, ברכות לסוגיהן בתפילה ובחיי אדם, ותפילת עמידה ('שמונה עשרה" וקדושה). חלקים אחרים מן הסידור מופיעים בשנות לימוד אחרות בהקשרים נוספים (בגון קריאת שמע וקריאת התורה בביתה ו במסגרת הלימוד על פרשת השבוע ובר מצווה, בביתה ד בנושא "זמן יהודי-ישראלי" - תפילות סביב מחזורי היום והטבע וכדומה). • בתוך כך, תהיה התייחסות גם להיבטים הבאים: – התפילה כטקס, כחוויה מילולית ולא-מילולית – תפילה כשפה משותפת של העם היהודי בארץ ובתפוצות – תפילה ומנהגי תפילה בקהילות ישראל – תפילה בציבור כביטוי של ערבות (למשל: אבא קובנר, "להיות אחד במניין", על הגשר הצר, תל אביב 1981, עמ' 121) – רעיון התפילה ביחד (שירה משותפת של הקהל) שנותנת תחושת שייכות לציבור – בהקשר לכך יש לדבר על **הארכיטקטורה של בית הכנסת** – צורת ישיבה ב-ח או בשורות מאפיינת שתי תפיסות שונות של תפילה: אחת האדם מול האל, השנייה אדם מול אדם מול האל	• תפילה • טקס • בית כנסת "מקדש מעט" • "קבע" ו"תחנונים" "כוונת הלב" • סידור/מחזור תפילה • שחרית, מנחה, מעריב, מוסף, נעילה • ברכות לסוגיהן: נהנין (בהן ברכת המזון), הודאה (בהן ברכות השחר, ברכת האילנות) מצוות, שבח, בקשה • תפילת הדרך, • ברכת הגומל	• מבע רוחני: התפילה כדרך להתבונן ולחוש את העולם. (מומלץ לחבר למעגל השנה ולמחזור חיי האדם) • אוריינות: מודעות לשפה, הבחנה בין סוגות ובין רבדים לשוניים שונים; אינטר-טקסטואליות בסידור התפילה; זיהוי מטבעות לשון ושימושיהן בשפה; • היכרות עם אמצעים ספרותיים בסידור, כגון: אקרוסטיכון, רמיזה, מצלול... • חשיפה למגוון של סידורים, נוסחים, זרמים, קהילות מתפללות, וכן לסידורים ולתפילות חדשות. השוואה ודיון בהבדלים ובמשמעותם	• מפגש עם תפילות ועם מתפללים (מפגש ישיר, סיור בבתי כנסת שונים, וכן באמצעות סרטי קולנוע) • סיורי סליחות וכדומה • שירת התפילה ושירי תפילה בחיבור למסורת משפחתית ולקהילה • איור לתפילות, כתיבת תפילות אישיות • שירי "הללויה"- מתקופות שונות ובסגנונות שונים • הצעה לפרויקט סיכום: – הכנת סידור ותפילה כיתתית: אילו טקסטים תשלבו שם? – "ישן"- קלאסי לצד חדש? – מה ראוי לדעתי שיהיה בסידור התפילה? – על מה לא הייתי מוותר? – תפילות אישיות – עיטור אמנותי – ביצוע מוזיקלי

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירות ויוצרים בארון הספרים היהודי	**"תפילת האדם": סידור, פיוט ושירי תפילה מודרניים (המשך)**			• התפילה כביטוי לגורל היהודי ולכמיהות העם, כגון תפילות לארץ ישראל ולירושלים, לגאולה • בלימוד הנושא ישולבו **פיוטי תפילה** כגון: – "לכה דודי", "אדון עולם" – בלימוד הנושא ישולבו פיוטי תפילה **שירה תפילה מודרנית/חילונית** – הליכה לקיסריה / חנה סנש – למדני אלוהיי / לאה גולדברג – לו יהי / נעמי שמר – תפילה / עפרה חזה – שמע ישראל / שרית חדד – נדליק ביחד נר / שרית חדד	• תפילת הגשם, "ותן טל ומטר לברכה" • תפילה בציבור (מניין) תפילת הרבים • טלית ותפילין • ש"ץ • קדיש, קדושה • קריאת התורה	• דיוני דילמה, כגון: – בין מסורת וחידוש בתפילה ובבית הכנסת – האם יש צורך בנוסח אחיד? – כתיבה אישית	

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**עם וארצו, ישראל והתפוצות**	• **זיקה לעם ולארץ** • אהבת הארץ • כמיהה וביסופים לארץ ישראל • זיכרון • שייכות • עמיות יהודית • יחסי ישראל והתפוצות • ערבות הדדית	22	**הנושא יילמד ברצף מהקונקרטי/קרוב גיאוגרפית (נושאים שנידונו בשנים קודמות) למושגים כלליים ומופשטים יותר (אומה, ארץ, מדינת ישראל) הנושא יילמד בשני מוקדים:** **א. מהמרחב הקונקרטי (משפחה, שכונת המגורים, מקום הישוב) אל הארץ וטבע הארץ:** • **זיקה לארץ, הכמיהה והגעגוע:** דרך ביטויים בסידור התפילה, בפיוט ובשירה המודרנית, כגון: – "ותחזינה עינינו בשובך לציון..." (בתפילה), ברכת הארץ בברכת המזון; "לבי במזרח" (ריה"ל); "שאו ציונה נס ודגל" / נח רוזנבלום; "יושב בסן פרנסיסקו על המים" (אריק איינשטיין); קובי אוז – הפיוט של אביו המשולב בשיר, מדבר על הזיקה לארץ ועל קיבוץ גלויות; "אוחיל יום יום אשתאה" / ר' דוד חסין ממרוקו, שיר על טבריה; אחד משירי ציון של ר' שלום שבזי (קריה יפייה, יום אזכרה ציון); "קריה יפייה" / רבי זכריה אלצ'אהרי וכן בסיפורים, כגון: שני מעשי חכמים ביציאתם מארץ ישראל: "ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה" (ספרי דברים י"ב, כ"ח פסקה פ) • **השיבה והחיבור לארץ ישראל בציונות** (דימויי הבית הארץ – ישראלי): בסיפורי חלוצים, כגון: בועז נוימן, ספר החלוצים, עם עובד תשס"ט, בהגותו של אהרן דוד גורדון, האומה והעבודה, הספריה הציונית תשי"ז עמ' 77–81) בשירי נוף ובית, כגון: הו ארצי מולדתי / שאול טשרניחובסקי; שם הרי גולן / רחל; שיעור מולדת / אפרים שמיר ועוד: פרשת חיי / יוסף אליהו שלוש; בלפור חקק, "גלות", "אבא עולה לארץ ישראל", ואז בקץ היוחסין, תשמ"ז; "אך בך מולדתי" / דוד בוזגלו; בתי צאי / אשר מזרחי, אליהו אלישר; שמחה גדולה הלילה / משה אליהו; פירוש מודרני למזמור "שובה ה' את שביתנו" / הרב יוסף משאש.	• שמות ארץ ישראל וירושלים • "ארץ זבת חלב" • "לבי במזרח ואני בסוף מערב" • "אם אשכחך ירושלים ..." • המנון המדינה • המושג מדרש	• הבנת המושג סמל, סמלים ממלכתיים (לרבות דגל והמנון) כביטוי לריבונות • פענוח סמלים והתחקות אחרי תהליך היווצרותם ומשמעותם • דיון בייצוג של הזיקה בין עם ישראל לארץ ישראל בסמלי המדינה • זיהוי מוטיבים יהודיים בסמלי המדינה ובאמנות (כגון חפצי יודאיקה)	• הביטויים של אמנות ומוזיקה ביחס לזיקה לארץ ישראל • סיורים באתרי מורשת • איתור סמלי המדינה בסביבה הקרובה • ניתוח סמלי העיר/בית הספר וסמלים נוספים, עיצוב סמלים חדשים • חידון בית ספרי בנושא סמלים, ארץ ישראל, ירושלים • סיור ופעילות בבית התפוצות, התחקות חווייתית אחרי קשרים משפחתיים • פרויקט צילום על הקשר בין האדם לטבע ולסביבה • משחק דגלים – הילדים יוצרים דגל קבוצתי לעצמם ואחר כך משחקים בכמה קבוצות. בהמשך דיון על היחס שלהם לדגל הקבוצה והסיבות לעיצובו (ברקע לדגל המדינה)

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	עם וארצו, ישראל והתפוצות (המשך)			**ב. העם והמדינה – בירור מושגים מופשטים כהרחבה לזיקה הקונקרטית** • **ירושלים כסמל של חיבור** – עיר בירה ומרכז רוחני. "ירושלים הבנויה כ'עיר שחברה לה יחדיו' – עיר שהיא עושה כל ישראל חברים" (ירושלמי, חגיגה, פ"ג ה"ו) • **"חוק השבות"** – כביטוי לקשר בין יהודי העולם למדינת ישראל. סיפור מאבק לשחרור יהודי ברית המועצות; סיפור העלאת יהודי אתיופיה, תוך הדגשת הזיקה שבין חלקי העם ולערבות ההדדית • **"כל ישראל ערבין זה לזה"** – האם מדובר בתושבי מדינת ישראל או בעם ישראל? מה היחס בין השניים? • **עמיות יהודית ביום** – בארץ ובתפוצות, מקומם של יהודי העולם ויחסם לארץ ישראל ולמדינה. שותפות גורל ואחריות, דרך דברי הוגים ומנהיגים ביהדות התפוצות, למשל מדברי הרב מרדכי מנחם קפלן (דת האומיות המוסרית, מסדה תש"ל, עמ' 127–119); חכם דוד עידאן בג'רבה ("משכיל לדוד" חלק א', דרוש א' לשבת הגדול, דף ז' עמ' א' – ח' עמ' א', נס ציונה, תשל"ו): "לעורר את לבב אחינו בני ישראל אל הרמת דגל אומתנו הישראלית ... כי לא רק לאהוב אותה מרחוק זאת חובתנו, רק צריכים אנו לחוג בחגה ולשוש איתה משוש ..." ; הרב בן ציון חי מאיר עוזיאל, הגאולה ותעודתה, הגיוני עוזיאל שער כ"ח, פרק א (מופיע בחכם היומי); כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא / מאיר בוזגלו; הרב יונתן זקס ("משבר וברית") וכד' **ג. סמלים לאומיים ומשמעותם –** • סמלי המדינה (וירושלים) מן "הזמן הזה" אל "הימים ההם"– מן הסמלים ועד מקורות ההשראה במקרא ובמסורת: דגל המדינה, סמל המדינה והמנון "התקווה". הכרת האישים והתהליכים בעיצוב סמלי המדינה ובבחירתם. הדגל כסמל ישראלי טריטוריאלי (הכולל מגזרים שונים) לעומת המגן דוד ופסי הטלית כסמל יהודי ייחודי			

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**ראש השנה**	• זיקה לעם ולארץ • סליחה ותיקון • זיכרון, דרך חדשה • מסע אל העצמי ישן וחדש	5	• משמעויות ראש השנה, מקורותיו, סמליו ומנהגיו • ראש השנה ומועדי תשרי בהקשר הישראלי סתיו יהודי בארץ אבותיי / אברהם חלפי • ביטויים מרכזיים במחזור התפילה לימים הנוראים (בזיקה לנושא התפילה, לעיל): • "משאירים מאחור"- מה היינו רוצים להשאיר מאחור, מנהג "תשליך" • "רוצים לתקן" - חודש הרחמים והסליחות: קטעים מהסליחות (כגון פיוט "אדון הסליחות"), השופר כביטוי של חשבון נפש (רמב"ם, הלכות תשובה ג,ד) • השופר מחד, "היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו?" (עמוס, ג, ו), ומאידך, "וביום שמחתכם ובמועדיכם... ותקעם בחצצרת...." (במדבר, י, י) פחד מחד וחגיגה מאידך • "עוברים הלאה": פיוט "תכלה שנה וקללותיה...", • **שירים עכשוויים** על פתיחת דף חדש כגון: שנה חדשה / שלומי שבת; כל שנה מתחילה בסימן שאלה / נ' פרידמן, וע' ברזל • **סימני ליל ראש השנה** (מאכלים) וברכות "יהי רצון" עליהם - הקשר בין הסימנים לפירות ארץ ישראל והסימנים בסמלים	• ראש השנה • יום הדין • מזל מאזניים • תקיעה בשופר • תשליך • "יהי רצון שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" • "וכל באי עולם יעברו לפניך כבני מרון"	• פענוח סמליות במנהגי החג וסימניו • סדר הסימנים הספרדי. אפשר לתת לכל תלמיד להמציא סימן חדש וברכה חדשה משלו • כתיבה אישית	• טקס לראש השנה עם סימנים מסורתיים וחדשים, כתיבת ברכות לשנה החדשה • מהלך דידקטי: 1. "משאירים מאחור" - "תשליך" (אישי/כיתתי/ בית ספרי) 2. רוצים לתקן - חודש הרחמים והסליחות 3. עוברים הלאה - משאלות לשנה החדשה ודרכים ליישמן

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**עשרה בטבת וצומות החורבן**	• זיקה לעם ולארץ • "אהבת חינם" • אחדות • תרבות המחלוקת • כמיהה וכיסופים לארץ ישראל • זיכרון • אבל לאומי, גלות וגאולה • זיכרון היסטורי משותף	4	• הצגת צומות החורבן כמכלול, על פי חזון זכריה ח, י"ט: "צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי ... יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים" • פסוקים נבחרים ממגילת איכה, כגון: פרק א, פסוקים א-ז, ט"ז-י"ז; פרק ה, א-ג, ט"ו-כ"א • תהלים קל"ז (על נהרות בבל) "אִם-אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָ‍ִם..." • אגדות החורבן, מתוך: בבלי, מסכת גיטין, דפים נ"ו-נ"ח: "על מה חרבה ירושלים?" • קינות לזכר החורבן, כגון: "צִיּוֹן הֲלֹא תִשְׁאֲלִי לִשְׁלוֹם אֲסִירַיִךְ" (ר' יהודה הלוי) • דרכי זיכרון: – צום, מנהגי אבלות (סביב תשעה באב ובמחזור החיים כגון בטקס הנישואין ובבניית בית חדש) – מנהגי קהילות ומנהגים חדשים	• זיכרון/ אבל לאומי, יום הקדיש הכללי • בית המקדש • חורבן, גלות, גאולה, "בין המצרים" • מגילת איכה, קינות • "שנאת חינם" • "אִם-אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָ‍ִם ..."; "צִיּוֹן הֲלֹא תִשְׁאֲלִי לִשְׁלוֹם אֲסִירַיִךְ"; "חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם"	• טיפוח זיכרון היסטורי ומשמעותו • דיון בקשר בין מעשי היחיד ותהליכים היסטוריים • בין מקרא ומדרש • דיון רפלקטיבי (גלות וגאולה בחיי אדם)	• קיום פאנל בנושא שנאת חינם ואהבת חינם בחברה הישראלית כיום • יוזמה מעשית של מאבק בשנאה בסביבה הקרובה
	שלושה רגלים בחגים חקלאיים	• **זיקה לעם ולארץ** • זיקה לטבע	4	• התייחסות ללוח השנה (שמשי/ירחי) ולעונות • הקשר בין חברה חקלאית למועדי השנה ומיפוי המועדים הרלוונטיים והקשרים ביניהם (מומלץ ללמוד לקראת פסח ושבועות (חגי קציר), ולקשר גם למועדים חקלאיים נוספים בלוח השנה (בחלקם ההיבט החקלאי פחות מובר, כגון מסיק (חנוכה), בציר (ט"ו באב) וכו'. • מבאן: שאלת היחס לאדמה, לארץ ולטבע בציונות וכן בחברה מודרנית-טכנולוגית. בעיקר בשירה (ובאומנות בכלל), כגון: אמא אדמה / אריק איינשטיין; ארץ / שייקה פייקוב • הקשר בין הפעילות החקלאית ומתנות עניים (פאה וכו') ומקבילותיהן כיום	• שנה שמשית/ ירחית • עונות השנה • חגים חקלאיים קציר, בציר) • ראש חודש • שנה מעוברת • שנת שמיטה	• רפלקסיה אישית על הזיקה לטבע ולמחזורים טבעיים • הבנת הקשר בין עיצוב לוח השנה (תרבות) ובין עולם הטבע והכלכלה (פרנסה מחקלאות)	• סיורים בטבע בזיקה לחילופי העונות • ביקור במטע והשתתפות בפעילות חקלאית (כגון קטיף) • פעילות אמנותית/ חווייתית של מגע עם אדמה וחומרי טבע • ציון חגים חקלאיים בדרכים חדשות

	מוקד התובן	ערכים, רעיונות בישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**מחזור מועדים ממלכתיים (ניסן-איייר)**	• **זיקה לעם ולארץ:** – אחדות ושייכות – חירות ועצמאות – ריבונות – זיכרון לאומי – ערבות הדדית – אחריות	5	• לימוד המועדים מכ"ז בניסן ועד כ"ח באייר, כרצף מועדים בעל משמעות מיוחדת ... (ניתן להתייחס להצעה לקרוא להם "עשרת ימי תודה" (המהדהדים את "עשרת ימי תשובה" של תשרי) או שמות ייחודיים אחרים) • ביטויים של זיקה לארץ ולמדינה וסממני ריבונות במועדים השונים • מקורות רלוונטיים מסידור התפילה: – קדיש, יזכור, "אל מלא רחמים" – תפילה לשלום המדינה – שירה מודרנית סביב זיכרון ועצמאות – שירת ירושלים	• משואה לתקומה זיכרון ועצמאות סמלי המדינה וביטויי ריבונות • "במותם ציוו לנו את החיים" • "איך נפלו גיבורים"	• זיהוי מרכיביו ומשמעותו של טקס • עיצוב טקס • דיון במשמעות היסטורית ולאומית של אירועים בתולדות העם והארץ • פענוח סמליות בסממנים ממלכתיים	• עיצוב טקס • פעולות התנדבות בקהילה עם ניצולי שואה ועם משפחות שכולות • ביקור באתרי הנצחה וזיכרון • פרויקט: יום ישראלי – ביטויים שונים לחגיגת עצמאות

תכנית הלימודים לכיתה ו

כיתה ו מהווה נקודת מפנה משמעותית עבור תלמידי בית הספר היסודי: מצד אחד בגרות ובכורה בבית הספר, ומצד שני הכנה לפרידה ולהתמודדות עם עזיבת הקן היסודי למסגרות חדשות. זוהי גם הכניסה של היחיד והקבוצה כאחד אל גיל ההתבגרות, על אתגריו והתמודדויותיו, ובתוך כך אל "גיל המצוות".
ההתלבטויות סביב קיום טקס "בר/בת מצווה" (קריאת הפרשה, חיבור דרשה), ושאלות של בגרות ועצמאות היחיד אל מול שייכות לקהילה ולמסורת משפחתית הופכות לחלק מן היומיום: מה לשמר ולהמשיך ומה לשנות ולחדש בתוך תהליך? וגם השאלה היסודית של "מצווה" לאדם חילוני ריבוני: מה מחייב אותי? כיצד אני מבטא את האחריות שלי כלפי האחר? כיצד אבחר לנהוג כאשר אין מבוגר שיתווה את הדרך או יקבע את הצעד הבא? הבנת המושג עצמאות ברמה אישית, חברתית ולאומית, והבנת משמעותה – כשאיפה שמחויבות ואחריות בצידה.
היבטים מרכזיים אלו מובילים את תכנית הלימודים לכיתה ו גם מבחינה אוריינית (פרשת השבוע ומדרשה, עיון במגילת העצמאות) וערכית-תרבותית (מסורת וחידוש), ומכוונים ליצירה אישית (חיבור דרשה, נאום אישי, חקר שורשים) ושיתוף המשפחה (תהליכים שיימשכו בכיתה ז) סביב השאלה: איך והאם אני מוצא את עולמי שלי בטקסט הקדום? הכתיבה האישית היא פרויקט מרכזי בשנה זו, והכלים של מדרש ופרשנות יורחבו גם להיבטים לא מילוליים, כגון מוזיקה, אמנות, תנועה ודרמה.

ערך מוביל: מסורת וחידוש

שלושה מוקדי תוכן מרכזיים:

א. **ארון הספרים היהודי: פרשה ומדרשה**

היכרות עם פרשת השבוע כטקסט מכונן ומשמעותי בסדר היום היהודי ועם דרכי פרשנותה המשתנות לאורך הדורות, ובמיוחד סביב טקס הבר/בת מצווה, מעבר לקריאה ולפענוח הפסוקים, ההתמקדות בפרשת השבוע מזמנת קריאה אישית ועכשווית, הרלוונטית לזמן ולמקום של הקורא בכל דור (הפרשה שבתורה בראי "פרשיות השבוע" האקטואליות של הקורא). הכוונה היא להכיר את הנוהג של קריאת פרשת השבוע, ולהקנות לתלמידים כלים לקריאה והתמודדות אישית עם פרשיות השבוע שלהם. המדרש הוא סוגה וכלי טקסטואלי ייחודי שמבטא את עצמאותו ואת חד פעמיותו של הקורא. התכנית מכוונת ללימוד המדרש כמשאב לאמירה ערכית, ולהכשרת התלמידים ללמוד ולדרוש מן הטקסט קשרים של משמעות בגישה חקרנית-עיונית וללא מחויבות הלכתית. המטרה האופרטיבית היא היצירה האישית. התלמידים ילמדו ליצור מדרשים ודרשות שיבטאו את תחושותיהם הפנימיות ואת שאיפותיהם תוך שימוש בכלים המסורתיים והחדשים שהמדרש מזמן.

ב. **מעגלי חיים וחברה: עצמאות אישית (בת/בר מצווה) ולאומית (מגילת העצמאות)**

גיל מצוות הוא גם שלב חניכה, עצמאות וכניסה לחברת המבוגרים ולאחריות הנלווית לכך ברמה האישית והלאומית. הכניסה למעגל זה תלווה בלימוד קטעים מגוונים העוסקים באתגרי "גיל המצוות", במובן הרחב של ציווי, חובה ומחויבות, ומתוך יישום מושגים וערכים של עצמאות גם בהקשר לחיים לאומיים ונאמנות למדינת ישראל וביטויים במגילת העצמאות. התלמידים יעסקו בערכי העצמאות האישית והלאומית, ובתהליך של בירור, המשגה ובחירה, ויבטאו את רעיונותיהם האישיים בכתיבה ונאום כחלק מחינוך לעצמאות לכל אורך השנה ובזיקה אפשרית לכתיבת הדרשה.

ג. **לוח השנה העברי: שמחת תורה, חנוכה, פורים, פסח**

ארבעה מועדים אלו יילמדו בהרחבה סמוך לזמנם, **בזיקה מובהקת (ערכית ואוריינית)** לשני הצירים הקודמים, וכחלק בלתי נפרד ממהלכם.
בנוסף, כמדי שנה, תהיה התייחסות חווייתית לשבת, לראשי חודשים עבריים ולמועדים נוספים בלוח השנה.

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יהדות, עם ישראל וארץ ישראל	• **פרשת השבוע ומדרשה** • פרשנות • דרשה	• **מסורת וחידוש** • לימוד ולימוד תורה כערכים מרכזיים בתרבות היהודית וברקע לטקסי העלייה לתורה • לימוד תורה כמסורת מתחדשת באמצעות פרשנות ויצירה אישית	24	• **הקריאה בתורה:** – התהוות המנהג וחשיבותו כערך מרכזי בזהות ובמסורת היהודית ובתשתית לשיח קהילתי משותף – חלוקת פרשיות השבוע בלוח העברי – שמחת תורה כחג תחילת מחזור קריאה חדש (וראו להלן במוקד לוח השנה) – קריאה בטעמי המקרא – מתוך הסידור: "ברכות התורה" (ובעלייה לתורה בבית הכנסת); "קריאת שמע" בקריאת תורה בסיסית יומית וברכותיה ("האר עינינו בתורתך...") – קריאת התורה ב"פרשת השבוע" ומשמעותה הכפולה: המסורתית והאקטואלית • **מדרש ופרשנות** – מעמד הלימוד: תלמוד בבלי, קידושין, מ, ע"ב ("תלמוד גדול או מעשה גדול?...שהתלמוד מביא לידי מעשה"). – סוגי מדרש (הלכה/אגדה, יוצר/מפרש) , המדרש כסוגה וכנדבך מרכזי בספרות הבתר-מקראית, דרכי המדרש (הדגמות), שיקולים ערכיים במדרש, ממדרש לדרשה. – הדרשה כבלי תקשורת ומנהיגות, המפתח קשר עם הקהל ושומר על לימוד תורה עממי. – דרשות ומדרשים מודרניים (כגון: קוראות מבראשית: נשים ישראליות כותבות על נשות ספר בראשית, בסדרת "יהדות כאן ועכשיו"); א-מיתיות - צדק חברתי מגדר ומדרש/ הנרייט דהאן כלב, דפנה חורב בצלאל, אלי ברקת ואביגדור שנאן (עורכים), ידיעות אחרונות, תל אביב, 2011, עמ' 260-261 (ממזרח וממערב). – בנוסף, בכיתה יילמדו **קטעים מדגימים מתוך 3-4 פרשות שבוע** הנקראות בזמן הלימוד (עדיף בתחילת שנה"ל): קריאת הטקסט בתורה בטעמי המקרא, פרשנות ומדרש הפרשה לאורך הדורות, קטעים מדגימים מקהילות ישראל השונות, הנחייה לקריאה ולמידה אישית בפרשה לקראת כתיבת דרשה (הזמנה לצקת תכנים חדשים במסורת קיימת)	• פרשת השבוע • "עם הספר" • "בן חמש למקרא" • קריאה בתורה • עליות לתורה (כהן, לוי, ישראל) • מפטיר, הפטרה • שמחת תורה • תרגום (התורה) פירוש • פשט-דרש • מדרש • דרשה • אגדה • הלכה • תורה שבכתב • תורה שבעל פה • חז"ל • חברותא • "שבעים פנים לתורה", "אלו ואלו דברי אלהים חיים"	• האזנה וקריאה, וקריאה קולית ומוטעמת • שאילת שאלות, חשיפת משמעות גלויה וסמויה בטקסט, חילוץ ערכים/תובנות • הסקת מסקנות, פרשנות והערכה, נקיטת עמדה • סוגות מרכזיות: – פרשת השבוע – פרשנות – מדרש, דרשה • דיאלוג חוצה זמן ומרחב עם הפרשה, סביבה ובעקבותיה • קריאה אישית • כלים לכתיבת דרשה אישית: מיזוג מקורות, כתיבה אישית ותהליכית • כלים רטוריים (נשיאת דרשה) • תקשוב: שימוש מושכל באתרים העוסקים בפרשת השבוע ומדרשה	• לוח פרשת שבוע כיתתי שבו תמשיך ההתייחסות לפרשת השבוע לכל אורך השנה • יצירת מדרש לא מילולי: הלחנה, אמנות, דרמה, קולנוע וכו', • לימוד עם הורים, כתיבת דרשה אישית (בגון תכנית "המסע אל הדרשה"), קבלת אחריות על ערכים מתוך הפרשה ויישומם בפועל • תערוכת דרשות, עבודת אמנות בעקבות הדרשה, ערב הקראת דרשות והצגתן בשיתוף המשפחות

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**עצמאות אישית (בת/בר מצווה) ולאומית (מגילת העצמאות)**	• אחריות אישית ואחריות לאומית • המשכיות וחידוש עצמאות • חירות אישית ומדינית • ריבונות • שוויון • צדק • שלום • גאולה • אחריות	16	• **בת/בר מצווה:** – מה פירוש להיות בר/בת מצווה? עצמאות אישית – אחריות על טקס בר/בת מצווה ועיצובו (הנושא יידון שוב ביתר הרחבה בכיתה ז) • **מעצמאות ואחריות אישית לעצמאות ואחריות לאומית: מגילת העצמאות:** – כטקסט יהודי וישראלי מכונן – קטעים נבחרים במגילת העצמאות ובחינת זיקתם לארון הספרים היהודי – מסורת וחידוש במגילת העצמאות – ערכים מרכזיים במגילת העצמאות ובמבחן המציאות – ערכים יהודיים בראי הדמוקרטיה וערכים דמוקרטיים בראי היהדות • **בחינת מושג העצמאות בראי המתבגר:** – בחירה של אחד המושגים מתוך המגילה ודרכי יישומו – מגילת העצמאות שלי (הכנת נאום אישי, אפשרי גם בזיקה להכנת דרשה) – שירי עצמאות, כגון: פתאום קם אדם / אמיר גלבוע; בן גוריון / יורם טהרלב; חג יובל / דודו ברק; שייקה פייקוב; למולדת שובי רוני / ר' אשר מזרחי; אך בך מולדתי / ר' דוד בוזגלו	• טקס בר/בת מצווה • קריאה בתורה בטקס מעבר התבגרות • "ברוך שפטרני מעונשו של זה" • חובות וזכויות • הצהרת העצמאות, "צור ישראל" • הקמת המדינה • חזון, אוטופיה • ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית	• האזנה וקריאה • שאילת שאלות • חשיפת משמעות גלויה וסמויה • חילוץ ערכים/ תובנות • הסקת מסקנות, פרשנות והערכה • נקיטת עמדה • חשיפת מסורת וחידוש במגילת העצמאות • ניסוח חזון • מבחן חזון במציאות • דיוני דילמה סביב ערכים יהודיים ודמוקרטיים	• כתיבת מגילת עצמאות אישית/ כיתתית • עיצוב טקס בר/בת מצווה בטקס מעבר המשלב מסורת וחידוש • צילום תמונות וסרטונים בעקבות מגילת העצמאות במבחן המעשה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**שמחת תורה**	• מסורת וחידושה • אהבת הלימוד • שמחה • שייכות • קהילה • ישראל והתפוצות	5	• הזיקה בין שמחת תורה וסוכות • שמחת תורה כחג תחילת מחזור קריאה חדש (הנושא יילמד גם בזיקה לנושא פרשת השבוע, לעיל) • התהוותו כחג בימי הביניים, שתי מסורות הקריאה בתורה (ארץ ישראל ובבל) • ערך השמחה וביטוייה במסורת היהודית • על מה השמחה בשמחת תורה, ומהם ביטוייה? • **מנהגים** בקהילות ישראל (בגון הקפות, דגלים) • **פיוטים**, כגון: מפי אל (מחבר לא ידוע); אשורר שירה / ר' רפאל ברוך טלדאנו; "שישו ושמחו" • אהבת התורה: המנהג להעלות את כל הילדים לספר תורה עם האדם המבוגר או הרב בבית הכנסת	• שמחת תורה ושמיני עצרת • פרשה/סדרה • הקפות שמחת תורה • "מצווה גדולה להיות בשמחה"	• כיצד נולד חג? • זיהוי מרכיביו ומשמעותו של טקס עיצוב טקס • פענוח סמליות במנהגי החג וסימניו	• הכנת אירוע בית ספרי לשמחת תורה • השתלבות באירועים בקהילה בשמחת תורה • עיצוב דגלי חג

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**חנוכה**	• **זיקה לעם ולארץ** • גבורה • מאמץ אנושי לעומת ציפייה לנס • שמירת זהות • ישראל והתפוצות • פרטיקולריות ואוניברסליות • אור	6	• חנוכה כחג מתפתח ומתחדש (חג בעל צביון טבעי, דתי ולאומי) • גלגולי החג, מנהגיו וסמליו: – חגי אור בעולם, סיפור אדם הראשון והאור (תלמוד בבלי, עבודה זרה דף ח, ע"א) – ספרי המכבים – "מאי חנוכה" (בבלי, שבת דף כ"א, ע"ב) – תפילת "על הניסים" – עיצוב חנוכה בציונות (שירי החג, תהלוכות הלפידים) – הדיון: "על הנסים" או "נס לא קרה לנו"? • **אור וחושך:** – בזיקה לטבע, משמעויות האור (גם בהקשר אוניברסלי) – הקשר בין חנוכייה למנורת המקדש ("אור שבעת הימים") – המנורה כסמל לאומי – פיוטים לחנוכה: מעוז צור, יה הצל יונה	• חג האורים • "נאורות" • חשמונאים/מכבים • התקופה היוונית-הלניסטית בארץ ישראל • מנורה, חנוכייה • "פרסומי ניסא" • "שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה" • "נס לא קרה לנו"	• כיצד נולד חג? • זיהוי מרכיביו ומשמעותו של טקס • עיצוב טקס • פענוח סמליות במנהגי החג וסימניו • בין חנוכייה למנורה • דיון דילמה בשאלת הזהות: ייחוד או השתלבות?	• שירי חנוכה • פעילות אמנותית בנושאי ייחוד והשתלבות • הכנת מאכלי חג • "מעות חנוכה" ופעילות להרבות אור בקהילה
	פורים	• **מסורת וחידוש שמחה** • נאמנות לזהות • ישראל והתפוצות	4	• קריאה מודרכת במגילת אסתר, המגילה כסיפור התבגרות • העמקה בהיבטים שונים בסיפור המגילה סביב סוגיות של זהות, כגון: מעמד האישה, זהות יהודית מבחירה או מאילוץ (גורל או ייעוד), קיום יהודי בגולה וכדומה (התייחסויות עכשוויות למגילה, למשל בשיר אסתר – אמה של מלכות/ אסתר שקלים) • שמחת החג מול הוללות – כיצד להבין את "חייב אינש לבסומיי" כגון: סיפור רבא ורבי זירא (בבלי, מגילה דף ז ע"ב) • מנהגי החג ומשמעותם הערכית • רמב"ם, "משנה תורה", הלכות מגילה ב, ט"ז-כ • דיון בסוגיות זהות בעקבות המגילה ופורים, כגון: מסכות במובן המטפורי – זהות מול התחזות	• מגילת אסתר • 4 המ"מים • "עד דלא ידע" • "נהפוך הוא"	• אחריות אישית וחברתית כמדד להתבגרות • דיון במסכה במובן המטפורי/ התחזות • ריסון ושליטה כהתגברות	• הוצאה של מגילת אסתר בעיתון • משלוחי מנות או מתנות לאביונים של אנשים שעוסקים בהתגברות

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**פסח**	• **זיקה לעם ולארץ** • חירות, זיכרון מכונן • סיפור לאומי • "והגדת לבנך" • קשר בין-דורי • ערבות הדדית • מסורת וחידוש	5	• **גלגולו של מועד:** מ"חג קציר" וסיפור יציאת מצרים ועד חג חירות לאומי בציונות; מצוות ומנהגי החג • עיצוב ליל הסדר בטקס, סימני הסדר בסמלים; רעיון "והגדת לבנך" וההגדה; • סיפור יציאת מצרים: כוחו של סיפור – אילו סיפורים אוהבים לספר, מדוע, מדוע חוזרים עליהם? • יציאת מצרים בסיפור / אירוע מכונן, היחס הבין-דורי בסיפור: דוד הרטמן, "האומנות של "לספר סיפורים'" • סיפור היציאה מעבדות מצרים בספר שמות • הגדה של פסח - לימוד קטעים נבחרים מן ההגדה בנושאי חירות, כגון:"הא לחמא עניא", "עבדים היינו", "בכל דור ודור חייב אדם..." - "חייב אדם להראות את עצמו" – כנוסח הרמב"ם, כך למשל מנהג התימנים להתלבש כמו בני ישראל; מנהגי עדות שונים שמטרתם לספר ולהמחיז את הסיפור לא רק דרך מילים אלא גם דרך חוויה. היכרות עם הגדות שונות בקהילות ישראל, הגדות קיבוציות וישראליות • יצירת אמנות בהגדה של פסח • ישראל אלדד, הגדה לפסח "הלילה יוצאים ממצרים"; סיפור "שלח את עמי" של יהדות ברית המועצות וסיפור יציאתם של יהודי אתיופיה – למשל, שיר החסידה / מילים: חיים אידיסיס, לחן: שלמה גרוניך, בביצוע עם מקהלת שבא; השיר של יציאת מצריים / אתי אנקרי	• שמות החג השונים • "והגדת לבנך" • הגדה של פסח • קערת הסדר • חמץ ומצה • קמחא דפסחא • "לשנה הבאה בירושלים" • חירות ועצמאות • "בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו ..." • "שלח את עמי"	• זיהוי מרכיביו ומשמעותו של טקס • עיצוב טקס • פענוח סמליות במנהגי החג וסימניו • התמודדות עם שאלות חברתיות-מוסריות בגון: לחץ חברתי, עבדות בימינו • כתיבה אישית/משותפת של פירושים או תובנות להגדה של פסח	• תכנון ועריכת סדר פסח כיתתי/בין-דורי על בסיס שילוב מקורות מן ההגדה עם טקסטים שנבחרו ונכתבו על ידי התלמידים • לחנים מקהילות ישראל לקטעים מן ההגדה, מנהגי עדות בליל הסדר, עידוד תלמידים להביא מנהגים מהבית • פעולות התנדבות בקהילה ("קמחא דפסחא") • תיעוד של מאבקי חירות שונים בימינו • יצירת כרזות על החירות

תכנית הלימודים לכיתה ז

כיתה ז היא השנה הראשונה בחטיבת הביניים. מחד גיסא, יש בה המשכיות לכיתה ו מבחינת אתגרי גיל ההתבגרות וחגיגות בת-המצווה, אלא שעתה מתחילים הבנים לחגוג את בר המצווה. מאידך גיסא, היא מהווה כניסה אל שלב החינוך העל-יסודי והאתגרים האישיים, הלימודיים והחברתיים שבו.
בנקודה זו בהתפתחותם של התלמידים עולות ביתר שאת שאלות לגבי זהותם של התלמידים כבוגרים וכאחראים לחייהם, כפרטים וכחלק מחברה. מכאן נגזרים הערכים המובילים לשנה זו וכן תכניה העיקריים של תכנית הלימודים.
מודגשת בה נקודת המבט האישית והאחריות שבצדה, ואלו באות לידי ביטוי הן במוקד האורייני-טקסטואלי, המבקש להתחקות אחרי סיפורים אישיים, והן במוקד של מעגלי החיים שעניינו התבגרות והתגברות. הציפייה היא כי הלימוד יהווה בסיס לעיסוק בשאלות אלו הן ברמה האישית של התלמיד עצמו, והן בחיבור לשורשים ולמעגלים חברתיים סביבו. לכן זוהי שנה מתאימה להכנת עבודת חקר שורשים משמעותית, שבה יבחן התלמיד את שורשיו מנקודת המבט המיוחדת לו.

ערך מוביל: אחריות ומעורבות

שלושה מוקדי תוכן מרכזיים:

א. **ארון הספרים היהודי: הסיפור היהודי: אגדות, יומנים, ביוגרפיות – דמויות מופת**
היכרות עם סיפור ביוגרפי מאפשרת לזמן ללומדים עניין ומעורבות אישית בנלמד. הסיפור האישי המשוקע בהקשר ספציפי של זמן ומקום, מאפשר הצגה ובחינה של דמויות מופת, שבחייהם האישיים גילמו את כוחו ואחריותו של היחיד לסביבתו ולחברה כולה. הוא מאפשר גם בחינה של האתגרים שעמדו בפני אותה דמות, ואת דרכי התמודדותה עם הקשיים שבדרך. סיפורים אלו עשויים להופיע בכתיבה ספרותית, אך גם בתיעוד ישיר, בין שעל ידי האדם עצמו (קטעי יומן, מכתבים) ובין של הסובבים אותו (עדויות ומסמכים, צילומים). הדמויות הנבחרות ישקפו תקופות והקשרים שונים (מעולמם של חז"ל ועד אישים בולטים בציונות) שיאפשרו לתלמידים להתחקות אחר סיפורה של הדמות בדרכים שונות. המטרה האוריינית היא להקנות לתלמידים כלים לקריאה במקורות ולהפיק מהם מידע רב ערך, להתחבר לדמות בצורה בלתי אמצעית ככל האפשר ולהעריך את פועלה. בתוך כך התלמידים ירכשו כלים שיאפשרו להם לבטא את עצמם ואת הערכתם האישית לדמות, ולספר גם את סיפורם האישי.

ב. **מעגלי חיים וחברה: התבגרות והתגברות (בר/בת מצווה)**
בהמשך לכיתה ו, גם בכיתה ז נמשיך ונעסוק באתגרי גיל ההתבגרות, והפעם בדגש על הכניסה לעולם הבוגרים מבחינה חברתית ולאומית כאחד. פיתוח הזהות בגיל זה כרוך בפיתוח עצמאות אישית תוך נכונות להתגבר על מכשולים ועל ספקות. התלמידים יעסקו בערכים מוסריים וחברתיים של התגברות עצמית (בבחינת "איזהו גיבור?") והתגברות על קשיים ועל מכשולים חיצוניים, כחלק מבניין זהותם ועולמם התרבותי האישי. בתוך כך יוכלו לעסוק בעבודת חקר שורשים, ולברר שאלות אלו גם בקרב המשפחה והקהילה.

ג. **לוח השנה העברי: יום הכיפורים, יום הזיכרון לרצח ראש הממשלה, שבת, ספירת העומר**
ארבעה מועדים אלו יילמדו בהרחבה סמוך לזמנם, **בזיקה מובהקת (ערכית ואוריינית)** לשני הצירים הקודמים, וכחלק בלתי נפרד ממהלכם.
בנוסף, כמדי שנה, תהיה התייחסות חווייתית לראשי חודשים עבריים ולמועדים נוספים בלוח השנה.

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות בישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירת סיפורים וניתוחם	**הסיפור היהודי: אגדות, יומנים, ביוגרפיות – דמויות מופת**	• **אחריות אישית** • **מעורבות חברתית** • התבגרות • התמודדות עם אתגרים • מסורת ושינוי • בין יחיד וחברה • בחירה ואחריות • השתנות ושינוי בחיי היחיד • הליכה נגד הזרם • מנהיגות • ערך העבודה	24	• **חלוצים ובונים בעולם המדרש ובעולם המעשה: ביוגרפיות, סיפורים וכתיבה אישית של דמויות מפתח בתרבות היהודית לדורותיה.** יש לבחור 2–3 דמויות שונות בכל אחת משלוש התקופות להלן. לפחות אחת הדמויות תתקשר לנושאים מובהקים של גיל ההתבגרות ושנות העשרה. • ברקע הטקסט הנלמד – סיפור אישי בהקשר לתקופה. בסיפור יהיה ממד חלוצי והתגברות על קשיים. • **אגדות ביוגרפיות על דמויות מפתח בעולם של חז"ל:** (ניתן להיעזר בספר האגדה/אוצר אגדות חז"ל בגרסת הרשת), כגון: – הלל על גג בית המדרש (בבלי, יומא דף ל"ה, ע"ב) ומתקן פרוזבול (משנה, שביעית י, ג) – רבן יוחנן בן זכאי בזמן החורבן ותחילתה של יבנה. (בבלי, גיטין, נ"ו, ע"א–ע"ב ומקבילות) – תחילתו של אליעזר בן הורקנוס (פרקי דרבי אליעזר, פרקים א–ב, אבות דר' נתן פרק י"ג) – תחילתו של רבי עקיבא (אבות דרבי נתן, נוסח א, ו ומקבילות) – אימא שלום (למשל בבלי, שבת דף קט"ז, ע"א) – ברוריה, אשת רבי מאיר (בהקשר למשנה אבות "אל תרבה שיחה עם האישה", משנה אבות א, ה) (בבלי, ברכות דף י ע"א, עירובין דף נ"ג, ע"ב) – רבן גמליאל ורבי יהושע בספינה – דגש על מנהיגות (בבלי, הוריות דף י, ע"א) – רבי יהודה הנשיא וייסוריו: בבלי, מסכת בבא מציעא, דף פ"ד, ע"ב – פ"ה, ע"א) • **סיפורים וכתיבה אישית (איגרות וכו') סביב דמויות מפתח בימי הביניים ובראשית העת החדשה,** כגון: – איגרות הרמב"ם (כגון: סדר יומו לפי האיגרת לר' שמואל אבן תיבון, קטעים מאיגרת תימן, האיגרת לעובדיה הגר) – רמב"ן: איגרות לבנו, דרשתו לראש השנה (על עלייתו לארץ ישראל)	• הלכה ואגדה • תלמוד בבלי • אבות דרבי נתן • דרך ארץ • ביוגרפיה • יומן אישי • הדמויות הנלמדות בהתאם לתקופות • חז"ל • ימי הביניים • העת החדשה • השכלה • חסידות • ציונות • חילון • "אבנים שחקו מים" • "טוב שם משמן טוב" • מימרות/ציטוטים נבחרים של הדמויות הנלמדות	• עיון בכתבים אישיים, ביוגרפיים ואוטוביוגרפיים • מדרש תמונה/צילום היסטורי • הבנת אירועים ומגמות חברתיות והיסטוריות דרך החוויה האישית והמקומית • היכרות עם רבדים בשפה העברית • מה הופך אישיות לדמות מופת ולסמל	• המחזה של אגדה • מכתב או קטע מסיפור חיים • הצעה לעיבוד קולנועי • תערוכה בית ספרית על דמויות מופת מקומיות • תעודות, תמונות וכו' (שעשויה לכלול אזכורים של מקורות שנלמדו) • לימוד משותף הורים וילדים • אפשרות לכתיבת איגרות ואיגרות תשובה (בהשראת מכתבים קלאסיים) • יצירת דפי פייסבוק (כולל התייחסות למציאות העכשווית) לדמויות מופת • למידה על דמויות באמצעות זמר עברי • מוזיאון חי או "הייד פארק" כיתתי בנושא משותף לדמויות שונות • עבודת שורשים על אחת הדמויות (אפשרות לדמויות עם קשר למקום המגורים) • שילוב של אחד מאתגרי הדמות בעבודת השורשים המשפחתית

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות בישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירות ויוצרים בספרות היהודית	**הסיפור היהודי: אגדות, יומנים, ביוגרפיות – דמויות מופת (המשך)**			- סיפורה של דונה גרציה נשיא - סיפור הרבנית אסנת ברזאני – ראשת ישיבה בבורדיסטן (פעמים, 82, 2000, עמ' 863-878) - סיפורו של רבי חיים בן עֲטָר, "אור החיים הקדוש" - סיפורים מתוך "שבחי הבעש"ט ודמויות מפתח בחסידות" (למשל לפי "אור הגנוז" של בובר) - חכם חזקיה קטנוף: "אתם כולכם ניצבים היום – היינו: כולכם ערבים זה לזה ... שאם אחד חוטא כולכם נושאים בחטאתו. ואפילו צדיק אחד ביניכם, כולכם עומדים בזכותו, ועליכם להתנחם אחרי ששמעתם שאחד נכנס כערב בעד חברו כי הערבות לטובתכם היא. שהרי קודם הערבות לא הייתה זכות הצדיק עומדת אלא לעצמו ולא לאחרים. עכשיו שכולכם נחשבים כאיש אחד, הרי זכות הצדיק תעמוד גם לכם" מדרש חזקיה, חלק ב פרשת נצבים, ירושלים, 1992 (מופיע בחכם היומי) • **קטעי יומן ומכתבים של דמויות מופת מודרניות (מראשית הציונות)**, המלמדים על הדמות ועל מאבקיה, כגון: - בנימין זאב הרצל, אחד-העם, א"ד גורדון, דוד בן-גוריון, זאב ז'בוטינסקי, רחל המשוררת, חנה סנש, הנרייטה סאלד, יאנוש קורצ'אק, אברהם יהושע השל (ותמיכתו במאבק השחורים בארה"ב), הראי"ה קוק, הרב בן-ציון מאיר חי עוזיאל, הרב יהודה ליאון ביבאס, ר' דוד בן שמעון, אהרון שלוש, הרב אלקלעי, רפאל ביבאס, הרב ישראל צעירי, הרב יחיא קאפח, הרב יוסף קאפח, הרבנית ברכה קאפח, מתילדה מוצרי, אסתר מויאל, ז'קלין כהנוב, אליהו אלישר, ר' דוד אלקיים			

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות בישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים בחברה	**בר/בת מצווה: התבגרות והתגברות**	• **אחריות אישית** • **מעורבות חברתית** • משמעותו של טקס • שייכות • קהילתיות • מסורת • בחירה • עצמאות וריבונות • הליכה נגד הזרם • יחס לאחר	16	• **דיון רעיוני ומעשי סביב בר/בת מצווה:** **א. טקס בר מצווה, עיצובו ומשמעותו** – מיהו בוגר ומהי התבגרות? – טקס התבגרות משפחתי וחברתי מול ההתבגרות כתהליך אישי מתמשך – טקסי התבגרות בעולם – **שורשי המשפחה** כגשר אישי לזיקת היחיד כלפי העם והחברה (מומלץ להכין עבודת חקר שורשים) – **מקורות** כגון: החיד"א (חיים יוסף דוד אזולאי): "ספר התורה אינו מנוקד כדי שיוכל האדם לדרוש, מה שירצה..." (מתוך: לדוד אמת, תורת השלמים, הלכות ספר תורה סימן י"ג, עמ' מ"ח, משה אהרון קעגיל, ליוורנו, תקמ"ו (1786)) (מופיע באתר חכם היומי); – מרטין בובר על משמעות בר מצווה – אנה פרנק ביומנה, על התבגרות ואחריות **ב. טקסי הבר/בת מצווה:** – בת מצווה: בן איש חי, פרשת ראה סעיף י"ז / ר' יוסף חיים (הבן איש חי) – נציב המלח / אלבר ממי, על בר המצווה שלו – דרידה על בר המצווה שלו – הרב יוסף משאש על בת מצווה – הרב עובדיה על חגיגת בת מצווה – דרכים שונות לציון ולחגיגת בת/בר מצווה בקהילות ישראל ממזרח וממערב, וכן טקסים קיבוציים וחידושים אחרים בימינו ג. **עיון ודיון במושג "מצווה"**. מקורות כגון: – "לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות" (בראשית רבה מ"ד, א) – המעבר מ"מצווה" לציווי פנימי, "עול מצוות" כנטילת אחריות אישית וחברתית	• מצווה "ברוך שפטרני .." • מדרש אגדה "מניין" / ציבור טקס עלייה לתורה • השכלה • חלוציות	• התבגרות כמשבר וכתהליך • כתיבה אישית של יומן או ביוגרפיה • דיון במשמעותו של טקס ובדרכי עיצובו • עיצוב טקס בת/בר מצווה אישי	• הכנת עבודת חקר שורשים בזיקה לתהליך לימודי (פירוט באתר אגף מורשת) • פעילות ויצירה אישית סביב "כל התורה על רגל אחת" מהן ה"מצוות" שלי? • פעילות חווייתית לתכנון אישי ומשפחתי של טקס בר/בת מצווה

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות בישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים בחברה	**בר/בת מצווה: התבגרות והתגברות**			– משמעותן של מצוות לאור מאמרו של הלל באגדה: "שוב מעשה בנכרי אחד ... זיל גמור" (בבלי, שבת דף ל, ע"א) ומשניות אחדות ממסכת אבות המשקפות את מאמרו של הלל – רמב"ם, "שמונה פרקים" מתוך פרק ד (על משמעות המצוות כ"דרך האמצע" ("וְזֹאת הַתּוֹרָה הַתְּמִימָה הַמַּשְׁלֶמֶת אוֹתָנוּ ... כְּוָנָה לִהְיוֹת הָאָדָם טִבְעִי הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ הָאֶמְצָעִי...") – אלימלך בר-שאול, "מצווה ולב" (א עמ' 13-33, מעובד) – י"ל פרץ, "שהשמחה במעונו" (בתוך ספר חסידות); י"ל פרץ, "האוצר" (בתוך "מפי העם") – שד"ל, "מהות היהדות" (פסקאות מתוך המאמר) – הרב יהודה לייב אשלג, "מתן תורה" סעיפים י-י"ב (עיבוד) – הרב י"ד סולובייצ'יק, "קול דודי" (ההבחנה בין ייעוד לגורל) – מרטין בובר, "דרך הקודש" ו"חירות" (פסקאות נבחרות)			

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**יום הכיפורים**	• **אחריות אישית** • התגברות, פתיחת דף חדש • וידוי וקבלה לעתיד	4	**רעיון התשובה:** – הסיפור של ספר יונה – וידוי הכהן הגדול בבית המקדש – תקנת השבים (בבלי, סנהדרין, דף ל"ז, ע"א) – ר' זירא והבריונים שעשו תשובה (סנהדרין ל"ז, ע"א) – רמב"ם, "משנה תורה", הלכות תשובה (קטעים) – א"ד גורדון: מתוך "לחשבוננו עם הדת" (תרפ"ב): "מה לנו, לאינם שומרים דת, יום הכיפורים?" – הראי"ה קוק: "אורות התשובה", סוגי תשובה – יומנה של אנה פרנק: חשבון נפש ערב יוה"כ – ע' לוינס, "אל עבר הזולת" (עיבוד קטע מתוך "תשע קריאות תלמודיות") **שירה ופיוט ממחזור התפילה** וסדר הסליחות ליום הכיפורים כגון: אדון הסליחות / (מחבר לא ידוע); "ונתנה תוקף"; "פתח לנו שער"; אל נורא עלילה / ר' משה אבן עזרא; **מן השירה העברית החדשה**, כגון: הליכה לקיסריה / חנה סנש; אסיף / איתמר פרת; לו יהי / נעמי שמר; אני מאמין / שאול טשרניחובסקי	• במקום שבעלי תשובה עומדים... • בעל תשובה/ לחזור בתשובה • צום, וידוי, כפרות שעיר לעזאזל • את הנעשה אין להשיב	• היכולת לעשות חשבון נפש • היכולת להודות בטעות בפני עצמך ובפני אחרים • הקושי לעשות שינוי • התמדה בדרך חדשה	• יצירה של דפי מקורות רגילים או מקוונים עם אחד הטקסטים במרכז ואסוציאציות וקישורים מסביב • הייד פארק על תשובה • בית מדרש קולנוע עם סרטים של אנשים שחוללו שינוי... התחילו מחדש (עלובי החיים, 12 המתנות וביוצ"ב)
	יום הזיכרון לרצח ראש הממשלה	• **אחריות אישית** • **מעורבות חברתית** • סובלנות • תרבות המחלוקת • ממלכתיות	4	• "מחלוקת לשם שמים" (משנה, אבות, ה, י"ז) • "אלמלא מוראה של מלכות" (אבות, ג, ב) • "מן המקום בו אנחנו צודקים" (יהודה עמיחי) • חכם חיים דוד הלוי/ על הממלכתיות: מקור חיים, חלק א, פרק ד, תשכ"ז, עמ' 36): "נוסף על אהבת הרע, המחויבת ממצוות 'ואהבת לרעך כמוך', שהיא כלל גדול, חלה על כל אדם – חובת 'אהבת הכלל' הנובעת מ'זה ספר תולדות האדם', והוא כלל גדול יותר מקודמו, באשר מקיף הוא את כלל אנושות. ומכלל גדול זה, משתמעת חובה גדולה, שהגלות גרמה שתשכח, הלא היא – אהבת הממלכתיות, כלומר המדינה, המכשיר הגדול והחשוב לקיומו של העם, אחרי קיום התורה" • נאום יצחק רבין נגד אלימות • נאום הנשיא ראובן ריבלין בזכות הסובלנות	• "אלו ואלו דברי אלוהים חיים" • בית הלל ובית שמאי • מחלוקת לשם שמיים ושאינה לשם שמיים	• ההבדל בין אחדות לאחידות • סובלנות ופלורליזם – היכולת להכיל שונות ואי הסכמה • מאבק באלימות	• יצירת מסע פרסום בעד תרבות המחלוקת כולל כרזות, יצירות אמנות וניירות עמדה • קיום שולחנות עגולים סביב נושא שנוי במחלוקת – מומלץ להתייחס לנושא כמו חוק השבות או הזכות של יהודי התפוצות להשתתף בהכרעות על המתרחש בישראל

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	שבת	• **מסורת וחידוש** • מנוחה בערך אישי וחברתי • חירות • ההתמודדות עם פנאי באתגר אישי	8	**השבת בזמן של חיבור, מנוחה ושמחה:** – מקרא (בראשית, עשרת הדיברות, תהלים צ"ב, וכו') – "תבלין של שבת" (בראשית רבה י"א, ד) – סיפור הפרה (פסיקתא י"ד, ע"ב) – "... יותר משעם ישראל שמרו על השבת שמרה השבת אותם" (אחד העם, "על פרשת דרכים" כ"א) – דיון בשבת במרחב הציבורי (חוקי השבת, אמנת גביזון מידן וכדומה), ימי מנוחה בעולם המודרני **הגות על השבת**, כגון: ארץ ישראל השלמה, "השבת" ומשמעותה בעולם המודרני (קטעים נבחרים); הרב אשכנזי (מניטו), "שבת ה' – מסורת בעיד המודרני", ידיעות אחרונות, עמ' 300 ; הרב ב"צ עוזיאל / "תעודתה החברתית של השבת", "מכמני עוזיאל" (חלק א, ב, א, א) ; חביבה פדיה; אליעזר שביד / "ספר מחזור הזמנים"; הרב עובדיה יוסף/ " שומרי וזוכרי שבת", "יביע אומר", א, יו"ד, י"א, תשי"ד, עמ' קצ"ב; בני לאו; אלי ברקת **שירה ישראלית בגון:** יום שישי הגיע / אביהו מדינה (ודקלון); רחוב האגס אחד / אהוד בנאי; לקראת שבת / אבי קורן	• קבלת שבת • "לכה דודי" • "לא תעשה כל מלאכה" • קידוש והבדלה • "זכור ושמור" • חוק השבת	• "השבת שלי", • היכרות והשוואה בין דרכים שונות לציין ולחגוג אותה בקהילות ישראל (וכן השוואה ליום המנוחה בתרבויות אחרות)	• קבלת שבת בבית הספר: מבוססת על טקסטים ועל מנהגים אישיים של תלמידים • ניסוח משותף של אמנת שבת
	ספירת העומר	• **מסורת וחידוש** • ערבות הדדית • תיקון • זיקה לטבע ולארץ • גבורה	4	**גלגולם של ימי ספירת העומר:** • במקרא (והדיון על "ממחרת השבת" – הביטוי על משמעויותיו השונות – צדוקים ופרושים) • תלמידי ר' עקיבא ("לא נהגו כבוד זה בזה" / יבמות ס"ב, ע"ב), ל"ג בעומר בציונות וביום • **כתהליך נפשי בחסידות**: גשר ו"עבודת המידות" בין פסח לשבועות; מעבר מחירות "שלילית" לחירות "חיובית" (אריך פרום, ישעיהו ברלין) **ל"ג בעמר – לאורך הדורות**: מרד בר כוכבא והדיון בו, וגלגולו בעיצוב המועד בציונות, דמות הגיבור, מנהג המדורות וכו'; דמותו של רשב"י ועיצובה העממי במנהגי עדות ישראל; מנהגי מירון, כגון: תהלוכת משפחת בן-אבו מצפת, סיפור משפחת זינאתי מפקיעין, ההילולה לרשב"י בג'רבה (דגש על "אור" ולא "האש"); הפיוט "בר יוחאי" (ומאמרו של ליבס)	• קורבן העומר • ספירת העומר • בית המקדש • פשט ודרש • צדוקים ופרושים • התקופה הרומית בארץ ישראל • מרד בר כוכבא (כוזיבא) • ר' עקיבא • ר' שמעון בר יוחאי	• התחקות אחר תהליכים היסטוריים ושינויים בלוח השנה • דיון והערכה בפועלו של בר כוכבא (למשל בכלים של דיבייט) • הדילמה של איכות הסביבה סביב מדורות ל"ג בעומר (למשל בכלים של דיבייט)	• יציאה לטבע וציון חגי הקציר • דרכים שונות לציון ל"ג בעומר • היכרות עם מנהגי עדות ישראל סביב ל"ג בעומר כגון: הילולת רשב"י במירון ועוד.

תכנית הלימודים לכיתה ח

נושאי הלימוד בכיתה ח חורגים מעולמו של היחיד ומתבוננים על החברה כמבנה בעל משמעות וחוקים משלו ועל הייעוד המוסרי והרוחני של "תיקון עולם". הציפייה היא שבכיתה ח, כחלק בלתי נפרד מהתבגרותם, התלמידים יוכלו להשתמש בידע ובכלים שרכשו כדי לגלות הבנה ומעורבות רבה בסביבתם ובחברה שבה הם חיים, להוביל שינויים ולקחת חלק פעיל בעיצובה ובתיקונה.

המוקד הטקסטואלי המרכזי בשנה זו הוא המִשנה, היצירה הבסיסית של התורה שבעל פה. יש כאן עליית מדרגה אוריינית גם בכך שהלימוד מבוסס על מקבצים ועל רצפים טקסטואליים משמעותיים, שבעזרתם מתאפשרים הן היכרות עם השיח הנורמטיבי-משפטי במסורת היהודית, והן מפגש מקרוב עם שיח המחלוקת שמאפיין אותה. גם המוקד השני עוסק בתיקון החברה ובדמותן של חברת המופת ושל המנהיגות הראויה. יידונו שאלות כגון: כיצד מעוצבת חברה? מי מוביל אותה, וכיצד מתקבלות בה הכרעות חשובות? מוקד זה יכלול היכרות עם דמויות מנהיגות, המובילות חזון ושינוי חברתי, וכן ניתוח של אירועים וסוגיות על רצף היסטורי.

ערך מוביל: "תיקון עולם"

שלושה מוקדי תוכן מרכזיים:

א. **ארון הספרים היהודי: מִשנה ויסודות המשפט העברי**

פרקי המשנה בשנה זו (יחד עם ספרות משפטית מאוחרת) לקוחים ממסכתות הדנות באחריותו של היחיד כלפי החברה והזולת (בעיקר מסדרי נזיקין וזרעים) יחד עם נושאים העוסקים בעיצוב הזמן היהודי (בעיקר סדר מועד). לימוד מקבצים ורצפים - ולא משניות בודדות המנותקות מהקשרן - יאפשר הבנה מעמיקה יותר הן של מהלך המחשבה, מאפייני השפה ודרכי הלימוד והשיח המשפטי של התַנאים במשנה, והן של הסוגיות הערכיות והמעשיות שסביבן נבנות קהילה וחברה מתוקנת. הלימוד יצא מתוך המשנה, סגנונה ולשונה, אך יאיר סוגיות מקבילות וימשיג עקרונות משפטיים הנכונים גם לימינו. משניות נוספות – להלן במוקד של לוח השנה, בזיקה למועדים נוספים.

ב. **מעגלי חיים וחברה: חברת מופת**

בזיקה ישירה לפרקי המשנה יידונו שאלות הנוגעות לבנייתה של חברת המופת ותיקון החברה, באמצעות מקורות נוספים מכל מרחבי היצירה היהודית. המטרה היא להעלות לדיון את שאלת יחסיו של היחיד עם החברה, חובותיו וזכויותיו בתוכה, השאיפה לבניית חברת מופת ואחריותו של כל אדם לדמותה ולהנהגתה. יידונו שאלות כגון: סביב אילו ערכים נבנית הקהילה? מהו תפקידו של מנהיג בקהילה? מה אחריותו של כל יחיד לדמותה? דגש מיוחד יושם על שאלות אלו במחשבה הציונית מהרצל ועד בן-גוריון, ז'בוטינסקי ומגילת העצמאות, ובשיח הישראלי העכשווי.

ג. **לוח השנה העברי: סוכות, ט"ו בשבט, שבועות, ט"ו באב**

ארבעה מועדים אלו יילמדו בהרחבה סמוך לזמנם, **בזיקה מובהקת (ערכית ואוריינית)** לשני הצירים הקודמים, וכחלק בלתי נפרד ממהלכם. בנוסף, כמדי שנה, תהיה התייחסות חווייתית לשבת, לראשי חודשים עבריים ולמועדים נוספים בלוח השנה.

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מלים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירות ויוצרים בארון הספרים היהודי	**משנה ויסודות המשפט העברי: על תיקון החברה**	• **תיקון עולם: סדר חברתי וחקיקה** (דיני נזיקין, צדקה) • חוק ומשפט • אחריותו של כל אדם על עצמו ועל אחרים • ערבות הדדית • נתינה	24	• **חוק ומשפט:** דיון עקרוני על חשיבותו ומהותו של החוק. כמו כן, דיון על **דין, פשרה ו"לפנים משורת הדין"**: בבלי, סנהדרין דף לב, ע"ב; סנהדרין דף ו, ע"ב; בבא מציעא דף פ"ג, ע"ב; שם ל, ע"ב ("לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עשו לפנים משורת הדין") (נכללים בספר האגדה, עמ' תקע"ח אגדות קצ"ט, ר,ר"א, ר"ג, ר"ד) הנושא יילמד במקבצי משניות **<u>מארבע המסכתות</u>** שלהלן. - סך הכול יילמדו בעיון לפחות **12 משניות**. - משניות נוספות בכל מקבץ יילמדו בבקיאות כחלק מהבנת ההקשר השלם. - הלימוד ילווה בהיכרות עם לשון המשנה, סגנונה, חכמיה והרקע ההיסטורי שלה, וכן עם מקורות הלכתיים ומשפטיים מאוחרים שיש בהם דיון, פיתוח או הכרעה מעשית בנושאי המשנה (בגון: התלמוד, ספרות הפסיקה, שו"ת והחקיקה הישראלית), וכן היבטים רעיוניים שלה. - יש להדגים את הרלוונטיות של כל נושא למציאות זמננו ולבחון בעין ביקורתית את האפשרות ליישמו. בחירה מהמקבצים הבאים: **א. מסכת בבא קמא:** - פרק א, "אַרְבָּעָה אָבוֹת נְזִיקִים", משניות א-ד - פרק ב, תם ומועד, משניות א-ד, ו - פרק ג, "המניח את הכד", משניות א- ז, י"א - פרק ו, "הבונס", משניות א-ו - פרק ז, "מרבה מדת תשלומי כפל", משניות א-ז - פרק ח, "החובל", משניות א-ז **ב. מסכת בבא מציעא:** - פרק א, "שניים אוחזים", משניות א-ג - פרק ב, "אלו מציאות", משניות א-ז, י"א - פרק ו, "השובר את האומנין", משניות א-ג, ו-ח - פרק ז, "השובר את הפועלים", משנה א	• שישה סדרי משנה: זמ"ן, נק"ט - ברייתא - תנאים - תנא קמא - מחלוקת • מושגי מפתח מסדר נזיקין: - אבות נזיקין - בין אדם לחברו / למקום - רשות היחיד / הרבים - דיני ממונות / נפשות דיני שמים/אדם • מטבעות לשון בהתאם למסכתות שנלמדו, בגון: - מצוות עשה/ אל תעשה - גמילות חסדים מתנות עניים - "דברים שאין להם שיעור" - "הקרן קיימת..." - שמיטה ויובל - מעשרות	• דיון עקרוני: מהותו וחשיבותו של החוק • דין מול פשרה • זיהוי והבנה של מושגים, ביטויים ועקרונות אופייניים למשנה • תיאור מקרה משפטי וניסוח שאלה משפטית • הבחנה בין מספר מקרים במשנה אחת • הבחנה בין מקרה לבין דין • זיהוי מספר דעות חולקות • זיהוי תובע / נתבע • נזק/ מועד • הבנת מהלך רעיוני / משפטי / הלכתי • זיהוי ערכים בשיח משפטי • דיון דילמה • הצגת טיעון ונימוק • ניהול מחלוקת היכולת "להיכנס לנעליו" של האחר • רלוונטיזציה ואקטואליזציה של חוקים קדומים • פיתוח חשיבה מוסרית ומשפטית	• קיום אירוע "שיג ושיח" (דיבייט) ביתתי/ בית ספרי על סוגיות משנאיות • המחזה של סיטואציות מחיי היום-יום בראי המשניות • תערוכה של תיקון עולם: כל תלמיד מזהה דבר שמצריך תיקון. מתעד אותו בצילום, מסביר את הרקע, מציג את ההצעה לתיקון (כולל ציטוט מקורות) וגם נוקט פעולה לקראת התיקון (מכתב, הפגנה, מסע פייסבוק או פעולה אחרת) • ניתן לקשר בין העיסוק בערך תיקון עולם ובין פעילות התנדבות בקהילה • טיולים וסיורים שכוללים היכרות עם עשייה חברתית-קהילתית התנדבות • לסיכום מסכת פאה: י"ל פרץ, "משפט האלמנה עם הרוח", בתוך "מפי העם"

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות בישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירות ויוצרים בארון הספרים היהודי	**משנה ויסודות המשפט העברי: על תיקון החברה (המשך)**			**ג. מסכת סנהדרין:** – פרק ד משניות א,ג,ד **ד. מסכת פאה:** – פרק א, "אלו דברים", משניות א–ו. – פרק ח, "אין פוחתין לעני", משניות ה–ט **ה. מקורות מתכתבים נוספים:** – משל האצבעות / רבי ישועה ללום, ליקוטי אהרן, דרשה י"ז – על היחס שבין משפט לצדק / מדברי הרב חיים בן עטר; הרב משה מלכה – הרב שלום משאש: "המשפט מוגבל ואילו תפקידו של הדיין לעשות את הצדק אף אם נראה שהוא בניגוד למשפט. וכך הם מפרשים את הפסוק 'וּשְׁפַּטְתֶּם צֶדֶק' (דברים א,ט"ז) – מטרת מעשה הדין אינה משפט אלא צדק." – מומלץ לסיים את הלימוד במסכת פאה בסיפור של י"ל פרץ "משפט האלמנה עם הרוח" מתוך ספרו "מפי העם"			

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**חברת מופת**	• **תיקון עולם** • תיקון האדם • חסד • צדק וצדקה • יחס לאחר	20	• **חסד, צדק וצדקה** – לימוד, דיון ויישום. יילמדו מקורות מן המקרא ועד הגות זמננו, בדגש על **מחשבה ציונית ומודרנית**, שעניינם הקמת חברת מופת, תיקון חברתי ותיקון עולם. יוצגו מגוון גישות, דילמות ומחלוקות בתחומי חיים שונים (כלכלי, חינוכי, ביטחוני, קיימות). • **רעיונות מקראיים של חברת מופת**, כגון: – "עם סגולה" (דברים ז,ו), "אור לגויים" (ישעיהו מ"ב,ו), "קדושים תהיו" (ויקרא, ט), ופרשנויות / משמעויות לימינו – חזון אחרית הימים (ישעיהו ב, א–ד, י"א, ד–ח, נ"ח, א–י"ב, מיכה ד) – חזון מול אוטופיה (גם במחשבה מודרנית) • **רעיון התיקון**: היחס בין תיקון האדם ותיקון העולם; ר' נחמן מברסלב – "אם אתה מאמין שאפשר לקלקל, האמן שאפשר לתקן" (ליקוטי מוהר"ן, חלק ב, קי"ב). ר' ישראל מסלנט והסנדלר: "כל עוד הנר דולק – אפשר לתקן". • **תיקון חברתי-כלכלי**: סיפור אלכסנדר במלכות קציא (בראשית רבה, ל"ג, א); תקנות חכמים "מפני תיקון העולם" במשנה; מסכת גטין (למשל "תקנת פרוזבול", פדיון שבויים ועוד); "גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה" בהקשרים שונים (בבלי, ברכות, דף י"ט, ע"ב; מנחות דף ל"ז, ע"ב ועוד) משניות נבחרות ממסכת אבות המבטאות תיקון חברה ותיקון עולם (כגון א, ב; א, י"ח) צדק חברתי לעומת צדקה; רמב"ם: שמונה מעלות הצדקה (הלכות מתנות עניים, י, ז) "מפני כבודן של עניים" בסעודת אבלים (מועד קטן, דף כ"ז, ע"א–ע"ב) • **קיימות** וביטוייה במקורות מגוונים (יילמד בזיקה לט"ו בשבט (להלן בלוח השנה); הרב יונתן זקס: "לרפא עולם שבור: החיים כקריאה לאחריות"		• לימוד טקסטואלי ולימוד בחברותא • השוואת עמדות שונות, הערכה, שיפוט, ביקורת • קישור בין לימוד עיוני לאקטואליה • הסקת מסקנות יישום	• **צפייה מודרכת** בסרטים על סוגיות של תיקון החברה בציונות ובישראל בזמננו • סיור לימודי שישלב מקומות שונים הקשורים בדמויות בעלות חזון לגבי מדינת ישראל (כגון שדה בוקר בן-גוריון) בימות דיון, דיבייט, "הייד פארק" בסוגיות של תיקון • פרויקט אישי/כיתתי: איתור נושא לתיקון ופעולה מגוונת לקידומו (הסברה, פנייה לגורמים רשמיים, פעולה ממשית וכו')

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**חברת מופת (המשך)**			• **מדינת מופת** כגון: אלבר קאמי, תפקידה של המדינה; ז'קלין כהנוב על מדינה מתוקנת; רבי אליהו בן אמוזג, בשבילי המוסר, פרק ראשון (תרגום ד"ר שמעון מרכוס), עמ' 27–33 (גם בספר "מסורת בעידן המודרני" [לעיל], עמ' 47) • **ישראל כחברת מופת בהגות הציונית:** "פה בארץ חמדת אבות תתגשמנה כל התקוות"; מבחר הגות ציונית, כגון: קטעים של ב"ז הרצל ("מדינת היהודים", אלטנוילנד, קטעי יומן); זאב ז'בוטינסקי: חמש המ"מים ("הגאולה הסוציאלית", 1934); בן-גוריון; ז'בוטינסקי, בובר ובדומה; הרב משה כלפון הכהן, "מטה משה", דרוש י"ב: 'למעלת הצדקה וביאת הגואל' (מופיע גם בספר: "מסורת בעידן המודרני"; הרב יצחק שוראקי (עורך), ידיעות אחרונות עמ' 120); מדינת ישראל כמדינת מופת / הרב יוסף משאש • **שירים** עכשוויים, כגון: אני ואתה נשנה את העולם / אריק איינשטיין; תשמור על העולם ילד / דוד ד'אור; בראשית / חיים חפר; אידו מדינה / אלי לוזון ויוני רועה (מול המקור בערבית), יושבים בבית קפה / קובי אוז; מיליונים / אתי אנקרי			

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**סוכות**	• שמחה • זיקה לעם לארץ • הכנסת אורחים • שלום עולמי	4	• מקור החג, מצוותיו וסמליו • מבחר משניות ממסכת סוכה פרקים ד-ה על שמחת החג ("שמחת בית השואבה") • רשב"ם על שמות פרק כ"ג • מהי שמחה? / רמב"ם, "משנה תורה", הלכות יום טוב פרק ו, הלכה י"ח • היחס בין שמחה וחגיגה • רבי נחמן מברסלב: "מִצְוָה גְּדוֹלָה לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה תָּמִיד... (ליקוטי מוהר"ן תניינא, תורה כ"ד) • האושפיזין - במובן החברתי (על סוגיית הפליטות), משמעויות אוניברסליות של חג הסוכות • הערך הפילוסופי של "הכנסת אורחים" / ז' דרידה		• סוכות בקהילות ישראל	• הזמנת אושפיזין שונים מן הקהילה המקומית העוסקים בתיקון עולם ובאחריות חברתית
	ט"ו בשבט	• **תיקון עולם** • **זיקה לטבע ולארץ** • שמירת הטבע • קיימות	4	• **גלגולו של מועד: מ"ראש השנה לפירות האילן" ועד חג לאיכות הסביבה:** - ביטוי לזיקת העם לארץ ולטבע - האדם והטבע דרך מקורות ישנים וחדשים, כגון: - "שירת העשבים" / ר' נחמן, נעמי שמר - "כי האדם עץ השדה" / נתן זך בעקבות דברים - "ברוש" / אהוד מנור, אריאל זילבר • **אחריות האדם לעולם ולסביבה:** - אקולוגיה וסביבה, בעיות הזיהום, איסוף זבל, מחזור, תרבות הצריכה וכו' - בראשית ב': "לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ" - קהלת רבה ז, א: "תן דעתך שלא תקלקל" - אבות: "אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי לִי?" - ר' חיים חורי, פרי עץ הדר, מבוא, סדר הלימוד של ט"ו בשבט. הברכה המשותפת, השפע הארץ ישראלי. - א"ד גורדון: "האדם והטבע" (קטע מעובד); ארץ ישראל השלמה: "חופש מחייב אחריות, ואנו אחראיים לדרך בה אנו מנצלים את הטבע. מדהים כמה האדם המודרני מתעלם מאחריות זו..." (מתוך "התעוררות", באתר מכון השל)	• "ארבעה ראשי שנים ..." • "וְכִי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ, וּנְטַעְתֶּם כָּל-עֵץ מַאֲכָל" • שבעת המינים שנשתבחה בהם הארץ • "תן דעתך שלא תקלקל" • "לעבדה ולשומרה"	• פענוח סמליות במנהגי החג וסימניו כתיבה אישית • זיהוי מרכיביו והבנת סיבותיו ומשמעותו של טקס, עיצוב טקס	• תכנון וביצוע של סדר ט"ו בשבט כיתתי המתבסס על מקורות שונים בהם קטעים שנבחרו ונכתבו על ידי התלמידים • טקס נטיעות בחיבור לבית מדרש בטבע

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות בישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**שבועות**	• **אחריות אישית** • **מעורבות חברתית** • חסד • נתינה • תיקון	4	• **גלגולי חג השבועות, חג "מתן התורה"** • היכרות עם סיפור מגילת רות, ביטויים של חסד במגילה ["מגילה זו ... למה נכתבה? ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים" (רות רבה)] • "מתנות עניים" • אחריות אישית ומעורבות חברתית במגילה • "תיקון שבועות" כתיקון חברתי, תיקוני שבועות שונים בארץ, בקהילות ישראל, בזרמים שונים ובתפוצות • לימוד תורה – שינון מול העמקה. סדר הלימוד הספרדי מול סדר הלימוד האשכנזי • חכם עובדיה יוסף, תיקון ליל שבועות – "יחוה דעת", הוצאת מאור ישראל, ירושלים תשל"ז (1977) חלק ג, סימן ל"ב • הרב ראובן אוריה הכהן, תיקון ליל שבועות	• ספירת העומר • מגילת רות • תיקון שבועות • זרמים ביהדות	• הקשר בין לימוד הילתי ותיקון • גלגולו של מנהג ומושג – היכולת לצקת משמעויות חדשות במושגים ישנים	• קיום תיקון שבועות בבית הספר או בקהילה סמוך לחג סביב נושאים שמעסיקים את הקהילה מן הקהילה המקומית העוסקים בתיקון עולם ובאחריות חברתית
	ט"ו באב – חג האהבה	• **מעורבות חברתית** • ערך החיים • אהבה • שמחה • זיכרון • אחווה • גאולה	4	המועד יילמד לקראת סוף שנת הלימודים, עם הפנים לט"ו באב, לשם היכרות עם מועד חשוב זה בתודעה ההיסטורית • משנה, תענית ד, ח: "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה-עשר באב וביום הכיפורים..." • **טעמים למועד:** בבלי, תענית דף ל, ע"ב-ל"א, ע"א; (סיפור פילגש בגבעה – שופטים כ"א, י"ז-כ"א) • אהבת רבי עקיבא ורחל (בבלי, כתובות דף ס"ב, ע"ב) • אהבה שתלויה ושאינה תלויה בדבר (משנה, אבות, ה, ט) • מעשה חולדה ובור (ספר הערוך, רש"י) • סביב "המחוללות בכרמים" – סוגיית ההדרה או הכלה באהבה (למשל החיד"א – חכם יוסף חיים דוד אזולאי; שירת נשים – ראש דוד, פרשת בשלח, דף נ"ד, ע"ב. דפוס אליעזר שלמה, מנטובה איטליה, תקל"ו 1776)	אהבה התלויה ושאינה-תלויה בדבר	• מעקב אחרי התפתחותו ההיסטורית של מועד • דיון רעיוני ואישי באהבה	• פעילות חווייתית לקראת יום האהבה (שחל בחופשת הקיץ) • מחוות סמליות לאנשים שאוהבים, הכנת כרטיסי ברכה וכדומה • צפייה ודיון בסרטים

תכנית הלימודים לכיתה ט

כיתה ט' היא השנה האחרונה בתכנית הרצף הלימודית שהחלה בכיתה א. כבזו היא מהווה גם שנה שיש בה סיכום ואינטגרציה של נושאים, יצירות ומיומנויות שנלמדו בשנים קודמות, וכמובן – גם שנת שיא שמתבטאת בעליית מדרגה בנושאי הלימוד, בדרכי הלימוד והתאמתם לשלב של סיום חטיבת הביניים, לקראת המעבר לחטיבה העליונה (בכיתות החטיבה העליונה תחום תרבות יהודית-ישראלית משתלב בעיקר בתכניות חינוכיות כלליות, וכן מוצע ללימוד כמבוא להשכלה כללית וכן כבחירה במקצועות היהדות המוגברים).

המוקד הערכי של התכנית בשנה זו: ערכי החיים והבחירה שבהם – וניהולם מתוך חשיבה רציונלית-ביקורתית – מבטא שלב התפתחות שבו התלמיד מקבל ולוקח אחריות גדולה ורבה יותר על חייו, על החלטותיו ועל סדרי העדיפויות שלו בתחום האישי, הלימודי, החברתי. מכאן הדגש המתודי על רכישת הכלי של דיוני דילמה כמשאב חשוב לחשיבה מוסרית ולחשיבה בכלל, לקביעת סולם ערכים אישי וחברתי ולבחירה מושכלת בתחומי החיים השונים.

מבחינה אוריינית שנה זו מפגישה את התלמיד בצורה מובהקת יותר עם שני תחומי הדעת המרכזיים של היהדות הבתר-מקראית: תורה שבעל פה ומחשבת ישראל. יודגשו – במסגרת שני תחומי הדעת – בעיקר ספרות האגדה של חז"ל (סביב מערכות יחסים שונות בחיי האדם, ערך חיי האדם וערכים נוספים) ופיתוח מיומנות גבוהה בקריאתה ובניתוחה, וכן היכרות נרחבת עם מקורות מגוונים מספרות ההלכה והשו"ת כבסיס לפיתוח חשיבה מוסרית ופילוסופית.

ערך מוביל: ערך החיים, חירות וכבוד האדם

שלושה מוקדי תוכן מרכזיים:

א. **ארון הספרים היהודי: אגדות וספרות חז"ל סביב היחס לזולת**

לימוד ודיון במערכות יחסים בחייו של אדם והשתקפותן באגדות חז"ל, בזיקה למקורות נוספים בספרות חז"ל (כגון מסכת אבות ומשנה בכלל, מדרש, תלמוד, וכן מקורות אחרים), תוך עלייה ברמת המיומנויות האוריניות ביצירות השונות, ובמיוחד בתחום של קריאת אגדה וניתוחה, ותוך התייחסות לסוגיות ערכיות, לדמויות מפתח בעולם החכמים, להיבטים לשוניים ולהקשרים של זמן ומקום. הנושא "יחסים" מהווה מעין חזרה וסיכום אינטגרטיבי של רבות מהתחנות שנלמדו לאורך שנות הלימוד הקודמות במוקד: "מעגלי חיים וחברה" (כגון: משפחה, חברים) ממקום בוגר יותר, בהדגשת מצבי בחירה של גיבורי האגדה כראי למצבי בחירה מגוונים בחיי התלמיד.

ב. **מעגלי חיים וחברה: ערכי חיים על פרשת דרכים**

כיתה ט, כשנת סיום ומעבר הן בבית הספר והן בתחומים רבים בחיים, מזמנת "פרשות דרכים" שונות בחיי התלמיד. במוקד זה נבחר העיסוק בערך החיים על רבדיו השונים (קדושת החיים, משמעות החיים, בריאת האדם בצלם) ובערך הבחירה הכרוך בו כבסיס לבניית זהותו האישית ולקביעת סולם הערכים וסדרי העדיפויות שלו. התלמידים ירכשו את המתודה של דיוני דילמה, וייחשפו לדילמות שונות ולהכרעות שונות סביב ערך החיים אל מול ערכים אחרים, וכן יכירו וידונו בתפיסות שונות בתחום האתיקה והמוסר במגוון מקורות, ובעיקר ספרות ההלכה והשו"ת וכן הגות פילוסופית יהודית וכללית. הכוונה היא לתת בידי התלמיד ידע וכלים לחשיבה מוסרית ולבחירה אישית ומושכלת במצבי חיים שונים.

ג. **לוח השנה העברי: ראש השנה, עשרה בטבת וצומות החורבן, פסח, מחזור המועדים הממלכתיים (ניסן-אייר)**

ארבעה מועדים אלו יילמדו בהרחבה סמוך לזמנם, **בזיקה מובהקת (ערכית ואוריינית)** לשני הצירים הקודמים, וכחלק בלתי נפרד ממהלכם. בנוסף, כמדי שנה, תהיה התייחסות חווייתית לשבת, לראשי חודשים עבריים ולמועדים נוספים בלוח השנה.

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירות ויוצרים בארון הספרים היהודי	**אגדה וספרות חז"ל: היחס לאחר**	• **ערכי בחירה** • **כבוד האדם** • חברות • היחס לאחר • היחס לזקן • מניעת אלימות • חסד • אהבה • אחריות חברתית	22	**לימוד ודיון במערכות יחסים בחייו של אדם והשתקפותם באגדות חז"ל: בחירה של 6-5 סוגי יחסים ל"אחר"** מתוך הבאים. לכל נושא יוקדשו כ-4 שיעורים. במוקד כל נושא אגדת חז"ל (ודרכי ניתוחה) ולצדה מקורות נוספים, בעיקר מספרות חז"ל (כגון משנה, מדרש, תלמוד) להשוואה ולהעמקה. (מוקדי היחסים מהווים חזרה והעמקה לנושאים שנידונו בשנים קודמות בתכנית.) • **הורים וילדים:** תחילתו של רבי אלעזר בן-הורקנוס (ב"ר מ"א); עקביא בן מהללאל ובנו (משנה עדויות ה); (הערה: בהקשר המשפחתי ניתן לשלב גם מקורות על **אחים**. מתאים להילמד בזיקה ליום המשפחה) • **חברים:** מאוהב לאויב - בין רבי יוחנן וריש לקיש (בבלי, בבא מציעא, דף פ"ד, ע"א); ר' אדא בר אחווה וחבריו (תענית י"ז, ע"א); "קנה לך חבר" (אבות א, ו); "או חברותא או מיתותא" (תענית, דף כ"ג, ע"א) • **היחס לאחר:** אגדת רבי אלעזר והמכוער (בבלי, תענית, דף כ, ע"א-ע"ב); אגדת רבי ז(ע)ירא והטבח (ירושלמי, ברכות ב, ה); "אל תהי בז לכל אדם" (פרקי אבות, ד, ג); • **היחס לזקן:** רבי שמעון בן חלפתא (קהלת רבה ג); האישה הזקנה ובית הכנסת (ילקוט שמעוני, משלי, תתקמ"ט); "הלומד מן הזקנים" (פרקי אבות ג, כ); • **אלימות ואלימים:** אגדת רב חסדא (בבלי, בבא מציעא דף ל"ט, ע"ב); רבי ז(ע)ירא והבריונים (סנהדרין, דף ל"ז, ע"א); ר' מאיר, ברוריה והבריונים (ברכות, דף י, ע"א); מדרש: "המרים יד על חברו" (סנהדרין דף נ"ח). • **שוויון ואי-שוויון בחינוך:** הלל בבית המדרש (בבלי, יומא ל"ה, ע"ב); המורה מוריד הגשם (תענית, כ"ד, ע"א); "תלמיד שלימודו קשה עליו" (תענית ז, ע"ב) • **צדקה וצדק חברתי: קו העוני:** הלל הזקן ומר עוקבא (בבלי, כתובות, דף ס"ז); רבי יהודה הנשיא ומעשר לתלמיד עני (ירושלמי, פאה, ח, ח); זכאות למתנות עניים צדקה (משנה, פאה, ח); מעלת המלווה (שבת, דף ס"ג, א);	• משנה, אגדה • תלמוד, מדרש • תנאים, אמוראים, (היכרות עם הדמויות הספציפיות שבאגדות: הלל, ר' יהודה הנשיא, וכו') • "כיבוד הורים" • "קנה לך חבר" • "או חברותא או מיתותא" • בית מדרש • תלמיד חכם • תענית גשמים • "אין לך אדם שאין לו שעה" • "לעולם יהא אדם רך כקנה ולא קשה כארז" • "ייתמו חטאים מן הארץ" • "המרים יד על חברו נקרא רשע" • תשלומי החובל • מתנות עניים • "קו העוני" • מתן בסתר • מתן בסבר פנים יפות • אהבה (שאינה) תלויה בדבר	• קריאת סיפור • אפיון דמויות • גלוי וסמוי בסיפור • שאילת שאלות • העלאת דילמה • השוואה • הסקת מסקנות • התמודדות עם סתירות ועם ביקורת • בין הלכה ואגדה • אינטגרציה של מקורות (משנה, מדרש וכו') • קשר בין סיפור ודמות היסטורית • הקשר היסטורי • חברותא • דיאלוג • מתלמוד למעשה	• המחזת אגדות, עיבוד שלהן למציאות מודרנית במשחק, במוזיקה, באמנות... • מתלמוד למעשה: ייזום והובלת פרויקטים מעשיים שונים לפי היחסים השונים, כגון: שיפור אקלים בית ספרי (בין מורים לתלמידים), מודעות ציבורית לצורכי האחר, נתינה והתנדבות (צדקה וצדקה) וכדומה) • כתיבת סיפורים אישיים בעקבות לימוד היחסים • מפגשים עם דמויות וסיורים לימודיים בהקשרים ליחסים (כגון ארגוני צדק וצדקה)

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
יצירות ויוצרים בארון הספרים היהודי	**אגדה וספרות חז"ל: היחס לאחר (המשך)**			• **מתן בסתר:** מר עוקבא ואשתו (בבלי, כתובות דף ס"ז, ע"ב); ר' טרפון ור' עקיבא (מסכת כלה, א', כ"א); מתן בסבר פנים יפות (אבות דר' נתן, י"ג); אחריות לעצם קיום העוני: מדרש לפסוק "וכי ימוך אחיך..." (ספרא, בהר, ה);			

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**על פרשת דרכים: הגות והוגים בסוגיות חיים ובחירה (מחשבה יהודית)**	• **ערך החיים** • **משמעות החיים** • **ערך הבחירה** • "חביב אדם שנברא בצלם" • כבוד האדם וחירותו • שוויון ערך האדם • חברות • מולדת • משפחה • קוד אתי בצבא • סולידריות	22	• המסגרת הרעיונית והטקסטואלית ללימוד היא **המשנה "לפיכך נברא האדם יחידי" [סנהדרין, פרק ה, משנה ד, על פי כת"י]** על ערכי היסוד המגולמים בה וביטוייהם ביצירה היהודית לדורותיה. מבחינה מתודית ייעשה שימוש בעיקר במיומנות של **דיוני דילמה** ודיון פילוסופי בערכים המגולמים במשנה. (ברקע: הבסיס המקראי בבראשית א-ב לשאלת המשנה, וההקשר המשפטי של המשנה). • **ערך חיי אדם קדושתם, הפלא** שבהם **ומשמעותם** ("כל המקיים"...): – בראשית א, כ"ז-כ"ח ; ט, ה-ו; – "חביב אדם שנברא בצלם" (אבות ג, י"ד) – פרשנויות ל"צלם" (כולל מורה נבוכים", א, ב) – דן פגיס, "עדות" – "מותר האדם מן הבהמה" (קהלת ג, י"ט) – רמב"ם, משנה תורה, הלכות יסודי התורה, ה – הלכות שבת, ב: א-ג – על תכלית האדם /"מורה נבוכים" ג, י"ב – "העיקר אינו החיים אלא החיים הטובים" / סוקרטס (קטעים מתוך קריטון ואפולוגיה) • **חובות מוסריות כלפי הזולת:** – ויקרא י"ט: "לא תעמוד על דם רעך" (והחוק) – "ואהבת לרעך כמוך"; בראשית רבה כ"ד (הכלל הגדול בתורה) • **ערך השוויון:** – ר' אליהו בן אמוזג, אם למקרא, ויקרא, פרשת קדושים, דף מ"ו, ליוורנו (אתר החכם היומי): ("שלא יאמר אדם") "ואהבת לרעך כמוך" – ממה ששינה וכתב "ואהבת לרעך" ולא אמר "לבני עמך", שמענו שבכלל "רעך" – כל מין האדם ... – חכם חזקיה שבתאי , "דברי יחזקיהו", עמ' קנ"ו-קנ"ז, תרפ"א, ארם צובא (אתר החכם היומי): "ואהבת לרעך כמוך" – ודבר זה לאהוב איש את אחיו, ולבוא לעזרתו, לא נצרך בין ישראל לחברו, אלא גם עם שכננו – האינם יהודים ... אדרבא לכל האומות זאת חובתנו לאהבם, כאהבת איש לאחיו ..."	• "צלם אלהים" • "לא תרצח" • "כל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא" • "כבוד האדם וחירותו" • מוסר אובייקטיבי לעומת מוסר סובייקטיבי • "פיקוח נפש" • "מסירות נפש" • "ייהרג ואל יעבור" • "ובחרת בחיים" • "ואהבת לרעך כמוך" • "לא תעמד על דם רעך" • "ניצוץ אלוהי" • דילמה • דילמה מוסרית • ערכים לעומת אינטרסים • ערכי יסוד • אתיקה • אתיקה רפואית • המתת חסד (אותנזיה) • פילוסופיה • קוד אתי • רציונליזם אקזיסטנציאליזם	• ניסוח שאלה משפטית/ מוסרית/ פילוסופית • זיהוי ערכים • ניסוח דילמה • דיון דילמה • העלאת נימוקים • הצגת טיעון והערכתו • חשיבה מוסרית • טיפוח מודעות לשמירת החוק • מיומנויות טיעון וכישורים רטוריים (כולל אפשרות לדיבייט, "הייד פארק") • נקיטת עמדה • קיום מחלוקת • חברותא • כתיבה אישית • השוואה בין מקורות וגישות • קשר בין הלכה ואגדה, בין משפט ומוסר, בין מעשה והגות • הבנה והכרה בערך הבחירה וחירות האדם • אינטגרציה של מקורות	• פינת אקטואליה בזיקה לדילמות הנלמדות (מתחומי הרפואה, הבטחון, הכלכלה וכו') • מפגשים עם דמויות וסיורים לימודיים בהקשרים לדילמות הנלמדות (כגון קצין בצבא על מוסר מלחמה; רופא על אתיקה רפואית, רב ואנשי דתות אחרות, איש אקדמיה, וכו') • פאנל דמויות • כתיבת סיפורים אישיים על דילמות אישיות • צפייה ודיון בסרטי קולנוע המציגים דילמות שונות • פרויקט אומנות: אדם בצלם; תערוכה ובית מדרש • קיום דיבייט או "הייד פארק" סביב דילמות וסוגיות אקטואליות שנלמדו ויש להן ביטוי באקטואליה (כגון הפלות מלאכותיות, דילמות בלחימה, זכויות אדם)

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
מעגלי חיים וחברה	**על פרשת דרכים: הגות והוגים בסוגיות חיים ובחירה (מחשבה יהודית) (המשך)**			• **ערך השוויון:** רש"ר הירש: "... חז"ל אמרו "מה ששנוא עליך לא תעשה לחברך ..." – אין הפירוש של כלל זה מסור לידי האדם ולשכלו ... [אלא] הכלל מודיענו בהחלטיות, כי כל בני האדם שווים!" • **כבוד האדם** שנברא בצלם אלהים: במקביל לגדולת האל האחד ("שלא יהיו מינים אומרים") פיקו דה-למירנדולה, "הנאום על כבוד האדם"; ביטויים של כבוד האדם וכבוד הבריות בהצהרות בינלאומיות, חוק יסוד כבוד האדם וחירותו. ז'קלין כהנוב, על יעקב – בין כח למוסר • **ייחוד ושונות** משל המטבעות; ר' נחמן מברסלב, סיפור ההינדיק; הרב י"ד סולובייצ'יק, "על התשובה" על חד פעמיות האדם; מ' בובר, "פני אדם"; ע' לוינס, אתיקה והאינסופי (על תפיסת ה"פנים"); פ' קזאלס, "אתה פלא" (חווה אלברשטיין); רעיון הפלורליזם; "אלו ואלו" • **אחריות וחירות** ("לפיכך חייב ..."): – מ' בובר, "דרכו של אדם ע"פ תורת החסידות" – מוסר תבוני: עמנואל קאנט, הצו המוסרי הקטגורי – מוסר אקזיסטנציאליסטי: ז"פ סארטר – "האקזיסטנציאליזם הוא הומניזם" (הקשר בין חירות ואחריות, הדילמה של הסטודנט) – ז' דרידה, "הכנסת אורחים" – בובר, "אני אתה"			• אפשרות להכנת "דף תלמוד" עכשווי (יכול גם להיות אינטרנטי) למשנה לפי חלקיה השונים לשילוב מקורות מאוחרים ומודרניים, אקטואליה ודעה אישית

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**ראש השנה**	• **ערך החיים הבחירה** • חשבון נפש • תשובה • תיקון • עצמיות	4	• רקע כללי על ראש השנה ומשמעויותיו • ההקשר של יום הדין וחשבון הנפש, כמפתח לשינוי, משמעות ובחירה, ערך החיים וכו' (ערכים מרכזיים בשנ"ל זו) • **ראש השנה כיום דין וכיום בריאת האדם:** – משנה, ראש השנה, א,ב; בבלי, ראש השנה, דף י, ב-י"א,א; ז,א; ובזיקה למשנה לעיל: "לפיכך נברא אדם יחידי" – תפילת "היום הרת עולם... אם כבנים אם כעבדים": – השוואה בין תפיסות שונות של עמידת האדם מול האל ובהתאם: משמעות ראש השנה (יום דין או יום חג). – הפיוט "עוקד והנעקד" יוצר בסופו של דבר עמידה רבה ואופטימית לפני האל – ראובן אוריה הכהן, "האל הטוב והאל הרע", ארץ אחרת, 6 (2001), עמ' 53–54 (מאמר) – כשהלב בוכה / יוסי גיספאן (ביצוע שרית חדד) – דמותו של האל: מפחיד או מהווה משענת בזמן קשה?	• יום הדין • חשבון נפש • תשובה • כף חובה-כף זכות • שופר • בריאת האדם • "לפיכך נברא האדם יחידי"	• דיון בסמליות ובמשמעות ערכית של החג ומצוותיו • הבחנה בין מקרא ומדרשו, שיקולים ערכיים במדרש • טיפוח עצמיות • רוחניות • מתן משמעות אישית	• תכנון וקיום טקס חג שיש בו מתן ביטוי אישי וקבלת אחריות אישית בבחינת "בשבילי נברא העולם" • סיור סליחות • לימוד ושירת פיוטי ראש השנה
	עשרה בטבת וצומות החורבן	• **ערך החיים הבחירה** • אהבה • גאולה • אחריות • אחווה	4	• רצף הצומות ומשמעותם • מעורבות חברתית: על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים: סיפור הקורבן ורבי זכריה בן אבקילס (בבלי, גיטין, דף נ"ה, ע"ב-נו, ע"א) • חובת המחאה והתוכחה (בבלי, שבת דף נד,ע"ב), איכה רבתי א') • אחים ואחריות: – "השומר אחי אנוכי?" – מדוע רבו קין והבל? (בראשית רבה כ"ב) – האחים ומקום המקדש (אגדה עממית) – שנאת חינם לעומת אהבת חינם סובלנות בין עדות ישראל: חכם אברהם פטאל הלוי, ויאמר אברהם, כרך ג, פרשת במדבר, ירושלים, תש"ס, עמ' ט"ו: "הנה פעם אחת שמעתי מאדם אחד שהיה מדבר בגנות אחינו בני ישראל, היושבים בערי אירופה ..."	• בית המקדש (ראשון ושני) • חורבן • קמצא ובר קמצא • שנאת חינם לעומת אהבת חינם • תוכחה • צום/תענית • אבלות	• טיפוח זיכרון היסטורי ומשמעותו • דיון בקשר בין מעשי היחיד ותהליכים היסטוריים • בין מקרא ומדרש	• קיום פאנל בנושא שנאת חינם ואהבת חינם בחברה הישראלית כיום • יזמה מעשית של מאבק בשנאה בסביבה הקרובה

	מוקד התוכן	ערכים, רעיונות כישורי חיים	מספר שיעורים מומלץ	מקורות ונושאי לימוד	מושגי יסוד, אוצר מילים, מטבעות לשון	מיומנויות חשיבה ואוריינות	הצעות לפעילות חווייתית ולעשייה
לוח השנה היהודי-ישראלי	**פסח**	• **חירות לאומית ופנימית** • **בחירה בחיי יחיד ובחיי אומה**	4	• חג הפסח בחג החירות • **המעבר מחירות לאומית / מדינית לחירות אישית / פנימית:** – חירות אישית וחברתית: חשיבותה של החירות – חירות מול חובה / לחץ חברתי / שעבוד פנימי – "אין לך בן חורין אלא ..." (פרקי אבות ו, ו) – "כָּל אָדָם צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ אֵיזוֹ מְצָרִים, לִהְיוֹת מִשֶּׁה עַצְמוֹ מְתוּקָּה בְּיָד חֲזָקָה, אוֹ בַּחֲרִיקַת שִׁנַּיִם ..." (אמנון ריבק) – רעיון חסידי: יציאה ממצרים – יציאה מן המצרים הפנימיים (למשל, ספר התניא, פרק ל"ז: "בכל דור ודור וכל יום ויום חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים" – זיכרון מכונן – סוגי שעבוד בחיים: עבדים / ברי סחרוף (שיר), ממצרים / עלמה זוהר (שיר), ארבעת הבנים – כביטוי לערך השונות. השאלה כערך. (גם בזיקה לסוגיות הערכיות שלעיל: בחירה, שונות)	• חג החירות, ליל הסדר, "בכל דור ודור ..." • ארבעת הבנים • זיכרון מכונן	• טיפוח זיכרון היסטורי ואישי ומשמעותו • דיון בקשר בין מעשי היחיד ותהליכים היסטוריים • עיצוב טקסים	• עיצוב מחדש של ליל הסדר על בסיס ישן וחדש • חגיגת ליל הסדר שירה ומנהגי מורשות שונות • ביטוי אומנותי לערכי האגדה
	מחזור המועדים הממלכתיים (ניסן-אייר)	• **ערך החיים הבחירה** • גבורה • מנהיגות • סולידריות • קוד אתי • צבאי • עצמאות	4	• הצגת הזיקה בין ימי הזיכרון והמועד הממלכתיים בחודשים ניסן – אייר • עיון בסוגיות **חיים ובחירה** סביב ימי הזיכרון: • **יום הזיכרון לשואה ולגבורה:** – דילמות מתקופת השואה, כגון: היודנראט וחלוקת הברטיסים (הרב אשרי, שו"ת "ממעמקים") – בריחה ממחנה השמדה (דעות שונות) – פרשת קסטנר – הרב אפרתי, שו"ת "מגיא ההריגה", א) • **יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל:** – דילמות בשדה הקרב, כגון: הצלת פצוע בשדה הקרב (שו"ת ציץ אליעזר, י"ב, נ"ז) – סיפור מצדה (יוסף בן מתיתיהו, "תולדות מלחמת היהודים ברומאים", ז, ח) – נאום רבין על הר הצופים אחרי מלחמת ששת הימים – שבועת האמונים לצה"ל – הקוד האתי	• זיכרון • שואה • תקומה • גבורה • עצמאות • דילמות בתקופת השואה • טוהר הנשק • אתיקה צבאית • "שבועת אמונים" • ערך הרעות • ספרות השו"ת	• טיפוח זיכרון היסטורי ואישי ומשמעותו • דיון בקשר בין מעשי היחיד ותהליכים היסטוריים • עיצוב טקסים	• עיצוב טקס יום הזיכרון מתוך לימוד המקורות, צפייה בסרטים (קולנוע, תעודה) סביב נושאי הלימוד • מפגש עם דמויות וסיפורים אישיים סביב נושאי הלימוד (אנשי עדות)

חוזר מנכ"ל - יולי 2017 – מקצוע תרבות יהודית-ישראלית

9.15 חינוך למורשת ישראל, ציונות ותולדות המדינה

9.15-5 תרבות יהודית-ישראלית

1. כללי

החל משנת הלימודים התשע"ז נלמד במערכת החינוך הממלכתית, בביתות א-ט, המקצוע תרבות יהודית-ישראלית. תחום דעת זה נועד לחזק ולהעמיק את הזהות היהודית-ציונית-ישראלית של תלמידי מערכת החינוך הממלכתית, את הידע שלהם ואת תחושת השייכות שלהם וכן את אחריותם ומחויבותם לעם, למורשת ולתרבות היהודית-ישראלית.
המקצוע מבקש להפגיש את התלמידים עם היצירה היהודית לדורותיה, עם הערכים היסודיים המגולמים בה ועם ביטויים חווייתיים ומעשיים של ערכים אלה באורח החיים היהודי והישראלי.
בבסיס הוראת המקצוע עומד הרצון לחשוף את הלומדים ליהדות משמעותית, רבת-פנים ורלוונטית לחייהם כאן ועכשיו בתוך הקשר ישראלי רחב, וכן לתת בידיהם ידע נרחב ומעמיק, חוויות מעשירות וכלים מגוונים וחדשניים לשם פיתוח אישיותם וזהותם כיהודים, כישראלים וכבני-אדם.
פרטים נוספים על המקצוע החדש, מטרותיו ועקרונותיו מפורסמים באתר המקצוע **תרבות יהודית-ישראלית**.

2. תכנית הלימודים – רציונל, מבנה וערכים

2.1 תכנית הלימודים

תכנית הלימודים בתרבות יהודית-ישראלית כוללת היכרות עם ארון הספרים היהודי בכמה מעגלים, על פי ערכים מובילים מרכזיים בכל שנה. הערכים מתייחסים למעגלים השונים:

מעגל היחיד – ערך כבוד האדם והחיים בערך עליון וסוגיות קיומיות הנוגעות לעולמו של היחיד;
מעגל המשפחה – חשיבותו של התא המשפחתי וחשיבות הקשר בין הילד לבין הוריו;
מעגל הקהילה – תשתית לטיפוח של ערכים שבהם דאגה לכלל, נתינה וערבות הדדית;
מעגל מדינת ישראל – היכרות עם היצירה וההגות הציונית והעמקה בתוכניהן, חיזוק וטיפוח הקשר והשייכות למדינת ישראל ולארץ ישראל, הכרה בכבודן ובזכויותיהן של קהילות שונות;
מעגל העם היהודי בתפוצות – שימור הקשר עם יהודי העולם וחיזוק הזיקה לתרבות היהודית במהלך ההיסטוריה;
מעגל האנושות – ערכי האדם באשר הוא והיחס הראוי שיש להעניק לזולת תוך שימת דגש על הגר והשונה.
בבסיס תכנית הלימודים בכל שכבת גיל עומדים ערכים מובילים, והיא מאורגנת סביב שלושה מוקדי תוכן החוזרים מדי שנה בצורה ספיראלית, תוך יצירת רצף פדגוגי מכיתה א ועד כיתה ט:
א. יוצרים ויצירות בארון הספרים היהודי-ישראלי
ב. סוגיות רלוונטיות מעולמם של התלמידים במעגלי חיים וחברה ג. לוח השנה היהודי-ישראלי.

אפשר לעיין בתכנית הלימודים ולהעמיק בתכניה **באתר המקצוע**.

2.2 שעות ההוראה

על פי מארז מתנ"ה לשנת התשע"ח יש להקדיש ללימודי המקצוע את שעות ההוראה האלה:

בבית הספר היסודי – 5 שעות במהלך ארבע שכבות גיל, בכיתות ג-ו.

בחטיבות הביניים – 5 שעות במהלך שלוש שכבות גיל, בכיתות ז-ט, כאשר כל שתי כיתות ז מקבלות שעה תוספתית להוראת נושא בת/בר מצווה.

3. הכשרת מורים להוראת המקצוע

המקצוע יילמד על ידי מורים מצוות בית הספר בלבד.

כדי לאפשר התמקצעות והעצמה של המורים המלמדים, נפתחו ברחבי הארץ שלל מסלולים להרחבת הסמכה ולתואר שני המותאמים לתחום הדעת.

מומלץ כי בית הספר ישלח מורה או שניים לאחד ממסלולי ההכשרה.

בנוסף לסיוע בשכר הלימוד שלו זכאי כל מורה על-פי תקנות המשרד, תוענק מלגת קיום חד-פעמית לכל מורה שיבחר באחד המסלולים.

מידע על מסלולי ההכשרה מצוי **באתר המקצוע**.

במהלך שנת הלימודים תתקיימנה השתלמויות מגוונות שתיתנה מענה ותמיכה למורים המלמדים את המקצוע ברחבי הארץ. פרטים על ההשתלמויות מצויים **באתר המקצוע**.

4. חומרי למידה והוראה

באתר המקצוע, תחת הלשונית "חומרי למידה והעשרה", אפשר למצוא את כל הטקסטים המצויים בתכנית הלימודים, את מתווי ההוראה ואת מערכי השיעור המומלצים לשכבות הגיל השונות.

בנוסף לכך, **אתר מלווה חדשני** למקצוע מצוי בשלבי פיתוח. באתר אפשר למצוא יחידות לימוד מתוקשבות על טקסטים נבחרים, הכוללות עזרים למורה להוראת התכנים.

5. ספרי לימוד

מידע על ספרי הלימוד החדשים המאושרים להוראת המקצוע והנחיות ברורות לשימוש בהם מצויים **באתר**.

6. סל פעילויות חווייתיות מסובסד

לצד תכנית הלימודים של מקצוע תרבות יהודית-ישראלית מוצע להעשיר ולהשלים את הוראת המקצוע בדרך של לימוד חווייתי. לבתי הספר מוצע סל פעילויות מסובסד בסך 20-30 ש"ח לתלמיד לשם השתתפות בשתי פעילויות בכל שנת לימודים. מידע נוסף על הפעילויות המצויות בסל אפשר למצוא **באתר**.

7. הדרכת הצוות המקצועי

צוות הדרכה מקצועי עומד לרשות בתי הספר והמורים לשם סיוע בהטמעת המקצוע החדש. פרטים על הצוות מצויים **באתר**.

לפרטים נוספים אפשר לפנות אל מר יובל סרי, המפקח על תחום הדעת תרבות יהודית-ישראלית, דוא"ל yuvals@education.gov.il,

בניין לב רם, רח' דבורה הנביאה 2, ירושלים, חדר 302.

אתר המפמ"ר **אתר המקצוע**